

RI UTZ LAJ TZIJ RE RI JESÚS RI XUTZ'IB'AJ RI LUCAS

Majib'al re

Ri wuj re Lucas rachi'l ri wuj re Hechos xa jun winaq xtz'ib'anik (chawilampe ri sik'inik ri kab'anik pa ri majib'al rech ri Hechos). Ukob'chal ri wuj kakitzijoj jas xub'an ri Dios chikisik'ixik ri tinimit Israel xuquje' chikisik'ixik kojonel ri winaq rech jeri' kakiterene'j ri Jesús. Pa ri nab'e wuj ri wa'katem kachaple'taj b'ik pa ri tinimit Jerusalén, ri uk'u'x ri kik'aslemal ri winaq a'j Israel. Ri ukab' kachaple'taj b'ik pa ri tinimit Jerusalén, kopan k'a pa taq jule' taq tinimit chik, kak'is utza'm ruk' ri Pablo are kutzijoj ri utzij ri Dios pa ri tinimit Roma, uk'u'x ri sib'alaj k'i tinimit. Ri Lucas kutaq b'ik ri xutz'ib'aj che ri nimalaj regele'n achi ub'i'nam Teófilo, we tata' ri wine jun nim k'amal b'e ke ri ajch'o'jab' je la' pa ri tinimit Roma. Ri xutz'ib'aj q'attal pa jaljoj taq q'at jacha taq ri wuj, ri naj tzijonem, b'ix, jastaq ri xk'ulmatajik, k'axk'olal, xuquje' k'amb'ejab'al taq no'j. Ri xraj ri Lucas are chi xuk'utu chi qas tz'aqat xub'an ri Dios chuk'amik loq ri utunal cho ri uwachulew kuk' ri winaq a'j Israel. Ri e nab'e taq terene'l re ri Jesús xkik'amawa'j ri sik'inik ri xb'an chike xkichaple'j utzijoxik chike konojel ri winaq cho ri uwachulew chi ri Jesús xch'eken pu'wi' ri maj xuquje' ri kamikal.

Nab'e, ri Jesús kub'an ri uchak pa Galilea, je la' pa ri uxukut kaj re ri tinimit Israel.

Ukab', ri Jesús kub'an jun nimalaj b'inem ke' pa Jerusalén xuquje' kuya sik'inik chike ri winaq rech ko'k pa ri rajawarem ri Dios je xuquje' kuya k'utu'n chike chirij ri ajawarem.

Urox, ri Lucas kutzijoj jas xub'an ri Jesús chujachik ri uk'aslemal je la' pa ri tinimit Jerusalén xuquje' jas xub'ano are xk'astaj loq chikixo'l ri kaminaqib' rech jeri' xuk'ut rib' chi are Ajawxel xuquje' Taqanel pu'wi' ri uwachulew.

¹ Loq'alaj Teófilo: E k'i ri winaq ri xkaj xkitz'ib'aj pa cholaj ri tzijob'elil chrij ri qas xk'ulmataj waral chiqaxo'l. ² Are wa' ri xkik'ut loq chiqawach ri qas xi'low ronojel ri xk'ulmatajik pa ri majib'al re, ri e tzijol taq re ri utz laj tzij. ³ Ri in xuquje' sib'alaj utz rilik xuquje' usolixik xinb'ano rech xinweta'maj ronojel ri ucholajil ri jastaq ri xk'ulmatajik qas pa ri majib'al rech. Rumal wa' xinchomaj utz'ib'axik chawe pa ucholajil, nimalaj Teófilo, ⁴ rech kaweta'maj ri qas tzij chrij ri k'utu'n ri ya'om chawe.

Katzijox ri alaxib'al rech ri Juan

⁵ Pa taq ri q'ij che ri' are taqanel ri Herodes pa ri Judea, k'o jun ch'awenel cho ri Dios ub'i' Zacarías jun chike ri wok e rija'l ri Abías, ri rixoqil are ri Elisabet, rija'l ri Aarón. ⁶ Kik'ulajal e utz laj taq winaq, suk' kanima' cho ri Dios. Xeniman che ronojel ri utaqaqanik ri Dios. Man k'o ta etzelal xkib'ano. ⁷ Maj k'u e kal rumal

cher ri Elisabet man kakwin taj kuya ral pa ri uwachulew xuquje' e nimaq taq winaq chik.

⁸ Jun q'ijal ri Zacarías are tajin kapataniy pa ri Templo rech ri Dios rumal cher xuriq ri q'ij are kapataniy ri uwo kaj. ⁹ Jacha ri kub'ij ri naq'atajib'al kech ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, kakik'yaq rij jachin ri ch'awenel kok b'ik pa utemplo ri Dios chutzujik ri incienso. ¹⁰ Are tajin kaporox ri incienso, ri winaq ri kimulim kib' tajin kakib'an apanoq ch'awem cho ri Templo rech ri Dios. ¹¹ Are tajin kuporoj incienso ri Zacarías xuk'ut rib' jun ángel choch, xtak'i' pa ri wiqiq'ab' rech ri tzujb'al sipanik jaw ri kaporox wi ri incienso. ¹² Are xril ri Zacarías ri ángel, xk'axir ranima', sib'alaj xuxi'j rib'.

¹³ Ri ángel xub'ij che: Man kaxi'j ta awib'. Ri ach'awem xtataj rumal ri Dios. Kak'oji' na jun ak'ojol ruk' ri awixoqil Elisabet, Juan kakoj che ub'i'. ¹⁴ Sib'alaj katki'kot na rumal rech ri ak'al, xuquje' e k'i winaq keki'kot na we xkil uwach. ¹⁵ Jeri' rumal cher nim na uq'ij cho ri Dios. Man kutij ta wi vino xuquje' tzam. Kanojisax na che ri Tyoxalaj Uxlab'ixel are k'o chupam ri unan. ¹⁶ E k'i winaq a'j Israel ketzalij na ruk' ri Ajawxel ri kiDios rumal rech are'. ¹⁷ Kanab'ej na cho ri Ajawxel ruk' chuq'ab' xuquje' kwinem jetaq ri xya che ri Elías, kub'an na chi kesuk'i' ri tat nan kuk' ri alk'wa'laxelab' xuquje' kub'an na chi ri man keniman taj kakik'amawa'j keta'mab'al chike ri suk' taq winaq. Rech jeri' ri winaq kakisuk'umaj apanoq kib' chiraye'xik ri Ajawxel.

¹⁸ Ri Zacarías xub'ij che ri ángel: ¿Jas kinb'an

chi reta'maxik chi qas kak'ulmataj na we jastaq ri'? In in ri'j achi chik, ri wixoqil xuquje' b'enaq chi ri ujunab'.

¹⁹ Ri ángel xub'ij: In in Gabriel, in k'o cho ri Dios chanim, are' xintaqow loq chub'ixik we utz laj taq tzij ri' chawe. ²⁰ Rumal k'u cher man xakoj ta ri xinb'ij chawe, katmemar kan chanim, man katkwin taj katch'awik, ka chi k'ol na ri ak'al k'a te ri' kajaqataj ri ach'ab'al. Kak'ulmataj na ri nutzij pa ri q'otaj ri kajawatajik.

²¹ Ri winaq ri a'yeninaq ri Zacarías xemayijanik rumal cher maj ri kel loq. ²² Are xel loq, man kakwin ta chik kach'awik. Xaq pa memal tzij chik xtzijon kuk', xkichomaj k'ut chi xa xril jun k'utb'al pa ri Tyoxalaj k'olib'al.

²³ Are xto'taj ri Zacarías che ri patanijik pa ri Templo, xtzalij cho rachoch. ²⁴ Ik'owinaq chi jun janipa q'ij, ri Elisabet rixoqil ri Zacarías xkanaj yawab' ixoq. Ri Elisabet job' ik' xaq cho rachoch xk'oji' wi.

²⁵ Sib'alaj utz ri wAjaw, xinresaj pa ri nuk'ixib'al rech man kinkiyog' ta chi ri winaq, xcha ri Elisabet.

Katzijox ri alaxib'al rech ri Jesús

²⁶ Pa ri uwaq ik' rech ri uyawajik ri Elisabet, xtaq loq ri ángel Gabriel pa Nazaret, jun le'aj ri k'o pa Galilea. ²⁷ Xopan ruk' jun q'apoj ali, ub'i' María, ri tz'onom chik rumal jun achi ub'i' José, jun rija'l ri Taqanel David. ²⁸ Ri Gabriel xuk'ut rib' choch ri María, xub'ij che: ¡Rutzil awach, at jun ixoq cha'talik, ri Ajawxel k'o awuk'!

²⁹ Ri María xsach uk'u'x, xk'axk'ob' ranima', xuchomaj rij ri kub'ij ri ángel. ³⁰ Ri ángel xub'ij che: ¡Man kaxi'j ta awib' María, at cha'tal rumal ri Dios! ³¹ Katiktaj na jun ak'al chawe, kalax na, kakoj Jesús che ub'i'. ³² Kanimar na uq'ij, kab'ix na uk'ojol ri Nimalaj Dios che. Ri Ajawxel Dios kukoj na che nim taqanel jetaq ri qamam David. ³³ Amaq'el kataqan na pu'wi' ri tinimit Israel, ri utaqanik maj uk'isik.

³⁴ Ri María xub'ij: ¿Jamo ri' kak'ulmataj we ri'? Man in k'olinaq ta in ruk' achi.

³⁵ Ri ángel xub'ij che: Ri Tyoxalaj Uxlab'ixel kaqaj na loq pa'wi'. Ri ukwinem ri nimalaj Dios katuch'uq na. Rumal ri', ri ne' ri' ri kak'oji' na, jun Tyoxalaj ak'al, xuquje' kub'i'na'j na Ralk'wa'l ri Dios. ³⁶ Ri Elisabet ri awachalal xkanaj yawab' winaq pa ri uri'job'naqil. Waqib' ik' chik yawab' winaq pune xb'ix che kumal ri winaq chi man kakwin taj ku'ya ral pa ri uwachulew. ³⁷ Maj jun jastaq ri mat kakwin ri Dios che ub'anik.

³⁸ Ri María xub'ij: In patanil rech ri Ajawxel. K'ulmataj wuk' ronojel ri xab'ij.

Ri ángel xtzalijik.

Ri María kopan chusolixik ri Elisabet

³⁹ Keb' oxib' q'ij chik ik'owinaq we k'ulmatajem ri', ri María xe' pa taq ri juyub' pa ri tinimit rech Judea. ⁴⁰ Are xopan chila', xok b'ik pa ri rachoch ri Zacarías, xuya rutzil uwach ri Elisabet. ⁴¹ Are xuta ri Elisabet ri rutzil wach ri xya rumal ri María, xch'oplaj ri ral chupam, xnoj k'ut che ri Tyoxalaj Uxlab'ixel. ⁴² Ri Elisabet xuraq uchi' chech ki'kotemal, xub'ij

che ri María: Sib'alaj at tewchi'talik chikiwach konojel ri ixoqib'. Xuquje' tewchi'tal ri awal. ⁴³ ¿Jas che xya b'e chwe, kinulusolij ri unan ri Wajaw? ⁴⁴ Are xinta ri rutzil nuwach xuya'o, xch'oplaj ri nune' ri k'o chinupam xch'oplaj che ki'kotemal. ⁴⁵ Sib'alaj at tewchi'talik rumal cher xakojo chi ri Ajawxel kub'an ri xuchi'j chawe.

Ri ub'ix ri María

⁴⁶ Ri María xub'ij:

Ri wanima' sib'alaj kuq'ijila'j ri Ajawxel.

⁴⁷ Sib'alaj kaki'kot ri wanima' pa ri nuDios, nukolonel. ⁴⁸ Xel uk'u'x che we patanijel rech ri man nim ta uq'ij.

Konojel k'u ri winaq kakib'ij na ri' chwe chi in tewchi'talik. ⁴⁹ Jeri' rumal cher ri Tyox xuquje' kwinel laj Dios xub'an nimalaj taq jastaq wuk'. ⁵⁰ Kutoq'ob'isaj kiwach konojel ri winaq ri e k'olik xuquje' ri kek'o'ji' na.

Ri winaq kakimoch' kib' choch. ⁵¹ Ruk' ri uteleb' xub'an nimalaj taq jastaq,

xusach kiwach ri winaq ri nimal chike

xuquje' ri kakinimarisaj kib'. ⁵² Xresaj ri taqanik pa kiq'ab' ri nima'q kib'anik,

xuya kiq'ij ri winaq ri nim taj kiq'ij. ⁵³ Xuya jastaq kech ri kenunik,

maj ke ri q'inomab' xuya'o. ⁵⁴ Xuto' ri utinimit Israel,

man xsachan ta che ub'anik ri utzilal kuk'. ⁵⁵ Jeri' xub'ano rumal cher xuchi'j kan che ri qamam Abraham

xuquje' amaq'el chike ri e rija'l chi jewa' kub'an na.

⁵⁶ Ri María xkanaj kan oxib' ik' ruk' ri Elisabet k'a te ri' xtzalij cho rachoch.

Kalax ri Juan B'anal qasana'

⁵⁷ Are xopan ri q'ij, kak'oji' ri ral ri Elisabet, xalax ri ral, ala ri ral. ⁵⁸ Ri uk'ulja ri Elisabet xuquje' ri e rachalal xeki'kotik are xketa'maj chi ri Dios sib'alaj xutoq'ob'isaj uwach ri Elisabet. ⁵⁹ Are xtz'aqat wajxaqib' uq'ij ri ne', xkimulij kib' rech kakilo kakoj retal, xkaj k'ut xkikoj Zacarías che ub'i', jetaq ri ub'i' ri utat. ⁶⁰ Ri Elisabet k'ut xub'ij: ¡Man je ta ri! Juan kub'i'na'j we ak'al ri'.

⁶¹ ¿Jas che? xecha ri winaq. Man k'o ta jun chike ri awachalal jeri' ub'i'.

⁶² Pa memal tzij k'ut xkita che ri utat ri ak'al jas ub'i' ri uk'ojol kukojo. ⁶³ Ri Zacarías xuta jun ch'aga'p tz'alam chike rech kutz'ib'aj choch jas ri b'i'aj. Sib'alaj xemayijan k'ut are xkilo ri xutz'ib'aj "Juan ub'i'." ⁶⁴ Aninaq xjaqataj ri uch'ab'al ri Zacarías, xuchaple'j uq'ijila'xik ri Dios. ⁶⁵ Xtzijox k'u ronojel we k'ulmatajem ri' pa taq ri tinimit ri k'o pa taq ri juyub' rech Judea, konojel ri e ku'l ja xkixi'j kib'. ⁶⁶ Konojel ri winaq ri xetowik kakitatab'ela chib'il taq kib': ¿Jas kux we ak'al ri?

Je' xkib'ij wa' rumal q'alaj chi ri Ajawxel Dios k'o ruk' ri ak'al.

Ri ub'ix ri Zacarías

⁶⁷ Ri Zacarías, ri utat ri ak'al, xnoj che ri Uxlab'ixel, xub'ij: ⁶⁸ Chiq'ijila'j ri Ajawxel, ri Dios rech ri tinimit Israel,

xusolij ri utinimit, xuto'o pa ri q'oxom. ⁶⁹ Xutaq loq jun kwinel laj kolonel rija'l ri patanil rech, David. ⁷⁰ Are wa' ri xuchi'j loq ri Dios chi kichi' ri tyoxalaj taq q'alajisal taq rech ri utzij, ojer. ⁷¹ Kujuto' na pa kiq'ab' ri e qak'ulel, xuquje' pa kiq'ab' ri kaketzelay qawach. ⁷² Rech kutoq'ob'isaj kiwach ri e qamam rumal cher xna'taj che ri ch'ekom tzij ri xub'ano. ⁷³ Are wa' ri ch'ekom tzij xub'an kan ruk' ri qamam Abraham. ⁷⁴ Xujesax na pa kiq'ab' ri qak'ulel rech kaqapataniy ri Dios man ruk' ta xib'in ib', ⁷⁵ ruk' jun tyoxalaj k'aslemal xuquje' suk'al, pa ronojel q'ij rech ri qak'aslemal. ⁷⁶ At, nuk'ojol, kab'ix na q'alajisal rech ri utzij ri nimalaj Dios chawe, kasuk'umaj na apanoq ri ub'e ri Ajawxel. ⁷⁷ Katzijoj na jas kakib'an ri winaq rech kekolotajik xuquje' kekuyutaj che ri kimak. ⁷⁸ Tyox che ri utoq'ob' ri Dios, katunan na ri tunal rech pa ri kaj, chiqaxo'l. ⁷⁹ Ku'tunaj na ri e k'o pa ri q'equ'mal, pa ri uq'equ'mal ri kamikal, xuquje' kuk'am na qab'e pa ri ub'eal ri ja'maril. ⁸⁰ Xk'iy k'u ri Juan, sib'alaj xpe uchuq'ab' pa ri ranima'. Xk'oji' pa ri katz'inow ulew k'a pa ri q'ij are xuk'ut rib' chkiwach ri winaq a'j Israel.

2

Ri alaxib'al rech ri Jesús

¹ Pa taq ri q'ij ri', xya jun taqanik rumal ri César Augusto rech konojel ri winaq kakitz'ib'aj kib'. ² (Are wa' ri nab'e ajilanik ri xb'anik che ri' are q'atal tzij ri Cirenio pa ri tinimit Siria.) ³ Konojel xetzalij pa taq ri kitinimit, rech kakitz'ib'aj kib' pa ri ajilanik. ⁴ Ri José xel b'ik pa ri le'aj Nazaret, xe' pa Galilea pa ri tinimit Belén ri k'o pa ri tinimit Judea, najtir uk'olib'al ri David. ⁵ Xuk'am b'ik ri rixoqil María rech ku'tz'ib'aj rib', yawab' ixoq chik. ⁶ Are k'o pa ri tinimit Belén, xopan ri q'ij kalax ri ne'. ⁷ Xk'oji' k'u ri nab'e ral ala ri María, xub'alq'otij k'ut pa atz'yaq, xuq'oyob'a pa jun rechab'al awaj rumal cher man xkiriq ta chi jun k'olib'al jawje' kekanaj wi kanoq.

Ri angelib' xuquje' ri a'jyuq'ab'

⁸ E k'o k'u a'jyuq'ab' cho taq ri saq che ri chaq'ab'il ri' tajin ke'kichajij ri kichij. ⁹ Xaq k'a te' xuk'ut rib' chikiwach jun ángel taqom loq rumal ri Ajawxel Dios. Ri ujuluwem ri Dios xsutin chikij. Ri a'jyuq'ab' xkixi'j kib'.

¹⁰ Ri ángel xub'ij chike: Man kixi'j ta iwib', nuk'amom loq utz laj tzij chi'we, ri kuya na ki'kotemal chike konojel ri winaq. ¹¹ Kamik xalax pa ri utinimit ri David jun Kolonel, are ri Mesías ri Ajawxel. ¹² Ri retal chi'we are chi: Kiriq na jun laj ak'al, b'alq'otal pa atz'yaq, q'oyob'atal pa jun rechab'al awaj. ¹³ Xaq k'a te xepe sib'alaj e k'i angelib' ruk' ri nab'e ángel, xkiq'ijila'j ri Dios, xkib'ij: ¹⁴ ¡Juluwem che ri Dios ri k'o pa ri kaj, ja'maril kuk' ri winaq ri ku'loq'aj ri Dios, ri e k'o cho ri uwachulew!

¹⁵ Are xetzalij ri angelib' pa ri kaj, ri a'jyuq'ab' xkib'ij chib'il taq kib': Jo' pa Belén, je'qila ri xutzijoj ri Ajawxel chaqe.

¹⁶ Aninaq xeb'e pa ri le'aj, xe'kiriqa ri María, ri José xuquje' ri k'in laj ak'al q'oyol pa ri rechab'al awaj. ¹⁷ Are xiltaj kumal, ri a'jyuq'ab' xkitzijoj chike konojel ri winaq, ri xkilo xuquje' ri xub'ij ri ángel chike. ¹⁸ Konojel ri winaq ri xetow ronojel ri xkitzijoj ri a'jyuq'ab' xemayijanik. ¹⁹ Are k'u ri María xuyak pa ranima' ronojel we jastaq ri', amaq'el xuchomaj rij. ²⁰ Ri a'jyuq'ab' xetzalij chuchajixik ri kichij, xkiq'ijila'j ri Dios rumal ri xkilo xuquje' xkito. Je xk'ulmatajik jetaq ri xutzijoj ri ángel chike.

Kak'ut ri Jesús pa ri Ja Q'ijila'b'al Dios

²¹ Are xik'ow wajxaqib' q'ij, xkoj retal ri ne', Jesús xkoj che ub'i'. Are wa' ri ub'i' ri xb'ix rumal ri ángel are maja' kalaxik.

²² Xopan ri q'ij ri katzuj ri sipanik rech ch'ajch'ojil jetaq ri kutoq'ij ri utaqanik ri Moisés, are kak'oji' jun ak'al, xaq jeri' ri utat unan xkik'am b'ik pa Jerusalén chutzujik cho ri Ajawxel. ✧ ²³ Kub'ij ri taqanik: *We ala ri nab'yal ral ri ixoq, rajawaxik katzuj cho ri Dios e keb' tukmux o juk'ulaj palomax.* ✧ ²⁴ Xaq jeri' xkitzuj ri sipanik jetaq ri kub'ij ri utaqanik ri Ajawxel, *keb' tukmux o juk'ulaj palomax.**

✧ **2:22** 2:22 Éxodo 13:12-15; Levítico 12:6. ✧ **2:23** 2:23 Éxodo 13:2-12. * **2:24** 2:24 Ri alaj taq nitz' palomax o tukmux are ri' ri kakitzuj ri meb'a taq winaq ojer, are k'u ri e q'inomab' tzi choq'aq' wi chi are kakitzuj jun laj alaj. Levítico 12:6-8.

25 Pa taq ri q'ij ri', k'o jun achi ub'i' Simeón pa ri tinimit Jerusalén, we achi ri' suk' xuquje' utz ranima' raye'm chi kulkub'isax uk'u'x ri tinimit Israel. 26 K'uttal k'u choch chi man kakam taj we man nab'e karil kan uwach ri Mesías rech ri Ajawxel. 27 Che ri q'ij ri', xk'am b'ik rumal ri Tyoxalaj Uxlab'ixel, xe' pa ri Templo rech ri Dios. Xaq jeri' are xopan ri María rachi'l ri José chutzujik ri ne' Jesús, jetaq ri kub'ij ri utaqanik ri Ajawxel. 28 Ri Simeón k'o chila', xuq'aluj ri ak'al, xuquje' xuq'ijila'j ri Dios, xub'ij: 29 Ajawxel, chanim ya b'a la b'e kakam we patanil e la pa ja'maril jetaq ri b'im la loq. 30 Xinwil ruk' ri nub'oq'och ri koltajem la. 31 Ri xtaq la loq chike konojel ri winaq. 32 Are' ketunan na ri winaq rech kakil ri Dios, are' ujuluwem ri tinimit Israel. ✧

33 Ri utat unan ri Jesús sib'alaj xemayijanik che ri kab'ix che ri Jesús.

34 Ri Simeón xu'tewechi'j, xub'ij che ri María, ri unan: E k'i winaq a'j Israel ketzaq na rumal re we ak'al ri', xuquje' kuya na ki'kotem chike nik'aj chik. Kux xuquje' na jun etal rech tijoq chuq'ab'. 35 Rumal rech, kaq'alajin na ri chomab'al rech ri kanima' ri winaq, chawe at ri at unan, ronojel we jastaq ri' je ri kok na jun ch'ich' che ri awanima'.

36 K'o xuquje' jun q'alajisal utzij ri Dios, jun ixoq ub'i' Ana ri k'o pa ri Templo rech ri Dios, umi'al ri Fanuel, rech ri jupuq winaq Aser. Wuqub' junab' e k'ulanik xkam ri rachajil. 37 Junmuch' kajib' ujunab', man kel ta wi pa ri

✧ 2:32 2:32 Isaías 49:6.

Templo. Chi paq'ij chi chaq'ab' kuq'ijila'j ri Dios, kub'an ch'awem xuquje' man kawa'taj. ³⁸ Ri ixoq xopanik are tajin katzijon ri Simeón ruk' ri María rachi'l ri José, xuchaple'j uq'ijila'xik ri Dios, xutzijoj rij ri ak'al chike konojel ri kaye'm kakolotaj ri tinimit Jerusalén, rumal ri Dios.

Ketzalij pa ri tinimit Nazaret

³⁹ Are xtz'aqat ub'anik ronojel ri kutoq'ij ri utaqanik ri Ajawxel kumal ri utat unan ri Jesús, xetzalij cho kachoch je la' pa Nazaret pa Galilea. ⁴⁰ Chila' xk'iy wi ri ak'al, utz uwach xuquje' xk'o'ji' uchuq'ab'. Sib'alaj xk'iy reta'mab'al, ri utoq'ob' ri Dios k'o ruk'.

Ri ak'al Jesús k'o pa ri Templo

⁴¹ Ronojel junab' ri utat unan ri Jesús xeb'e pa ri tinimit Jerusalén, pa ri nimaq'ij Pascua. ⁴² Are kab'lajuj ujunab' ri Jesús, xeb'e pa Jerusalén jetaq ri naq'atal chike. ⁴³ Are xk'is ri nimaq'ij, xkichaple'j tzalijem loq pa ri tinimit Nazaret, ri utat unan ri Jesús man xkinab'ej taj chi xkanaj kan ri Jesús pa Jerusalén. ⁴⁴ Pa kik'u'x chi k'o chikixo'l ri nik'aj winaq chik. Are xuriq chaq'ab', xkichaple'j utzukuxik chikixo'l ri e rech ch'ab'e'n xuquje' ri rachalal, man xkiriq ta k'ut. ⁴⁵ Are man xkiriq taj, xetzalij pa ri tinimit Jerusalén chutzukuxik.

⁴⁶ Oxib' q'ij chik ik'owinaq are xe'kirigá ri Jesús k'o pa ri Templo, t'uyul chkixo'l ri a'jtijab' rech ri taqanik, tajin ku'tatab'ej xuquje' tajin kuk'ot kichi'. ⁴⁷ Konojel ri tajin ketatab'enik xemayijan che ri reta'mab'al xuquje' ri tzalib'al wach ri xuya ri Jesús.

48 Are xkilo, xemayijanik ri unan xub'ij che: Ala, ¿jas che je xab'an we ri' chage? In rachi'l ri atat tajin katqatzukuj pa ronojel k'olib'al.

49 Ri Jesús xub'ij chike: ¿Jas che kintzukuj alaq? ¿La man eta'm alaq chi pa rachoch ri nuTat rajawaxik kink'oji' wi?

50 Man xkich'ob' ta k'u ri utat unan jas che jewa' xub'ij.

51 Xtzalij k'u kuk' ri utat unan pa ri tinimit Nazaret xuquje' xniman chike. Ri unan xuk'ol pa ranima' ronojel ri jastaq ri xk'ulmatajik.

52 Xk'iy k'u ri Jesús, pa ri utoq'ob' ri Dios, xk'oji' reta'mab'al, xuquje' xqaj ri uno'jib'al chikiwach konojel ri winaq.

3

Ri Juan kutzijoj ri utzij ri Dios

1 Pa ri ro'lajuj junab' rech ri utaqanik ri Tiberio César, che ri' are taqanel ri Poncio Pilato pa Judea. Ri Herodes are nim taqanel pa Galilea. Ri Felipe rachalal ri Herodes are q'atal tzij pa Iturea xuquje' pa Traconite. Ri Lisantias are q'atal tzij pa ri tinimit Abilinia. 2 Ri Anás rachi'l ri Caifás are kinima'qil ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq a'j Israel. Pa taq ri q'ij ri', ri utzij ri Dios xtaq che ri Juan ri uk'ojol ri Zacarías, are k'o pa ri katz'inow ulew. 3 Ri Juan xb'in chunaqaj ri nima' Jordán, xutzijoj chike ri winaq chi utz kab'an kiqasana' rech kakiq'alajisaj chi xkik'ex kanima' xuquje' ketzalij ruk' ri Dios, rech kakuyutaj ri kimak. 4 Ri Isaías xutzijoj la rij ri Juan are xub'ij:

Uch'ab'al jun winaq ri kuraq uchi' pa ri katz'inow ulew, kub'ij:

Chisuk'umaj ri ub'e ri Ajawxel, chib'ana suk'um che.

⁵ *Kenojisax na ri siwan, konojel ri juyub' ku'x na lea'nik,*

ri kotoka'q taq b'e kesuk'umax na xuquje' ri ab'aj taq b'e kech'ajch'ob'ex na.

⁶ *Konojel kakil na ri koltajem ri kutaq loq ri Dios. ✧*

⁷ *Sib'alaj k'i winaq xo'pan ruk' ri Juan rech kub'an kiqasana'. Ri Juan xub'ij chike: Kija'l taq kumatz, ¿jachin xb'in chi'we chi kixkwinik kixanimaj choch ri rayowal ri Dios ri kape na?*

⁸ *Qas utz chixno'jinoq rech qas kaq'alajinik chi qas xik'ex ik'u'x. Man kixkwin ta k'ut kib'ij: "Are qatat ri Abraham." Rumal kinb'ij chi'we chi ri Dios kakwinik kub'ano chi kek'iy ralk'wa'l ri Abraham chike we ab'aj ri'. ⁹ Ri ikaj xaq ya'tal chik ruk' ri uk'a'malil ri che'. Ronojel k'u che' ri man kuya ta uwach kaqasax na, xuquje' kak'yaq na b'ik pa ri q'aq'.*

¹⁰ *Sib'alaj e k'i winaq xkib'ij: ¿Jas rajawaxik kaqab'ano?*

¹¹ *Ri Juan, xub'ij chike: We k'o keb' akami'x, chaya jun rech ri maj rech. We k'o awa, chaya ke ri kanumik.*

¹² *Xuquje' xo'pan ri toq'il taq alkabal rech kab'an kiqasana', xkita che ri Juan: Ajtij, ¿jas rajawaxik kaqab'ano?*

¹³ *Ri Juan xub'ij chike: Man kitoq'ij ta uwi' ri alkabal ri ix taqom chutoq'ixik.*

✧ **3:6** 3:6 Isaías 40:3-5.

14 Ri ajch'o'jab' chajil tinimit xkib'ij: ¿Jas rajawaxik kaqab'an uj?

Ri Juan xub'ij chike: Man kitoq'ij ta pwaq chike ri winaq, man kib'an ta b'anoj tzij chikij ri winaq ri maj kimak, ku'l ik'u'x ruk' ri tojb'al iwe.

15 Rumal k'u cher ri winaq kaye'm ri upetib'al ri Mesías are kakaj kaketa'maj we are Mesías ri Juan. 16 Ri Juan xutzalij uwach ri k'otb'al chi' xub'ij: In kinb'an iqasana' ruk' ja', kape k'u na jun ri nim regele'n chinuwach in, man taqal ta chwe kinux jun patanijel, xuquje' man taqal ta chwe kinkir ri jat'ib'al rech ri uxajab'. Are' kub'an iqasana' ruk' ri Tyoxalaj Uxlab'ixel xuquje' ruk' q'aq'.

17 Are' xaq raye'm kujosq'ij ri tiriko, ruk' ri ucha'b'al. Xuquje' kumulij b'ik ri utiriko, kuya pa ri utarroz. Kuporoj na ri pajo pa jun q'aq' ri maj uk'isik.

18 Sib'alaj k'i ri xub'an ri Juan chuq'alajisaxik chike ri winaq ri utz laj taq tzij.

19 Ri Juan xuquje' xuyaj ri Herodes Antipas chikiwach konojel ri winaq rumal xk'uli'k ruk' ri Herodías, rixoqil ri rachalal, je xuquje' rumal k'i itzel taq jastaq ri ub'anom, 20 rumal ri' ri Herodes xukoj ri Juan pa che', xnimar ri umak.

Kab'an uqasana' ri Jesús

(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

21 Jun q'ijal, ri Juan are tajin kub'an kiqasana' e k'i winaq, xub'an uqasana' ri Jesús. Are tajin kub'an ch'awem ri Jesús xjaqataj ri kaj. 22 Xilitaj k'ut xqaj loq ri Tyoxalaj Uxlab'ixel pu'wi' ri Jesús je' jas jun palomax. Xtataj xuquje' jun ch'ab'al

pa ri kaj ri kub'ij: At at loq'alaj nuk'ojol, sib'alaj kaya ki'kotem chwe.

Ri e rati't umam ri Jesús

(Mateo 1:1-7)

²³ Juwinaq lajuj ujunab' ri Jesús are xuchaple'j chakunem kuk' ri winaq. Ri Jesús xeta'max uwach chi ralk'wa'l ri José, ri José ralk'wa'l ri Elí, ²⁴ ri Elí ralk'wa'l ri Matat, ri Matat ralk'wa'l ri Leví, ri Leví ralk'wa'l ri Melqui, ri Melqui ralk'wa'l ri Jana, ri Jana ralk'wa'l ri José, ²⁵ ri José ralk'wa'l ri Matatías, ri Matatías ralk'wa'l ri Amós, ri Amós ralk'wa'l ri Nahúm, ri Nahúm ralk'wa'l ri Esli, ri Esli ralk'wa'l ri Nagai, ²⁶ ri Nagai ralk'wa'l ri Maat, ri Maat ralk'wa'l ri Matatías, ri Matatías ralk'wa'l ri Semei, ri Semei ralk'wa'l ri José, ri José ralk'wa'l ri Judá, ²⁷ ri Judá ralk'wa'l ri Joana, ri Joana ralk'wa'l ri Resa, ri Resa ralk'wa'l ri Zorobabel, ri Zorobabel ralk'wa'l ri Salatiel, ri Salatiel ralk'wa'l ri Neri, ²⁸ ri Neri ralk'wa'l ri Melqui, ri Melqui ralk'wa'l ri Adi, ri Adi ralk'wa'l ri Cosam, ri Cosam ralk'wa'l ri Elmodam, ri Elmodam ralk'wa'l ri Er, ²⁹ ri Er ralk'wa'l ri Josué, ri Josué ralk'wa'l ri Eliezer, ri Eliezer ralk'wa'l ri Jorim, ri Jorim ralk'wa'l ri Matat, ³⁰ ri Matat ralk'wa'l ri Leví, ri Leví ralk'wa'l ri Simeón, ri Simeón ralk'wa'l ri Judá, ri Judá ralk'wa'l ri José, ri José ralk'wa'l ri Jonán, ri Jonán ralk'wa'l ri Eliaquim, ³¹ ri Eliaquim ralk'wa'l ri Melea, ri Melea ralk'wa'l ri Mainán, ri Mainán ralk'wa'l ri Matata, ri Matata ralk'wa'l ri Natán, ri Natán ralk'wa'l ri David, ³² ri David ralk'wa'l ri Isaí, ri Isaí ralk'wa'l ri Obed, ri Obed ralk'wa'l ri Booz, ri Booz ralk'wa'l

ri Salmón, ri Salmón ralk'wa'l ri Naasón, ³³ ri Naasón ralk'wa'l ri Aminadab, ri Aminadab ralk'wa'l ri Aram, ri Aram ralk'wa'l ri Esrom, ri Esrom ralk'wa'l ri Fares, ri Fares ralk'wa'l ri Judá, ³⁴ ri Judá ralk'wa'l ri Jacob, ri Jacob ralk'wa'l ri Isaac, ri Isaac ralk'wa'l ri Abraham, ri Abraham ralk'wa'l ri Taré, ri Taré ralk'wa'l ri Nacor, ³⁵ ri Nacor ralk'wa'l ri Serug, ri Serug ralk'wa'l ri Ragau, ri Ragau ralk'wa'l ri Peleg, ri Peleg ralk'wa'l ri Heber, ri Heber ralk'wa'l ri Sala, ³⁶ ri Sala ralk'wa'l ri Cainán, ri Cainán ralk'wa'l ri Arfaxad, ri Arfaxad ralk'wa'l ri Sem, ri Sem ralk'wa'l ri Noé, ri Noé ralk'wa'l ri Lamec, ³⁷ ri Lamec ralk'wa'l ri Matusalén, ri Matusalén ralk'wa'l ri Enoc, ri Enoc ralk'wa'l ri Jared, ri Jared ralk'wa'l ri Mahalaleel, ri Mahalaleel ralk'wa'l ri Cainán, ³⁸ ri Cainán ralk'wa'l ri Enós, ri Enós ralk'wa'l ri Set, ri Set ralk'wa'l ri Adán, ri Adán are ralk'wa'l ri Dios.

4

Ri Itzel kutaqchi'j ri Jesús pa mak (Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

¹ Nojinaq ri Jesús che ri Uxlab'ixel upetik chuchi' ri nima' Jordán, xk'am b'ik rumal ri Uxlab'ixel pa ri katz'inow ulew. ² Xk'oji' chila' kawinaq q'ij, sib'alaj kanumik rumal cher man wo'qinaq taj, xtaqchi'x k'u che mak rumal ri Itzel. ³ Ri itzel xub'ij che ri Jesús: We qas at uk'ojol ri Dios, chab'ij chi kub'an kaxlan wa we jun ab'aj ri'.

* **4:3** 4:3 Pa ri tzijob'al griego kub'ij kaxlan wa, jeri' rumal chi are ri' kakitij ri a'j Palestina ojer jacha ta ne ri uj waral are kaqatij ri lej.

⁴ Ri Jesús xub'ij che: Ri tz'ib'atalik kub'ij: *Man xwi ta ri kaxlan wa kak'asb'an ri winaq.*✠

⁵ Te k'u ri' ri Itzel xuk'am b'ik ri Jesús k'a pu'wi' jun nimalaj juyub', aninaq xuk'ut choch ronojel ri tinimit rech ri uwachulew. ⁶ Xub'ij che: Kinya ri juluwem xuquje' ri kwinem pa aq'ab' pa kiwi' ronojel taq le tinimit le', rumal cher e we in kinya k'u na che ri winaq ri kawaj in kinya wi. ⁷ Ronojel wa' kinya chawe, we katxuki'k chinuwach kinaq'ijila'j.

⁸ Ri Jesús xub'ij che: Kub'ij ri tz'ib'atalik chaq'ijila'j ri awajaw ri aDios, xaq xwi are' chapatanij.

⁹ Ri Itzel xuk'am b'ik ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, xutak'ab'a pu'wi' ri Templo, xub'ij che: We qas at ralk'wa'l ri Dios, chak'yaqa b'ik awib' pa ri ulew.✠ ¹⁰ Rumal chi ri tz'ib'atalik kub'ij: Are' ku'taq ri angelib' chato'ik xuquje' che achajixik. ¹¹ Xuquje' katkitelej ruk' ri kiq'ab' rech man katopij ta ri awaqan cho ri ab'aj.

¹² Ri Jesús xub'ij che: Ri tz'ib'atalik kub'ij: *Man kakoj ta k'a'mab'al pa ub'e ri awajaw, ri aDios.*✠

¹³ Are xto'taj ri Itzel che utaqchi'xik ri Jesús che mak, xel b'ik ruk', k'a te katzalij chi loq jun q'ijal.

Ri Jesús kuchaple'j ri uchak

(Mateo 2:12-17; Marcos 1:14-15)

¹⁴ Xtzalij k'u ri Jesús pa Galilea, nojinaq che ri ukwinem ri Uxlab'ixel. Aninaq xtzijox rij kumal ri winaq a'j chila'. ¹⁵ Amaq'el xuya k'utu'n pa

✠ **4:4** 4:4 Deuteronomio 8:3. ✠ **4:9** 4:9 Deuteronomio 6:13.

✠ **4:12** 4:12 Deuteronomio 6:16.

jaljoj taq Sinagoga, konojel k'u ri winaq xkiya uq'ij.

*Ke' ri Jesús pa ri tinimit Nazaret
(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)*

¹⁶ Are xopan ri Jesús pa ri tinimit Nazaret, pa ri le'aj ri xk'iy wi, pa ri q'ij rech uxlanem. Xok b'ik pa ri Sinagoga, jetaq ri naq'atal che, xtak'i' k'u chusik'ixik ri wuj. ¹⁷ Xkiya k'u che ri wuj ri xutz'ib'aj ri q'alajisal utzij ri Dios Isaías. Ri Jesús are xusol ri wuj xuriq ri tz'ib'atal wi we tzij ri':

¹⁸ *Ri Loq'alaj Uxlab'ixel rech ri Dios k'o pa nuwi', rumal cher inucha'om chuk'amik b'ik utz laj tzij chike ri e meb'a, inutaqom loq chuq'alajisaxik ri kitzoqopitajik ri e tz'apitalik*

xuquje' ri e jat'italik ketzoqopitaj na.

Xuquje' chujaqik ri kib'oq'och ri e moyab'.

¹⁹ *Xuquje' chutzijoxik chi xopan ri q'otaj rech ri utoq'ob' ri Dios.*✧

²⁰ Are xto'taj chusik'ixik ri wuj, xub'ot chi kanoq, xutzalij che ri tob'anel, k'a te ri' xt'uyi'k. Konojel winaq ri e k'o pa ri Sinagoga ko xkika'yej. ²¹ Xuchaple'j k'u tzijonem ri Jesús kuk', xub'ij: Kamik xk'ulmataj we tz'ib'atalik ri' chi'wach.

²² Konojel ri winaq utz kakib'an chutzijoxik ri Jesús, xuquje' sib'alaj kemayijan che ri may-ijab'al taq tzij ri kub'ij. Kakitatab'ela chib'il kib': ¿La man are wa' ri uk'ojol ri José?

²³ Xub'ij k'u ri Jesús chike: Kib'ij wa chwe ri jun k'amb'ejab'al no'j: "Ajkun, chakunaj awib'."

✧ **4:19** 4:19 Isaías 61:1, 2.

Chab'ana ri mayijab'al taq jastaq waral jacha pa ri xab'an pa ri tinimit Capernaúm.

²⁴ Xuquje' xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we chi man nim ta kilik jun q'alajisanel pa ri utinimit. ²⁵ Kinb'ij k'u chi'we chi e k'i malka'nib' ri' xek'oji' pa ri tinimit Israel pa taq ri uq'ij ri q'alajisal rech ri utzij ri Dios Elías, che ri' are man xub'an ta jab'. Oxib' junab' ruk' nik'aj, xk'oji' k'u nimalaj wi'jal pa ronojel ri uwachulew pa taq ri q'ij ri'. ²⁶ Man xtaq ta k'u b'ik ri Elías kuk' ri malka'nib' ri e k'o pa ri tinimit xane ruk' ri jun malka'n ri kape pa ri tinimit Sarepta rech Sidón. ²⁷ Pa taq ri uq'ij ri q'alajisal tzij rech ri Dios Eliseo, e k'o xuquje' sib'alaj e k'i ch'a'kib' pa ri tinimit Israel, xa k'u jun xkunatajik xwi ri Naamán, ri kel pa ri tinimit Siria.

²⁸ Are xkita ri winaq ri e k'o pa ri Sinagoga ri xub'ij chike, xech'u'jarik. ²⁹ Xewa'jil chirij, xkik'am b'ik ruk' chuq'ab' chutza'm ri juyub' ri yakom wi ri kitinimit, are xkaj xkik'yaq b'ik pa ri siwan. ³⁰ Ri Jesús k'ut xik'ow chikixo'l ri winaq, xtzalij pa ri b'e.

Ri Jesús kuriq jun achi ri k'o jun itzel uxlab'al che

(Marcos 1:21-28)

³¹ Xqaj b'ik ri Jesús, xe' pa Capernaúm rech Galilea. Xu'tijoj ri winaq pa ri Sinagoga, pa ri q'ij rech uxlanem. ³² Xemayijanik ri winaq rumal ri uk'utu'n, xuq'alajisaj chi ya'tal uchuq'ab' rumal ri Dios.

³³ Ri Jesús are k'o pa ri Sinagoga, k'o jun achi ri k'o jun itzel uxlab'al che, xuchaple'j uraqik uchi'

che ri Jesús. ³⁴ Xub'ij: Jesús aj Nazaret, weta'm chi lal, lal Tyoxalaj winaq rech ri Dios. ¿Jas che xpe la che qatukixik?

³⁵ Ri Jesús xub'ij che: Chatuxlanoq, xuquje' chatel b'ik che we achi ri'. Che ri q'otaj ri', ri itzel uxlab'al xutzaq ri achi pa ri ulew. Xel k'u b'ik ri itzel uxlab'al man xub'an ta chi k'ax che ri achi. ³⁶ Konojel xemayijanik, kakitatab'ela chib'il taq kib': ¿Jas kwinem kukoj we achi ri' cher kakwinik ke'resaj b'ik ri itzel taq uxlab'al, ruk' ri utaqanik ka'nimaj b'ik ri itzel taq uxlab'al?

³⁷ Xtzijox k'u rij ri Jesús pa ronojel k'olib'al rech ri tinimit.

*Ri Jesús kukunaj ri uji' chuchu' ri Simón Pedro
(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)*

³⁸ Xel k'u loq ri Jesús pa ri Sinagoga, xe' cho rachoch ri Simón. Chila' k'o wi ri uji' chuchu' ri Simón k'o q'aq' che. Xkita k'u jun toq'ob' che ri Jesús rech kukunaj kanoq. ³⁹ Ri Jesús xqet chuxukut ri usok ri uji' ri Pedro, xresaj b'ik ri yab'il che ri ixoq. Ri ixoq aninaq xwa'jilik, xu'patanij.

*Ri Jesús ku'kunaj k'i yawab'ib'
(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)*

⁴⁰ Are xsaqirik, ri e winaq rech taq ri le'aj xe'kik'am b'ik ri e kachalal ri e yawab'ib' rech kekunax kan rumal ri Jesús. Xapakux k'u ne ri yab'il ri k'o chike, xu'tzirik are xechap rumal ri Jesús. ⁴¹ E k'i e k'o itzel taq uxlab'al chike, kakiraqaqej kichi', kakib'ij: “At at ralk'wa'l ri Dios.” Rumal keta'm chi are Mesías, ri Jesús man xuya ta b'e chike xech'awik, xe'resaj b'ik konojel.

*Ri Jesús kutzijoj ri utz laj tzij pa Galilea
(Marcos 1:35-39)*

⁴² Sib'alaj aq'ab' che ri jun q'ij chik, ri Jesús xe' pa jun k'olib'al jawje' ri e maj wi winaq. E k'i winaq k'ut xkitzukuj, k'ama'tam xkiriqo, are xkiriqo, xkita toq'ob' che chi kakanaj kan kuk'.
⁴³ Ri Jesús xub'ij chike: Rajawaxik kintzijoj ri utz laj tzij rech ri ajawarem rech ri Dios, pa nik'aj taq tinimit chik rumal cher are nupatan wa' in petinaq.

⁴⁴ Xaq jeri' are xrilij utzijoxik ri utz laj tzij pa taq ri Sinagoga ke ri winaq a'j Israel.

5

Ri e nab'e taq utijoxelab' ri Jesús

¹ Jun q'ijal ri Jesús tajin kutzijoj ri utzij ri Dios chuchi' ri plo Genesaret, ² xe'ril k'u keb' jukub' b'inib'al pu'wi' ja' ri e k'o chuchi' ri plo. E'linaq loq ri e chapal taq kar ri e k'o chupam tajin kakich'aj ri e kik'at. ³ Ri Jesús xaq'an pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ja', xuta toq'ob' che ri Simón Pedro ajchoq'e ri jukub' chí kupaqchi'j b'ik ri jukub' pa ri ja'. K'a te ri' xt'uyi' pa ri jukub', xuchaple'j uya'ik k'utu'n chike e k'i winaq. ⁴ Are xto'taj che ch'awem, xub'ij che ri Simón: Jat jawje' nim qajinaq wi le ja', chak'yaqa le ak'at chila' rech ka'chap ri kar.

⁵ Ri Simón, xub'ij: Ajtij, ronojel jun aq'ab' xujchakunik, xa ta ne jun kar xqachapo. We k'u jeri' kab'ij la, kaqak'yaq le k'at junmul chik.

⁶ Are jewa' xkib'ano, xenoj ri kar pa ri k'at, ri k'at xkichaple'j t'oqopinik. ⁷ Ri Simón rachi'l

ri to'l taq rech xe'kisik'ij ri kachi'l ri e k'o pa ri jun jukub' chik, rech keto' kumal. Xkinojisaj k'u keb' jukub' che kar, raj k'u keqaj ri jukub' chuxe' ri ja'. ⁸ Are xril ri Simón Pedro ri xb'antajik, xukulik, xqaj cho ri Jesús, xub'ij che: Ajawxel Jesús, che'l la wuk', man taqal ta chwe kink'oji' uk' la, sib'alaj in ajmak.

⁹ Jewa' xub'ij rumal sib'alaj xmayijanik che ri kik'iyal ri kar ri xe'kichapo, ri rachi'l xuquje' xemayijan ruk'. ¹⁰ Ri e rachi'l ri Simón, ri Jacobo, ri Juan, u'k'ojol ri Zebedeo, xemayijan xuquje'. Ri Jesús xub'ij che ri Simón: Man kaxi'j ta awib' jetaq ri xab'an chkichapik kar, je kab'an na chkik'amik la winaq wuk' in.

¹¹ Are xetzalij pa ri chaqi'j ulew, xkiya kan ronojel ri kijastaq, xkiterene'j ri Jesús.

Ri Jesús kukunaj ri jun ch'a'k achi
(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

¹² Ri Jesús are xopan pa ri jun le'aj xuriq jun achi nojinaq che ch'a'k. Ri achi are xrilb'ej rech ri Jesús, xuki'k, xuya ri upalaj pa ri ulew, xuta toq'ob' che kakunaxik jewa' xub'ij: Wajaw, we kaj la, chinkunaj la xuquje' chinch'ojch'ob'ej la.

¹³ Ri Jesús xuyuyq ri uq'ab', xuchapo, k'a te ri xub'ij che: Kawaj, chatutziroq.

Aninaq xsach ri ch'a'k ri k'o che ri achi. ¹⁴ Ri Jesús xub'ij che chi maj jachin che kutzijoj wi ri xk'ulmatajik, xub'ij xuquje' che: Jat jak'utu awib' cho ri ch'awenel cho ri Dios pa kiwi' ri winaq rech katrilo. Chak'ama b'ik ri sipanik ri kakitzuj ri e winaq ri ku'tzir che ri ch'a'k, jetaq ri kub'ij

ri utaqanik ri Moisés. Ruk' wa' kaq'alajisaj chi xatch'ajch'ob'etajik.

¹⁵ Pune jeri', aninaq xtukin ub'ixik ri xk'ulmatajik, e k'i winaq xo'pan chutayik ri Jesús, xuquje' chuk'amawa'xik kunanik. ¹⁶ K'i mul xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit, xe' chub'anik ch'awem pa ri le'aj ri katz'inowik.

Ri Jesús kukunaj jun achi ri man kakwin taj kusalab'aj rib'

(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

¹⁷ Jun q'ijal are tajin kuya k'utu'n ri Jesús, e t'uuyut'uj ri fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik chunaqaj ri Jesús. Are wa' ri e petinaq pa taq ri le'aj rech Galilea, rech Judea, xuquje' e k'o jujun ri kepe pa ri tinimit Jerusalén. Ri ukwinem ri Ajawxel k'o ruk' ri Jesús chiki'kunaxik ri winaq. ¹⁸ Xo'pan k'u nik'aj achyab' kuk'am loq jun achi q'oyol cho jun ch'at, man kakwin taj kusalab'aj rib', xkitzukuj k'ut jas xkib'an che rokisaxik b'ik cho ri Jesús. ¹⁹ Man kekwin ta k'ut ko'k b'ik pa ri ja rumal cher sib'alaj e k'i ri winaq, xaq jeri' xkesaj nik'aj xot pu'wi' ri ja, xkiqasaj b'ik ri achi cho ri Jesús. ²⁰ Are xril ri Jesús ri kikojob'al, xub'ij che ri achi: Ala, ri amak xekuyutajik.

²¹ Ri fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik xkib'ij: ¿Jachin jun je' kuna' we achi ri'? Xaq kub'ij awas taq tzij che ri Dios. Xaq xwi ri Dios kakwinik kukuy makaj.

²² Ri Jesús xril ri xkichomaj ri achyab' pa kanima'. Xuta chike: ¿Jas che jewa' kixchoman pa taq iwanima'? ²³ ¿Jachin man k'ax ta

ub'ixik: “Xkuyutaj ri amak” o “Chatwa'jiloq, chatb'inoq”? ²⁴ Rech k'u kiwilo chi ri uK'ojol ri Achi k'o ukwinem kukuy makaj cho ri uwachulew.

Ri Jesús xuka'yej ri achi ri man kakwin taj kusalab'aj rib', xub'ij che: Chatwa'jiloq, chak'ama b'ik ri ach'at, jat cho awachoch.

²⁵ Ri achi aninaq xwa'jilik chikiwach konojel ri winaq, xuk'am b'ik ri uch'at, xe' cho rachoch kuq'ijila'j ri Dios. ²⁶ Konojel ri winaq sib'alaj xemayijanik che ri xkilo, xkiq'ijila'j ri Dios, xkib'ij: Mayijab'al taq jastaq ri xqil kamik.

Ri Jesús kusik'ij ri Leví

(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

²⁷ Are xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit, xril jun toq'il alkabal ub'i' Leví, t'uyul pa ri ja ri katoq'ix wi alkabal, xub'ij che: Chinaterene'j. *

²⁸ Xwa'jil k'u ri Leví, xuya kan ronojel ri ujastaq, xuterene'j ri Jesús.

²⁹ Ri Leví xub'an jun nimaq'ij cho ri rachoch. Xu'sik'ij ri Jesús, e nik'aj winaq chik, xuquje' ri e rachi'l toq'il taq alkabal. ³⁰ Ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri fariseos xkich'a' chike ri e tijoxelab', xkib'ij: ¿Jas che kixwa' kuk' ri a'jmakib' xuquje' ri toq'il taq alkabal?

³¹ Ri Jesús xub'ij chike: Man kajawataj ta ajkun chike ri winaq ri utz kiwach, xane are kajawataj ajkun chike ri e yawab'ib'. ³² Man in petinaq ta k'u che kisik'ixik ri winaq ri kakina'o chi e suk'

* **5:27** 5:27 Ri Leví, Mateo xuquje' ub'i' paMateo 9:9.

xane are ke'ntzujukuj ri a'jmakib' ri keta'm chi k'o kimak.

*Kakik'ot uchi' ri Jesús chirij ri q'ipoj wa'im
(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)*

³³ Jun q'ijal nik'aj winaq xkib'ij che ri Jesús: Ri utijoxelab' ri Juan B'anal qasana' amaq'el kakiq'ip kib' che wa'im, je xuquje' ri kitijoxelab' ri fariseos ¿jas k'u che amaq'el kewa' ri atijoxelab' xuquje' kequmunik?

³⁴ Ri Jesús xutzalij uwach ri kitzij, xub'ij: ¿La kumaj k'ut kakiq'ip kiwa'im re rajtob'om jun ji'atz? Man kumaj taj. ³⁵ Kopan k'u na jun q'ij are kesax b'ik ri ji'atz chikixo'l, k'a te ri' ri' kakiq'ip na kiwa'im che taq ri q'ij ri'.

³⁶ K'a te ri' xuya jun k'amb'ejab'al no'j xub'ij: Man k'o ta jun winaq kuk'ojoj jun q'e'l atz'yaq ruk' jun ch'aqa'p k'ak' atz'yaq, rumal kateq'etob' ri' ri k'ak' atz'yaq, xuquje' ri ch'aqa'p k'ak' atz'yaq man kuk'ulaj ta rib' ruk' ri q'e'l. ³⁷ Man k'o ta xuquje' jun winaq ri kuya k'ak' vino pa q'e'l taq tz'u'm taq q'eb'al, rumal chi ri k'ak' vino xaq katix b'ik ri', xuquje' ri tz'u'm taq q'eb'al ket'oqopin ri'.† ³⁸ Ri k'ak' vino ya'talik kayak pa taq k'ak' taq tz'u'm taq q'eb'al. ³⁹ Man k'o ta xuquje' jun winaq karaj kutij rech ri k'ak' vino, we utijom kan rech ri ojer vino. Jeri' rumal cher ri winaq ri kutij nab'e ri k'ak' vino k'a te ri' kutij

† **5:37** 5:37 Xkit'is utz'u'mal awajib' rech xkib'an alaj taq tz'u'm k'olib'al uwa'l uva. Ri q'e'l tz'u'm are kanoj che ri uwa'l uva, kat'oqopinik je ta ne chi xa xt'oqopixik. Rumal ri' xwi kakoj ri k'ak' tz'u'm k'olib'al chuyakik ri uwa'l ri uva.

ri ojer vino, kub'ij na: "Are sib'alaj utz ri ojer vino."

6

Kakitziyoj rij ri q'ij rech uxlanem (Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

¹ Pa jun q'ij rech Uxlanem are tajin kab'in ri Jesús pa nik'aj ulew ri tikom, ri utijoxelab' xkichaple'j uch'upik ri ujolom ri tiriko, xkich'olo xuquje' xkichaple'j utijik. ² E k'o nik'aj fariseos xkib'ij che ri Jesús: ¿Jas che ri atijoxelab' kakib'an ri man ya'tal ta ub'anik pa ri q'ij rech uxlanem?

³ Ri Jesús xutzalij uwach ri kitzij, xub'ij: ¿La man lo isik'im ri tz'ib'atalik, kub'ij jas xk'ulmataj ruk' ri David xuquje' ri e rachi'l are xenumik?

⁴ Xok b'ik pa ri rachoch ri Dios, xuq'ipij ri taqanik are xutij ri tyoxalaj kaxlan wa xuquje' xuya ke ri rachi'l, we kaxlan wa ri xkitijo xwi taqal chike kakitijo ri e ch'awenelab' cho ri Dios.

⁵ Xuquje' xub'ij ri Jesús: ri uK'ojol ri Achi are ajchoq'e ri q'ij rech uxlanem.

Kakunan ri Jesús pa ri q'ij rech uxlanem (Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

⁶ Pa jun q'ij rech uxlanem, are tajin kuya k'utu'n ri Jesús pa ri Sinagoga, k'o k'u jun achi, kaminaq ri wiqiq'ab' uq'ab'. ⁷ Ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri fariseos xkik'ak'ale'j ri Jesús, ri kichomanik are chi we ri Jesús kukunaj ri achi pa ri q'ij rech uxlanem, kakimol umak rumal cher kachakun pa ri q'ij rech uxlanem. ⁸ Reta'm k'u ri Jesús ri kichomanik, xub'ij che ri achi:

Chatan loq, chattak'al chikiwach konojel. Ri achi k'ut xtak'i'k chikiwach konojel ri winaq. ⁹ Xub'ij ri Jesús chike ri winaq ri kakimol umak: K'o jun k'otb'al chi' kawaj kinb'an chi'we: ¿Jas ri utz kaqab'an pa ri q'ij rech uxlanem, la are utz kab'an ri utzilal o are utz kab'an ri etzelal? ¿La are utz kakol jun k'aslemal o kak'is pu'wi' jun k'aslemal?

¹⁰ Ri Jesús xu'ka'yej pa kijujunal konojel ri winaq ri e chemel chirij, k'a te ri' xub'ij che ri achi: Chayuqu le aq'ab'.

Are xuquq ri uq'ab', xutzirik. ¹¹ Ri fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik sib'alaj xejiq' che koyawal are xkil ri xk'ulmatajik, xkichaple'j k'u uchomaxik jas kakib'an che ri Jesús.

*Ri Jesús ku'cha' ri kab'lajuj utijoxelab'
(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)*

¹² Jub'iq' q'otaj ik'owinaq we jastaq ri', xpaqi' ri Jesús pu'wi' jun juyub' chub'anik ch'awem. Jun aq'ab' xub'an ch'awem cho ri Dios. ¹³ Are xsaqirik, xu'sik'ij konojel ri utijoxelab', xucha' kab'lajuj chike, xuya b'e chike kux e terene'l taq re. Are wa' ri kib'i': ¹⁴ ri Simón ri xub'ij Pedro che, ri Andrés uchaq' ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri Felipe, ri Bartolomé, ¹⁵ ri Mateo xuquje' ri Tomás, ri Jacobo uk'ojol ri Alfeo, ri Simón ri kab'ix "Zelote" che,* ¹⁶ ri Judas ri uchaq' ri Jacobo, xuquje' ri Judas Iscariote ri xk'ayin ri Jesús.

* **6:15** 6:15 Cananitas kib'i' jun wok winaq ri kaketzelay uwach ri taqanel pa ri tinimit Roma, man kakaj taj kab'an re ri taqanel pa kiwi'.

*Ri Jesús kuya k'utu'n xuquje' kakunanik
(Mateo 4:23-25)*

¹⁷ Are xeqaj loq kipetik pu'wi' ri juyub', xekanaj cho jun nimalaj saq, sib'alaj k'i winaq e teren chirij ri Jesús, jaljoj taq kepe wi, e k'o a'j Judea, a'j Jerusalén, xuquje' a'j Tiro xuquje' Sidón. ¹⁸ We winaq ri' xo'pan chutatab'exik ri Jesús rech kekunataj che ri yab'ilal, xuquje' rech ke'l b'ik ri itzel taq uxlab'al ri k'o chike, jeri' xekunatajik. ¹⁹ Konojel ri winaq kakaj kakichap ri Jesús, rumal cher sib'alaj k'o ukwinem kakunanik.

Ri tewechib'al ri kakiriq ri winaq.

²⁰ Xub'ij ri Jesús chike ri utijoxelab': Utz iwe ri ix meb'a rumal cher iwech ri ajawarem rech ri Dios.

²¹ Utz iwe ri kixnum kamik rumal cher kaya'taj na iwa rech kakub'i' ik'u'x.

Utz iwe ri kixoq' kamik, rumal cher kixtze'tzet na.

²² Utz iwe are kixetzelaxik, are kab'an nitz' chi'we, are kab'ix k'ax taq tzij chi'we, xuquje' man kaya ta iq'ij, xa rumal cher ixkojoninaq che ri uK'ojol ri Achi. ²³ Sib'alaj chixki'kotoq are kak'ulmataj we ri' iwuk'. Chixch'oplajoq rumal cher ixraye'm jun nimalaj tojb'al iwe pa ri kaj. Na'taj chi'we chi jeri' xkib'an ri kitat kinan we winaq ri' chike ri e q'alajisal taq utzij ri Dios ojer.

²⁴ K'ax iwe ix q'inom taq winaq, rumal cher ri iki'kotemal xaq xwi chanim xuquje' xaq xwi cho ri uwachulew.

²⁵ Nimalaj k'axk'olal iwaye'm ri kixno'jitajik, xuquje' ixchoma'q. Rumal cher kape na jun nimalaj wi'jal pa iwi'.

Nimalaj k'axk'olal iwaye'm ix ri kixtze'n kamik rumal cher ri itze' kak'exetaj na pa oq'ej xuquje' pa k'ax.

²⁶ Nimalaj k'ax iwaye'm ix ri sib'alaj nim kixkil ri winaq kamik, jeri' rumal cher jeri' xkib'an ri itat inan ojer, nim xe'kil ri xkijaluj chi e tzijol taq rech ri utzij ri Dios.

Loq'anik chike ri e k'ulel

²⁷ Ri ix ri kitatab'ej we nutzij, kinb'ij chi'we: Chi'loq'aj ri i'k'ulel, chib'ana utzilal chike ri kakib'an koyawal chi'we. ²⁸ Chi'tewechi'j ri kaketzelay iwach, chib'ana ch'awem pa kiwi' ri kakib'an k'ax chi'we. ²⁹ We k'o jun katch'ayow che ri juperaj apalaj, chaya chi ri juperaj. We k'o jun kumaj ri achake't, chaya xuquje' kan ri akami'x che. ³⁰ Chaya che ri ajil tz'aqat ri jastaq ri kuta chawe. We kumaj jun jastaq awe, man kakoj ta achuq'ab' che utoq'ixik che. ³¹ Je chatno'jin kuk' ri winaq jacha ri kawaj at keno'jin awuk'.

³² We xaq xwi ki'loq'aj ri winaq ri kixloq'an ix, ¿jas rumal kinimarisaj iwib'? Ri e winaq a'jmakib' xuquje' ke'kiloq'aj ri e winaq ri keloq'an a're'. ³³ We xaq xwi kib'an utzil chike ri winaq ri keb'anow utzil chi'we, ¿jas rumal kinimarisaj iwib'? Je xuquje' wa' kakib'an ri a'jmakib'. ³⁴ We xwi kiya pwaq pa qajik chike ri winaq ri kekwin chutzalixik uk'axel, ¿jas rumal kinimarisaj iwib'? Je xuquje' wa' kakib'an ri

a'jmakib', kakiya pwaq pa qajik, rumal kakaye'j nim tojb'al kakich'ek chirij. ³⁵ Chi'loq'aj ri i'k'ulel, chib'ana utzil chike, chiya kiqajanik man kiwaye'j ta uk'axelal, we jewa' kib'ano kik'amawa'j na nim uk'axelal rech chila' chikaj, xuquje' chik'utu' chi qas ix ralk'wa'l ri nimalaj Dios, ri Dios sib'alaj utz kuk' ri man ketyoxin taj xuquje' kuk' ri itzel taq winaq. ³⁶ Chitoq'ob'isaj kiwach ri winaq jetaq ri iTat chila' chikaj sib'alaj kutoq'ob'isaj kiwach ri winaq.

*Man kiq'at ta tzij pa kiwi' nik'aj winaq chik
(Mateo 7:1-5)*

³⁷ Man kiq'at ta tzij pa kiwi' nik'aj winaq chik, rech man kaq'at ta tzij pa iwi' ix rumal ri Dios. Man kik'is ta tzij pa kiwi' ri winaq rech man kak'is ta tzij pa iwi' ix rumal ri Dios. Chikuyu kimak nik'aj winaq chik, rech kakuyutaj imak ix. ³⁸ Chiya' rech kaya'taj na chi'we, katzalitaj na uk'axel ri kiya'o nojinaq, mesmetinaq, maj chi kak'oji' wi pa ri ik'olib'al, rumal cher jetaq ri kib'an ix chuya'ik je kab'an na chuya'ik chi'we.

³⁹ K'a te ri' ri Jesús xukoj jun k'amb'ejab'al no'j, xub'ij: ¿La kakwin jun moy kuk'am ub'e jun moy chik? ¿La man kikob'chal ri ketzaq b'ik pa jun jul? ⁴⁰ Man are ta nim uq'ij jun tijoxel cho ri rajtij. We k'u kareta'maj ronojel ri jastaq kux na jetaq ri rajtij.

⁴¹ ¿Jas k'u che k'ax kana' che ri awachalal are k'o jun nitz' mes pa ub'oq'och are k'u ri at k'o

jun kuta'm pa ri awe?[†] 42 ¿Jas k'u che kab'ij: “Wachalal, chaya b'e chwe kinwesaj ri nitz' mes ri k'o pa ri ab'oq'och”? Katkwin ta k'ut kawil jun jastaq chik, xwi ya kawil ri kuta'm ri k'o pa ri ab'oq'och at. ¡Kawach! Nab'e chawesaj ri kuta'm ri k'o pa ri ab'oq'och, rech katkwinik kawilo jas kab'an chi resaxik ri nitz' mes ri k'o pa ub'oq'och ri awachalal.

Ri uwachinik jun che'

(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

43 Man k'o ta jun utza che' itzel taq uwach kuya'o xuquje' man k'o ta jun itzel che' utz taq uwach kuya'o. 44 Jun che' eta'matal uwach rumal ri uwach kuya'o. Ri k'ix man kuwachij ta higos, xuquje' ri uche'al ri tukan man kuwachij ta uvas. 45 Jun utz laj winaq are kutzijoj ri utz laj jastaq ri k'o pa ranima'. Jun itzel winaq are kutzijoj ri itzel taq jastaq ri k'o pa ranima'. Ronojel ri kub'ij jun winaq are ri' ri yakal pa ranima'.

Ri achi ri k'o reta'mab'al xuquje' ri tonto' achi

(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

46 ¿Jas che kib'ij chwe “Ajawxel, Ajawxel”, k'a te ri' man kinimaj ta ri kinb'ij? 47 Chanim kinb'ij chi'we jachin ruk' kajunumataj wi ri winaq ri kape wuk', kuta ri nutzij, xuquje' kuchakub'ej ri kinb'ij. 48 We winaq ri' kajunumataj ruk' ri achi ri xuyak jun rachoch. Xuk'ot ri ulew, naj xuqasaj k'a xu'riqa na ri ab'aj, k'a te ri' xub'an

[†] **6:41** 6:41 Ri winaq a'j Israel kakijunamaj jun nitz' uxe'r che' rachi'l jun rachaq che' ruk' ri mak. We k'in laj nitz' ri mak kajunumataj ruk' jun laj uxe'r che' are k'u we nim kajunumataj ruk' jun rachaq che'.

kan ri utak'alib'al ri ja. Are xpe jun nimalaj nima', xu'puyij rib' cho ri ja, xa ta ne nitz' xkwin chusalab'axik rumal cher sib'alaj utz xb'an che uyakik. ⁴⁹Ri winaq k'ut ri kutatab'ej ri nutzij, k'a te ri' man kuchakub'ej taj ri kinb'ij, kinjunamaj ruk' ri achi ri xuyak rachoch pa ri ulew. Maj utak'alib'al xub'ano. Are xpe ri nima', xupuyij rib' cho ri ja, xtukin ri ja, sib'alaj man utz ta ri xk'ulmatajik.

7

Ri Jesús kukunaj jun patanil re ri ajch'o'j chajil nima tinimit rech Roma

¹ Are xto'taj ri Jesús che tzijonem kuk' ri winaq, xe' pa ri tinimit Capernaúm. ² Chila' kel wi jun kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit rech Roma. Xyawaj k'u jun patanil we achi ri' ri sib'alaj uloq', jub'iq' karaj kakamik. ³ Ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit are xuto chi katzijox ri Jesús, xu'taq b'ik e k'amal taq b'e ke ri winaq a'j Israel rech ke'kisik'ij la ri Jesús jeri' kulukunaj kan ri patanil rech. ⁴ Are xo'pan ruk' ri Jesús, xkib'ochi'j, xkib'ij che: We achi ri', taqal che chi kaya la ri kuta che la, ⁵ rumal cher xuyak jun qaSinagoga rumal cher kuloq'aj ri qatinimit.

⁶ Ri Jesús xe' kuk', are xnaqajin che ri ja ri k'o wi ri yawab', ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit xu'taq b'ik e rech ch'ab'e'n, xe'kib'ij che ri Jesús: Ajawxel, xaq maq'itajisaj ib' la, man taqal ta chwe kok la pa ri wachoch. ⁷ Rumal ri' man xink'ut ta nupalaj choch la, b'ij jun tzij la ruk' ri' kakunataj ri patanil

we. ⁸ In xuquje' kinnimaj kitzij ri nima'q kiq'ij chinuwach, xuquje' k'o ajch'o'jab' chajil tinimit chuxe' raqan nuq'ab'. We kinb'ij che jun: “¡Jat!” kincha che, ke'ek. We kinb'ij xuquje' che jun chik: “Chatan loq,” kincha che, kapetik. We kinb'ij che ri patanil we: “¡Chab'ana we ri!” kincha che, ja'e kacha' kub'ano.

⁹ Are xuta ri Jesús we ri', sib'alaj xmayijanik, xtzalq'omijik, xub'ij chike ri winaq ri e teren chrij: Kinb'ij chi'we, man nuriqom ta we nimalaj kojob'al ri' xa ta ne chikixo'l ri winaq a'j Israel.

¹⁰ Are xo'pan ri e taqo'n cho rachoch ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit, utzirinaq chi ri patanijel.

Ri Jesús kuk'astajisaj ri ral ri malka'n ixoq

¹¹ Te k'u ri' xe' ri Jesús pa ri tinimit Naín e rachi'l ri utijoxelab' xuquje' e teren sib'alaj e k'i winaq chirij. ¹² Are xqeteqob' b'ik chuchi' ri uchi' ja rech ri tinimit, xrilo chi tajin kesax loq jun kaminaq, ral jun malka'n ixoq ri ixoq, xa jun ral k'olik. Sib'alaj k'i winaq e teren chikij. ¹³ Are xril ri Jesús chi tajin koq' ri ixoq, xel uk'u'x che, xub'ij: Man katoq' taj.

¹⁴ Xqeb' ruk' ri kaxa, xuchapo. Ri uk'a'l taq re ri kaxa xetak'i'k, ri Jesús xub'ij: Ala, kinb'ij chawe, ¡chatwa'jiloq!

¹⁵ Ri ala ri kaminaq xk'astajik, xuchaple'j ch'awem. Ri Jesús xuya kan ri ala che ri unan.

¹⁶ Sib'alaj xkixi'j kib' konojel ri winaq xuquje' xkiq'ijila'j ri Dios, xkib'ij: Ri Dios xpe chuto'ik ri utinimit, k'o jun q'alajisal rech ri utzij ri Dios chiqaxo'l.

17 Xtukin k'u ub'ixik ri xub'an ri Jesús pa ri tinimit Judea xuquje' pa taq ri tinimit ri k'o chikinaqaj.

Ri Jesús rachi'l ri Juan B'anal qasana'
(Mateo 11:2-19)

18 Ri utijoxelab' ri Juan xkitzijoj che ri Juan ri xk'ulmatajik, ri Juan xu'sik'ij keb' chike ri utijoxelab'. 19 Xu'taq b'ik ruk' ri Jesús rech xe'kita che: ¿La lal ri' ri kape la o kaqaye'j na jun chik?

20 Are xo'pan ruk' ri Jesús, xkib'ij: Ri Juan B'anal qasana', xujutaq loq chutayik che la: “¿La lal ri' ri Cristo ri qaye'm, o kaqaye'j chi na jun chik?”

21 Ri Jesús qas che ri' ri q'otaj ri', xu'kunaj e k'i yawab'ib', ri k'ax keriqitajik, xuquje' ri k'o itzel taq uxlal' chike, je xuquje' e k'i moyab' xuya kika'yeb'al. 22 K'a te ri' xub'ij chike ri u'taqo'n ri Juan: Jix, ji'tzijoj che ri Juan ri iwilom xuquje' itom: ri e moyab' keka'yik, ri e ch'oke'r keb'inik, ku'tzir ri e ch'a'kib', ri e t'o'y kakito, ri e kaminaqib' kek'astajik, xuquje' katzijox ri utz laj taq tzij chike ri e meb'aib'. 23 Utz rech ri winaq ri man kub'an ta keb' uku'x rumal we.

24 Are xeb'e ri u'taqo'n ri Juan, ri Jesús xuchaple'j utzijoxik ri Juan chike ri winaq, xub'ij: ¿Jas xi'wila are xixe' pa ri ulew ri katz'inowik? ¿La xi'wila jun patz'an ri kasalab'ax rumal ri kyaqiq'? 25 We man jeri' ¿jas k'u xi'wila? ¿La xi'wila jun achi ri ukojom atz'yaq paqal rajil? Man je ta ri', rumal cher ri e winaq ri kakikoj atz'yaq ri paqal taq rajil e k'o ri' pa taq ri nimaq

taq ja kech ri taqanelab'. ²⁶ We man are wa' xi'ka'yej ¿jas k'u xi'ka'yej? ¿La xi'wila jun tzijol rech ri utzij ri Dios? Je', ri' are' k'o na choch jun q'alajisal rech ri utzij ri Dios. ²⁷ Are wa' ri taqo'n, ri ub'im loq ri Dios pa ri utzij, are xub'ij: *Kintaq na b'ik ri nutaqo'n kanab'ej chawach, rech kusuk'umaj apanoq ri ab'e.* ✧ ²⁸ Kinb'ij k'u chi'we man k'o ta jun chikixo'l ri winaq ri sib'alaj nim uq'ij cho ri Juan, pune jeri', ri k'in laj nitz' pa ri ajawarem rech ri Dios, are sib'alaj nim uq'ij cho ri Juan.

²⁹ Are xkita ri winaq xuquje' ri e toq'il taq alkabal ri xb'ixik, xkichomaj chi sib'alaj suk' ri ub'e ri Dios, xb'an k'u kiqasana' rumal ri Juan. ³⁰ Ri fariseos k'ut xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik man xkaj taj xb'an kiqasana' rumal ri Juan, xaq jeri' xketzelaj ri urayib'al uk'u'x ri Dios chike. ³¹ Ri Jesús xub'ij: ¿Jachin ruk' ke'njunamaj wi we winaq rech we q'ij junab' ri'? ¿Jachin ruk' kejunumataj wi? ³² Xaq e junam kuk' ri ak'alab' ri e t'uyut'uj pa ri k'ayib'al kakib'ij chib'il taq kib': "Xqoq'isaj ri su', man xixxojow taj, xqab'ixoj b'ix rech kamikal man xixoq' taj." ³³ Jeri' rumal cher ri Juan are xpetik man xwa' taj xuquje' man xqumun taj, rumal ri' xib'ij chi k'o jun itzel uxlab'al che. ³⁴ Xpe k'u ri uK'ojol ri Achi, Are' kawa'ik xuquje' kaqumunik, ri ix k'ut kib'ij che: "Jun jiq'alaj achi, jun q'ab'arel, kech ch'ab'e'n e toq'il taq alkabal xuquje' a'jmakib'." ³⁵ Are k'u ri eta'mab'al ri rech ri Dios, kaq'alajin pa taq kik'aslemal ri e

✧ **7:27** 7:27 Malaquías 3:1.

terene'l taq rech Are'.

Kaq'ij jun k'ok' laj kunab'al chirij ri Jesús rumal jun ixoq ajmak

³⁶ Jun chike ri fariseos xusik'ij ri Jesús che wa'im cho ri rachoch, ri Jesús are xopanik, xt'uyi'k chwi ri mexa. ³⁷ K'o k'u jun ajmak ixoq kel pa ri tinimit, are xuto chi ri Jesús tajin kawa' cho rachoch ri fariseo, xuk'am b'ik jun laj ulime't nojinaq che k'ok'alaj kunab'al.* ³⁸ Xoq'ik xuki'k chunaqaj ri raqan ri Jesús, xratinisaj ri raqan† ri Jesús pa ri uwa'l uwach, k'a te ri' xusu' ruk' ri uwi', xutz'umaj, xuquje' xutix ri kunab'al chirij. ³⁹ Are xril ri fariseo ri xsik'in ri Jesús, xub'ij: We ta qas jun q'alajisal rech ri utzij ri Dios we achi ri', reta'm ta uwach wa' we ixoq ri' ri tajin kachapowik, wa' are' jun ajmak ixoq.

⁴⁰ Ri Jesús, xub'ij che ri fariseo: Simón, k'o ri kawaj kinb'ij chawe.

B'ij la, ajtij, xcha ri Simón.

⁴¹ Ri Jesús xub'ij: E k'o keb' achyab' kiqajom pwaq che jun achi ri kuya pwaq pa qajik. Ri jun uk'as job' ciento kete't taq pwaq, ri jun chik uk'as nik'aj ciento.‡ ⁴² Maj k'u jawje' ke'kima wi tojb'al rech, rumal ri' ri xyo'w kiqajanik, xukuy kimak kikob'chal. ¿Jachin chike we keb' winaq ri' sib'alaj kaloq'axik?

* **7:37** 7:37 Ri alabastro jun ab'aj ri sib'alaj ch'uch'uj. Are wa' ri kab'an lime't ruk' chuyakik ri k'ok' taq kunab'al. † **7:38** 7:38 Are kewa' ri winaq, keq'a'i'k pu'wi jun mexa, rumal ri' utz che are' kuch'aj ri kaqan ri achyab' are tajin kewa'ik. ‡ **7:41** 7:41 Jun denario ub'i' ri pwaq ri kakikoq che taq ri q'ij ri', jun denario tojb'al re jun q'ij chak re jun achi ojer.

⁴³ Ri Simón xub'ij: In kinchomaj chi are sib'alaj kaloq'ax ri sib'alaj nim uk'as.

Ri Jesús xub'ij che: Qas je la' le'.

⁴⁴ K'a te ri' xuka'yej ri ixoq, xub'ij che ri Simón: ¿La kawil we ixoq ri'? Ri at man xaya ta nuja' ch'ajb'al waqan are xinok la pa ri awachoch. Chawilampe', we ixoq ri' xratinisaj ri waqan ruk' ri uwa'l uwach xuquje' xuchaq'jarisaj ruk' ri uwi'. ⁴⁵ Man xinatz'umaj taj, we ixoq k'ut ri' are wokib'em loq man tanalinaq ta che utz'umaxik ri waqan. ⁴⁶ Man xaq'ij ta aceite rech olivo pa nujolom^s are xinok loq, are k'u we ixoq ri' xuq'ij k'ok' laj kunab'al chirij ri waqan. ⁴⁷ Rumal la' kinb'ij chawe: we ixoq ri' sib'alaj k'i umak xekuyutajik, rumal cher sib'alaj kaloq'anik. Xapachin ri xa nitz' umak kakuyik, xa nitz' loq'ab'al ku'x kaya che.

⁴⁸ Ri Jesús xub'ij che ri ixoq: Ronojel ri amak xkuyutajik.

⁴⁹ Ri winaq ri e k'o pa ri wa'im xkichaple'j utayik chib'il taq kib'. ¿Jachin we achi ri' cher kakwinik kukuy makaj?

⁵⁰ Ri Jesús xub'ij che ri ixoq: Ri akojob'al xatukolo, jat pa ja'maril.

8

K'amb'ejab'al no'j chirij ri ajtikolob'

¹ Te k'u ri', ri Jesús e rachi'l ri e kab'lajuj utijoxelab', xutzijoj ri utz laj taq tzij rech ri

§ 7:46 7:46 Jun ula' are kopan cho jun ja k'olib'al che taq ri q'ij ri kach'aj ri raqan, katz'umaxik. K'a te ri' kaq'ij aceite re oliva pa ujolom are ri' kaq'alajisanik chi kaloq'axik.

ajawarem rech ri Dios, pa taq ri tinimit xuquje' ri le'aj. ² E rachi'l xuquje' jujun ixoqib' ri xesax itzel taq uxlab'al chike, ri María ri kab'ix Magdalena che, ri xesax wuqub' itzel taq uxlab'al che, ³ ri Juana rixoqil ri Cuza, ri kab'an rech pu'wi' ri ujastaq ri Herodes, ri Susana xuquje' e k'i ixoqib' ri xkiya ri kirajil chuto'ik ri Jesús.

Ri Jesús katzijon chrij ri ticol ija'
(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

⁴ Jaljoj taq tinimit xepe wi ri winaq xulkila ri Jesús. Are xkimulij kib' k'i winaq, ri Jesús xutzijoj we jun k'amb'ejab'al no'j ri' chike: ⁵ Jun ajtikolob' xe' pa tiko'nijik. Are xuk'yaq ri ija', k'o xqaj chuxukut ri b'e, xtak'ale'xik xuquje' xkitij ri chochi'. ⁶ Xqaj k'u nik'aj pu'wi' ri ab'aj, are xk'iy loq, ri tiko'n xb'ach'u'yarik rumal maj rax ulew xuriqo. ⁷ Nik'aj chik xqaj chikixo'l ri k'ix, are xk'iy loq, xjiq' chuxo'l ri k'ix. ⁸ Xqaj k'u nik'aj pa utz laj ulew, xe'l k'u loq, xek'iyik. Xkiya jujun ciento uwach chkijujunal.

Are xto'taj chub'ixik we jastaq ri', xub'ij: Ri k'o uxikin chutatab'exik, chutatab'ej.

Ri Jesús kuq'alajisaj chikiwach ri utijoxelab' jas kel kub'ij ri k'amb'ejab'al no'j
(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

⁹ Ri utijoxelab' xkita che ri Jesús jas kel kub'ij wa' we k'amb'ejab'al no'j ri'. ¹⁰ Ri Jesús xub'ij: Ya'tal chi'we ix kiweta'maj ri awatalik che ri ajawarem rech ri Dios, chike k'u nik'aj winaq chik, ruk' k'amb'ejab'al no'j kech'ab'exik rech:

Pune keka'yik man kakil taj, pune kakito man kakich'ob' taj.✠

Ri Jesús kutzijoj chike ri utijoxelab' jas kel kub'ij ri k'amb'ejab'al no'j

(Mateo 13:18-23; Marcos 4:13-20)

¹¹ Are wa' ri kel kub'ij ri xintzijoj chi'we: Ri ija' are ri utzij ri Dios. ¹² Ri e k'o chuxukut ri b'e, are ri winaq ri kakitatab'ej ri utzij ri Dios, ri itzel k'ut kapetik, karesaj b'ik ri tzij pa kanima' rech man kekojon taj xuquje' man kekolotaj taj. ¹³ Ri e k'o pu'wi' ri ab'aj are ri winaq ri kakik'amawa'j ri tzij ruk' ki'kotemal are kakitatab'ej, maj k'u kik'a'malil, jub'iq' q'otaj kakikoj ri tzij, k'a te ri' ke'l kanoq are kopan ri k'axk'olal. ¹⁴ Ri ija' ri xqaj pa taq ri k'ix, are ri winaq ri kakito, are k'u ke' ri junab' kejiq' kan rumal taq ri rajawaxik, ri q'inomal, xuquje' ri jastaq rech ri uwachulew, man kewachin ta k'ut. ¹⁵ Are k'u ri ija' ri xqaj pa utz laj ulew are ri winaq ri kakitatab'ej ri tzij ruk' ronojel kanima', kakiyak ri tzij pa kanima', amaq'el kewachinik rumal cher amaq'el kakichakuj ri utzij ri Dios.

Jun q'aq' ri katunanik

(Marcos 4:21-25)

¹⁶ Maj jun winaq ri' ri kutzij jun q'aq', k'a te ri' kuch'uq ruk' jun laq. Xane kutzij jun q'aq' rech kuya chikaj rech k'o kiq'aq' ri kok b'ik pa ri ja. ¹⁷ Maj jun jastaq ri awatalik ri mat kariqitaj na, xuquje' maj jun ri awatalik ri mat keta'mataj na kumal konojel ri winaq.

✠ **8:10** 8:10 Isaías 6:9.

¹⁸ Xaq jeri' chitatab'ej we ri', ri k'o, k'o ruk', k'o kaya'taj na che, ri maj k'o ruk', pune kub'ij chi rech jun jastaq, kesataj na che.

Ri unan xuquje' ri e rachalal ri Jesús

(Mateo 12:45-50; Marcos 3:31-35)

¹⁹ Xopan k'u ri unan ri Jesús xuquje' ri e rachalal chi rilik. Sib'alaj k'i winaq k'ut e k'o pa ri ja e sutinaq chirij ri Jesús, man kekwin taj keqet ruk'. ²⁰ Xkib'ij che ri Jesús: Ri unan xuquje' ri awachalal kakaj katkilo, e k'o cho le ja.

²¹ Ri Jesús xub'ij chike: Are e nunan xuquje' e wachalal, ri winaq ri kakitatab'ej ri utzij ri Dios xuquje' kakichakub'ej.

Ri Jesús kutanab'a' ri jun nimalaj kyaqiq' pu'wi' ri plo

(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

²² Jun q'ijal xaq'an ri Jesús pa jun jukub' b'inib'al pu'wi' ja', xub'ij chike ri utijoxelab': Chujq'ax ch'aga'p rech le plo.

²³ Are e b'enaq pu'wi' ri plo, xwar ri Jesús, xpe k'u jun nimalaj kyaqiq' pu'wi' ri plo, xuchaple'j okem ri ja' pa ri jukub' b'inib'al, xuchaple'j qajem chuxe' ri ja', sib'alaj xib'ib'al. ²⁴ Ri tijoxelab' xeb'e chuk'asuxik, xkiraq kichi' xkib'ij: Ajtij, ajtij, kujjiq'ik.

Xwa'jil ri Jesús, xuyaj ri kyaqiq' xuquje' ri ja', ri kyaqiq' xtani'k, ronojel xjori'k. ²⁵ Xub'ij k'u chike ri utijoxelab': ¿Jawje' k'o wi' ri ikojob'al?

Ri tijoxelab' xemayijanik xuquje' xkixi'j kib' kakitatab'ela chib'il taq kib'. ¿Jachin wa' we achi

ri' cher kataqan pu'wi' ri ja' xuquje' ri kyaqiq' keniman che?

Kesax jun itzel uxlab'al che ri jun achi

(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

²⁶ Xo'pan pa ri tinimit Gadara, ri k'o apanoq cho ri Galilea chuchi' ri plo. ²⁷ Ri Jesús are xqaj pa ri jukub' b'inib'al pu'wi' ja', xuriq jun achi ri k'o jun itzel uxlab'al che upetik pa ri tinimit, we achi ri' najtir chik man kukoq ta ratz'yaq, xuquje' man kak'oqi' ta cho rachoch, xane pa taq ri muqb'al kaminaq kak'oqi' wi. ²⁸ We achi ri' are xril ri Jesús, xuraq uchi', xukulik xqaj choch, ruk' chuq'ab' xub'ij: ¿Jas kaj la chwe, Jesús ralk'wa'l ri nimalaj Dios? Kinta toq'ob' che la man kab'an ta la k'ax chwe.

²⁹ Jewa' xub'ij rumal cher ri Jesús xtaqanik rech ri itzel Uxlab'al kel b'ik che ri achi. K'i chi mul ub'anom rech che ri achi, pune kajat'ix ri raqan rachi'l ri uq'ab' ruk' ch'ich' jat'ib'al xuquje' kachajixik, kut'oqopij kan ri ch'ich' jat'ib'al, ri itzel uxlab'al kujururej b'ik pa taq ri k'olib'al ri katz'inowik. ³⁰ Ri Jesús xuta che: ¿Jas ri ab'i'?

Legión nub'i', xcha'.

Jewa' xub'ij rumal cher sib'alaj e k'i ri itzel taq uxlab'al o'kinaq che. * ³¹ Ri itzel taq uxlab'al xkib'ochi'j ri Jesús rech ketaq b'ik pa ri q'equ'mal. ³² Xkita toq'ob' che ri Jesús rech kuya b'e chike kok chike ri nik'aj aq ri tajin keyuq'ux pu'wi' ri juyub'. Ri Jesús xuya b'e chike. ³³ Are

* **8:30** 8:30 Ri tzij legión kel kub'ij K'i. Legión kib'i' ri jun wok winaq ajch'o'jab' pa ri tinimit Roma. Wine e k'o 3,000, o 6,000 pa jun legión.

xel b'ik ri itzel taq uxlab'al che ri achi, xo'k chike ri aq, konojel ri aq xeb'e pa ri plo, xejiq'ik.

³⁴ Are xkil ri a'jyuq'ab' ri xb'antajik, xa'nimajik, xkiya utzijoxik ri xk'ulmatajik chike ri winaq pa ri tinimit, xuquje' pa taq ri le'aj. ³⁵ Xe'l k'u b'ik konojel ri winaq chi rilik ri xb'antajik, xe'kiriqa ri achi ri xel itzel uxlab'al che, t'uyul ruk' ri Jesús, are xkilo chi utz uwach, xuquje' ukojom chi ratz'yaq xkixi'j kib' che. ³⁶ Konojel ri winaq ri xkil ri xk'ulmatajik xkitzizoj chike ri winaq jas je' xb'an chukunaxik ri achi. ³⁷ Xepe k'u ri winaq rech ri tinimit Gadara, xkib'ochi'j ri Jesús, rech kel b'ik pa ri tinimit, rumal cher sib'alaj xkixi'j kib'. Ri Jesús xaq'an b'ik pa jun jukub' b'inib'al xel b'ik pa ri tinimit. ³⁸ Ri achi ri xel itzel uxlab'al che are xraj xutere'ne'j ri Jesús. Ri Jesús xub'ij che: ³⁹ Chattzali'j cho awachoch, chatzizoj ronojel ri nimaq taq jastaq ri xub'an ri Dios awuk'.

Xtzali'j k'u ri achi pa ri utinimit, xutzizoj ronojel ri xub'an ri Jesús ruk'.

*Jun kaminaq ak'al xuquje' jun yawab' ixoq
(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)*

⁴⁰ Are xtzali'j ri Jesús pa Galilea ri winaq ri a'yeninaq apanoq xeki'kotik are xkil uwach. ⁴¹ Xopan k'u jun achi ruk' ri Jesús, ub'i' Jairo, jun k'amal b'e pa ri Sinagoga, xukulik xqaj cho ri Jesús, xuta toq'ob' che rech ke' ruk' cho ri rachoch. ⁴² Jeri' rumal cher ri Jairo xa jun umi'al k'ollik, kab'lajuj ujunab' raj k'u kakamik, ri Jesús k'ut xe' ruk' ri Jairo, are k'u ri winaq sib'alaj e k'i, kakipuyila ri Jesús.

⁴³ K'o k'u jun ixoq chikixo'l ri winaq, kab'lajuj junab' xaq katuruw ukik'el, maj jun ajkun kwinaq chukunaxik. ⁴⁴ Ri ixoq xqeb' chrij ri Jesús, xuchap ri uchi' ri umanta, aninaq xtani' ri kik' che.

⁴⁵ Ri Jesús xuta chike ri winaq: ¿Jachin xinchapowik?

Rumal k'u cher kojonel ri winaq xkib'ij chi man a're' taj xechapow ri Jesús, ri Pedro xub'ij che: Ajtij e sib'alaj k'i winaq kakipaqchi'j la xuquje' kakipuyij la.

⁴⁶ Ri Jesús xub'ij che: K'o jun winaq ri xinchapowik. Xinna'o k'o chuq'ab' xel b'ik chwe.

⁴⁷ Are xril ri ixoq chi xnab'etaj ri xub'ano, kab'irib'atik, xukulik xqaj cho ri Jesús, chkiwach konojel ri winaq xutzijoj jas rumal xuchap ri manta, xuquje' chi aninaq xutzirik. ⁴⁸ Ri Jesús xub'ij che: Numi'al, ri akobjob'al xatukunaj, jat pa ja'maril.

⁴⁹ Tajin katzijon na ri Jesús, are xopan jun u'taqo'n ri k'amal b'e rech ri Sinagoga, xu'b'ij che: Man kaya ta chi latz' che ri ajtij, xkam ri ami'al.

⁵⁰ Are xuta ri Jesús, xub'ij che ri Jairo: Man kaxi'j ta awib', we kakojo chi kakunataj ri ami'al, kakunatajik.

⁵¹ Are xopan ri Jesús cho rachoch ri Jairo, man xuya ta b'e xok japachinaq ruk', xwi ri Pedro, Juan xuquje' ri Jacobo, xuquje' ri utat unan ri ali. ⁵² Ri winaq ri e k'o chila', kakib'isoj xuquje' kakoq'ej ri ali. Ri Jesús xub'ij chike, man kixoq' ta chik, ri ali xaq kawarik, man kaminaq taj.

⁵³ Ri winaq are xkita we ri' xkichaple'j uyoq'ik ri Jesús rumal cher keta'm chi kaminaq chik ri ali. ⁵⁴ Ri Jesús xuchap ri uq'ab' ri ali, xub'ij che: Chatwa'jiloq ali.

⁵⁵ Ri ali aninaq xwa'jilik, xtzalij loq ri ran-ima'. Ri Jesús k'ut xtaqan chuya'ik uwa ri ali. ⁵⁶ Sib'alaj xemayijan ri utat unan ri ali. Ri Jesús xub'ij chike chi man kakitzijoj ri xk'ulmatajik che jun chik.

9

Ri Jesús ku'taq b'ik ri kab'lajuj utijoxelab' chutzijoxik ri utz laj taq tzij

(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

¹ Ri Jesús xu'sik'ij ri kab'lajuj utijoxelab', xuya kwinem chike chi resaxik ronojel ri itzel taq uxlab'al xuquje' chukunaxik yab'ilal. ² Xu'taq b'ik chutzijoxik ri ajawarem rech ri Dios, xuquje' chikikunaxik ri yawab'ib' ³ Xub'ij ri Jesús chike: Mik'am b'ik jun jastaq ri kajawataj chi'we pa ri b'e, mik'am b'ik ich'ami'y, ichim, ikaxlan wa, irajil, xuquje' mik'am b'ik keb' wok iwatz'yaq. ⁴ Chixkanaj kanoq pa japachike ja ri kixok wi, chixk'ol chila' k'a chixel na loq pa ri tinimit. ⁵ We man kixk'amawa'x pa jun tinimit, chitota kan ri ulew che ri iwaqan are kixel la chila', jeri' kiq'alajisaj chi man xixk'amawa'x taj.

⁶ Xeb'e k'ut ri tijoxelab', xkitzijoj ri utz laj tzij pa taq ronojel ri le'aj, xuquje' xe'kikunaj ri winaq.

(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

⁷ Ri nim taqanel Herodes Tetrarca xreta'maj ronojel ri tajin kak'ulmatajik. Xmayijanik rumal cher e k'o jujun winaq kakib'ij chi xk'astaj ri Juan B'anal qasana'. ⁸ E k'o xuquje' keb'inik are Elías xuk'ut rib', e jujun xuquje' kakib'ij jun la' chike ri najtir taq q'alajisal rech ri utzij ri Dios ri xk'astaj loq. ⁹ Xub'ij ri Herodes: In xintaqan chi resaxik ri ujolom ri Juan. ¿Jachin ta k'u wa' we achi ri' we kab'anow taq we jastaq ri'?

Are k'u karaj karil uwach ri Jesús.

Ri Jesús ku'tzuq e job' mil achyab'

(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

¹⁰ Are xetzalij loq ri tijoxelab', xkitzijoq che ri Jesús ri xkib'ano. Ri Jesús xu'k'am b'ik, xeb'e kitukel pa ri tinimit Betsaida. ¹¹ Ri winaq are xketa'maj jawje' xe' wi ri Jesús xkiterene'j b'ik. Xu'k'amawa'j k'u ri Jesús, xutzijoq ri ajawarem ri Dios chike, xuquje' xu'kunaj ri kajawataj kunanik chike.

¹² Are xqaj q'ij, xeqet ri tijoxelab' ruk', xkib'ij che: Che'taqa la b'ik ri winaq pa taq ri naqaj taq tinimit chutzukuxik kiwa xuquje' jun k'olib'al jawje' kekanaj wi kanoq, maj kariqitaj waral jawje' ri uj k'o wi.

¹³ Ri Jesús xub'ij chike: Chi'tzuqu ix.

Ri tijoxelab' xkib'ij: Xaq xwi job' kaxlan wa xuquje' keb' kar k'o quk', o are kaj la ke'qaloq'o la kiwa konojel we winaq ri.

¹⁴ Jewa' xkib'ij rumal cher xkilo chi e job' mil achyab' e k'olik, ri Jesús xub'ij chike: Chib'ij chike ket'uyi' pa puq rech nik'aj ciento.

15 Jawa' xkib'an ri tijoxelab' xe'kitaq konojel ri winaq rech ket'uyi'k. 16 Xuk'am ri Jesús ri job' kaxlan wa xuquje' ri keb' kar, xka'y chikaj, xutewechi'j, xupirij. K'a te ri' xuya chike ri utijoxelab' rech kakijach chike ri winaq. 17 Konojel ri winaq xewa'ik xuquje' xenojik, are xkimulij ri ch'aqa'p taq kaxlan wa, kab'lajuj chakach xmulitajik.

*Ri Pedro kuq'alajisaj chi ri Jesús are ri Cristo
(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)*

18 Jun q'ijal are tajin kub'an ch'awem ri Jesús, e rachi'l ri utijoxelab' xuta chike: ¿In jachin in kakib'ij ri winaq?

19 Ri utijoxelab' xkib'ij che: E k'o jujun kakib'ij chi lal lal Juan B'anal qasana', e jujun chik kakib'ij chi lal lal Elías, e jujun chik kakib'ij chi lal jun chike ri e najtir taq tzijol rech ri utzij ri Dios, ri xk'astaj loq.

20 Ri Jesús xuta chike: In ¿jachin k'u in kib'ij ix?

Lal lal Cristo rech ri Dios, xcha ri Pedro.

*Ri Jesús kutzijoj ri ukamikal
(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30; 9:1)*

21 Ri Jesús xu'pixib'aj ri utijoxelab' rech man kakitzijoj taj we ri' che jachinaq. Xub'ij xuquje' chike: 22 Ri uK'ojol ri Achi kuriq na k'ax, ketzelaq na uwach kumal ri e k'amal taq b'e, ri e kinima'qil ri e b'anal taq ch'awem cho ri Dios xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik. Sib'alaj choq'aq' wi chi kakamisax na churox q'ij k'ut kak'astaj uwach.

23 Xub'ij k'u chike konojel: We k'o jun karaj kub'an nutijoxel, mub'an ri urayinik, ronojel q'ij reqaj ri uche' ripb'al xuquje' chinuterene'j. 24 Xapachin ri karaj kukol ri uk'aslemal, kasach na uwach ri'. Xapachin k'u ri kuya ri uk'aslemal wumal we kakolotaj na ri'. 25 ¿Jas kutayij che ri achi kuch'ek ronojel ri q'inomal rech ri uwachulew k'a te ri' ke pa jun alik kaxk'olal? 26 We k'o jun kak'ix chwe, xuquje' kuk'ixib'ej ri nutzij, kak'ix xuquje' na ri uK'ojol ri Achi che are kape pa ri ujuluwem xuquje' pa ri ujuluwem ri Tataxel xuquje' kech ri Tyoxalaj taq angelib'. 27 Kinb'ij xuquje' chi'we chi e k'o winaq ri e k'o waral man kekam ta na, we man nab'e kakil ri ajawarem rech ri Dios.

*Jesús rachi'l ri Elías xuquje' ri Moisés
(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)*

28 Wajxaqib' q'ij ub'im ri Jesús we jastaq ri', xpaq'i pu'wi' jun juyub' chub'anik ch'awem, e rachi'l ri Pedro, ri Juan xuquje' ri Jacobo. 29 Tajin kub'an ch'awem are xk'exk'ob' ri upalaj, xsaqir ri ratz'yaq xuquje' xuchaple'j chuplinem. 30 Xkik'ut xuquje' kib' e keb' achyab' ketzizon ruk' ri Jesús, are Moisés rachi'l Elías. 31 Sib'alaj je'l ri ujuluwem ri kipalaj. Ketzizon ruk' ri Jesús, pu'wi' ri ukamikal ri kak'ulmataj na pa ri tinimit Jerusalén. 32 Ri Pedro k'ut xuquje' ri e rachi'l e kaminaq che waram, are xek'astaj q'anoq, xe'kil we keb' winaq ri' xuquje' ri ujuluwem. 33 Are kakib'an b'enam ri e keb' achyab', xpe ri Pedro, xuchaple'j ch'awem pune man qas ta kuchomaj jas ri tajin kub'ij: Ajtij, utz wa' kujkanaj waral.

Kaqayaq oxib' alaj taq ja, jun ech la, jun rech le Moisés, xuquje' jun rech le Elías.

³⁴ Tajin kach'aw na are xaq k'a te xpe jun sutz' xech'uqutaj chupam, xkixi'j k'u kib'. ³⁵ Xpe k'u jun ch'ab'al pa ri sutz' kub'ij: Are wa' ri loq'alaj nuk'ojol, chitatab'ej ri kub'ij.

³⁶ Are xtani' ri ch'ab'al, xeb'e ri e rachi'l ri Jesús. Maj k'u jachin che xkitzijoj wi ri tijoxelab' ri xkilo.

Ri Jesús kukunaj ri jun ala ri k'o itzel uxlab'al che

(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

³⁷ Chukab' q'ij, are xeqaj loq pu'wi' ri juyub', e k'i winaq xe'l b'ik chi kik'ulaxik. ³⁸ K'o k'u jun achi chikixo'l ri winaq, ko xch'awik, xub'ij: Ajtij, b'ana la jun toq'ob' chwe, to'o la le nuk'ojol. ³⁹ K'o jun itzel uxlab'al che, xaq k'a te' kuraqaqej uchi', katonti'rik, kawusuw upu'chi'. Tajin kub'an k'ax che. ⁴⁰ Xe'nb'ochi'j ri tijoxelab' la kakesaj b'ik ri itzel uxlab'al, man xekwin ta k'ut.

⁴¹ Ri Jesús xub'ij: Ri ix winaq sib'alaj man kixkojon taj, xuquje' man suk' ta ri' b'e. ¿Jampa' xaq in k'o iwuk' che ikoch'ik? Chak'ama loq ri ak'ojol.

⁴² Ri itzel uxlab'al xutzaj ri ala pa ri ulew are tajin kaqeb' loq. Ri Jesús k'ut xresaj b'ik ri itzel uxlab'al, xukunaj ri ala, k'a te ri' xutzalij b'ik che ri utat. ⁴³ Konojel ri winaq xkimayijaj ri nimalaj uchuq'ab' ri Dios.

Kutzijoj chi junmul ri ukamikal ri Jesús

(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Are tajin kemayijan ri winaq che ri xub'an ri Jesús, ri Jesús xub'ij chike ri utijoxelab': ⁴⁴ Qas chikojo retal we kinb'ij chi'we, ri uK'ojol ri Achi kajach na pa kiq'ab' ri achyab'.

⁴⁵ Ri utijoxelab' man xkichomaj taj jas ri xub'ij chike. Jeri' rumal cher tz'apital ri kib'oq'och rech man kakich'ob' taj. Man k'o ta k'u jun karaj kuta che jas ri karaj kub'ij.

Jachin ri qas k'o uq'ij

(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

⁴⁶ Ri tijoxelab' k'ut xkichaple'j utzijoxik rij jachin ri qas nim uq'ij chike.

⁴⁷ Reta'm ri Jesús ri tajin kakichomaj rumal ri' xuk'am apanoq jun laj nitz' ak'al, xuya chuxukut.

⁴⁸ K'a te ri' xub'ij: Ri kuk'amawa'j we ak'al ri' pa ri nub'i', in kinuk'amawa'j, xuquje' ri kinuk'amawa'j, kuk'amawa'j ri xintaqow loq. Are sib'alaj nim uq'ij ri man nim ta uq'ij chi ixo'l ix.

Ri man kub'an ta uk'ulel chike ri winaq, are to'l we

(Marcos 9:38-40)

⁴⁹ Ajtij, xcha ri Juan, xqil jun achi tajin ke'resaj itzel taq uxlab'al pa ri b'i' la, ri uj xqaq'il kanoq rumal cher man qachi'l taj.

⁵⁰ Ri Jesús xub'ij che: Man ki'q'il taj. Ri man qak'ulel taj, qachi'l ri'.

Ri Jesús ku'yaj ri Jacobo rachi'l ri Juan

⁵¹ Are xqeteqob' loq ri q'ij are katzalij ri Jesús pa ri kaj, xuchap uk'u'x ke' pa ri tinimit Jerusalén. ⁵² Xu'taq b'ik u taqo'n kenab'ej apanoq ke'kisuk'umaj ri k'olib'al jawje' kawar

wi pa ri tinimit ri k'o pa Samaria. ⁵³ Ri winaq a'j chila' man xkik'ulaj ta ri Jesús, rumal cher xkilo chi pa Jerusalén b'enam wi rij. ⁵⁴ Are xkil ri tijoxelab' Jacobo xuquje' ri Juan ri xk'ulmatajik, xkita che ri Jesús: Ajawxel, ¿la kaj la kaqata chikajil q'aq' pa kiwi' we winaq ri' rech keja'rik?

⁵⁵ Xtzalq'omij ri Jesús, xu'yajo. ⁵⁶ K'a te ri' xkitaqej.

Xeb'e pa jun le'aj chik.

*Ri uk'axal ri terenem chirij ri Jesús
(Mateo 8:19-22)*

⁵⁷ Are e b'enaq pa ri b'e, jun achi xub'ij che ri Jesús: Kinteri' chij la xapawje' ke' wi la.

⁵⁸ Xub'ij ri Jesús che: Ri e par e k'o kijul, ri a'waj kerapinik k'o kisok. Are k'u ri uK'ojol ri Achi maj jawje' kuq'oyob'a wi ri ujolom.

⁵⁹ Xub'ij ri Jesús che jun chik: Chatteren chwij.

Ri achi xub'ij: Ajawxel, ya la b'e chwe kinwil na kanoq kamuq ri nutat.

⁶⁰ Ri Jesús xub'ij che: Chaya b'e chike ri e kaminaqib' ke'kimuq ri e kech kaminaqib'. Ri at k'ut chatan loq, chatzijoq ri ajawarem rech ri Dios.

⁶¹ Jun achi chik xub'ij: Ajawxel, kinteri' chij la, xwi ya na la b'e chwe kench'ab'ej kan ri e k'o pa ri wachoch.

⁶² Ri Jesús xub'ij che: Man taqal ta che jun winaq kok pa ri ajawarem rech ri Dios we nab'e kuya ri uq'ab' pu'wi' ri arado k'a te ri' kaka'y kan chirij.

10

Ri Jesús ku'taq b'ik ri oxk'al lajuj utijoxelab'

¹ Are xb'antaj we jastaq ri', ri Jesús xu'cha' oxk'al lajuj utijoxelab', xu'taq b'ik pa e kakab' pa taq ri tinimit ri xraj xeb'e wi. ² K'a te ri' xub'ij: Man e k'o ta k'i ajchakib' chuyakik ronojel ri unimal ri xwachinik. Chita k'u che ri Ajawxel ku'taq loq ajchakib' pa ri uchak. ³ ¡Jix b'a! Qas chiwila na rumal kixintaq b'ik jetaq ri chij chikixo'l kayo't. ⁴ Mik'am b'ik yakb'al irajil, xuquje' ixajab', man kixtak'i' ta pa ri b'e chuya'ik rutzil uwach japachinaq. ⁵ Are kixok pa jun ja, nab'e chib'ij: "Ja'maril pa we ja k'olib'al ri." ⁶ We k'u k'o jun winaq taqal ri ja'maril che pa ri ja k'olib'al, kaya'taj ri' ri tewe chib'al che. We maj, katzalij ri' ri tewe chib'al iwuk' ix. ⁷ Chixkanaj kanoq pa ri ja ri', chitija' xuquje' chiqumuj ri kakiya chi'we, rumal cher ri ajchak taqal che chi katojik. Man xaq ta kixik'ow pa jaljoj taq ja. ⁸ Are kixok pa jun tinimit, ri kixk'amawa'x wi, chitija' ri kakiya chi'we. ⁹ Chi'kunaj ri yawab'ib' ri e k'o chila', chib'ij chike: "Ri ajawarem rech ri Dios xnaqajir loq." ¹⁰ Are k'u man kixk'amawa'x taj pa jun tinimit, jix chib'ij pa ri k'ayib'al: ¹¹ "Ri ulew ri xnak'i' b'ik pa qaqaan, kaqatota kanoq, k'utb'al rech chi man xujik'amawa'j taj, na'taj k'u chi'we chi xnaqajir loq ri ajawarem rech ri Dios." ¹² Kinb'ij k'u chi'we che ri q'ij ri', k'o na ri k'axk'olal ri kape pa kiwi' we tinimit cho ri xpe pu'wi' ri tinimit Sodoma ojer.

(Mateo 11:20-24)

13 ¡K'ax iwe winaq ri kixel pa ri tinimit Corazín! ¡K'ax iwe winaq ri ix k'o pa ri tinimit Betsaida! We ta xb'an ri mayijab'al taq jastaq ri xb'an iwuk' pa ri tinimit Tiro xuquje' Sidón, ruk' oq'ej ta wa' xkik'ex kik'u'x ri winaq ri ke'l chila'.

14 Rimal k'u wa', katan wi ri k'axk'olal ri kape na pa kiwi' ri tinimit Tiro xuquje' Sidón cho ri k'axk'olal ri kape na pa iwi' ix. 15 Xuquje' ri ix winaq ri ix k'o pa ri tinimit Capernaúm, ¿te'q pa ik'u'x kixpaqab'ax b'ik pa ri kaj? Man je ta k'u ri', k'a pa ri nimalaj jul ri maj uk'isik kixk'yaq wi b'ik.

16 Xapachin ri kixutatab'ej, in ri' kinutatab'ej, xapachin ri kaketzelay iwach, in kinretzelaj. Xapachin k'u ri kinretzelaj in, karetzelaj ri xintaqow loq.

Ketzalij loq ri oxk'al lajuy tijoxelab'

17 Ruk' ki'kotemal xetzalij loq ri oxk'al lajuy tijoxelab' xkib'ij: Ajawxel, pune are ri itzel taq uxlab'al kakimoch' kib' pa ri b'i' la.

18 Ri Jesús xub'ij: In xinwil ri Itzel, je ri xub'an jun kayapa' xtzaq loq cho ri kaj. 19 Je', nuyo'm kwinem chi'we ki'tak'ale'j kumatz xuquje' escorpión, xuquje' kich'ek ri ukwinem ri k'u'lel, maj kab'anow k'ax chi'we. 20 Pune jeri', man kiki'koteb'ej taj are kakimoch' kib' ri itzel taq uxlab'al chi'wach, xane are chiki'koteb'ej chi tz'ib'atal ri ib'i' pa ri kaj.

Kaki'kot ri Jesús

(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qas pa ri q'otaj ri', ri Jesús xki'kot pa ri Uxlab'ixel, xub'ij: Tataxel, ajawxel re ri kaj

xuquje' ri ulew, xawaj la we jastaq ri' chikiwach ri achyab' ri k'o keta'mab'al, ri k'o kino'jib'al, xk'ut la chikiwach ri e winaq ri je ri e k'o nitz' taq ak'alab'. Are wa' ri xrajawaj ku'x la, je' Tataxel.

²² Ri nuTat xujach pa nuq'ab' ronojel ri jastaq ri k'olik. Maj jun eta'maninaq uwach ri alk'wa'laxel, xwi ri tataxel. Maj xuquje' jun reta'm uwach ri Tataxel, xaq xwi ri alk'wa'laxel, xuquje' ri winaq ri ya'tal b'e che rumal ri alk'wa'laxel.

²³ Ri Jesús xtzalq'omij kuk' ri utijoxelab', xub'ij: Utz ke ri winaq ri kakil ri kiwil ix.

²⁴ Kinb'ij chi'we e k'o q'alajisal taq utzij ri Dios xuquje' e taqanelab' ojer, xkaj kil ronojel we kiwil ix kamik, man xkil ta k'ut, xkaj xuquje' xkita we kita ix kamik, man xekwin ta k'u chutatab'exik.

Ri xub'an ri utz laj achi aj Samaria

²⁵ Xopan k'u jun nimalaj eta'manel rech ri taqanik are karaj kukoj jun k'a'mab'al che ri Jesús, xub'ij che: ¿Ajtij, jas rajawaxik kinb'ano kinwechab'ej ri jun alik k'aslemal?

²⁶ Ri Jesús k'ut xub'ij che: ¿Jas kab'an chusolik rij ri tz'ib'atal pa ri taqanik?

²⁷ Ri achi eta'manel rech ri taqanik xub'ij: *Chaloq'aj ri aDios ruk' ronojel awanima', ruk' ronojel achuq'ab', ruk' ronojel achomanik. Xuquje' chaloq'aj ri ajil tz'aqat jetaq ri kab'an chuloq'axik awib' at.*✧

²⁸ Ri Jesús xub'ij: Utz xab'an che ub'ixik, we kab'an ri xab'ij, katk'asi' na.

✧ **10:27** 10:27 Deuteronomio 6:5; Levítico 19:18.

²⁹ Are k'u karaj ri achi kuq'alajisaj ri rutzilal, xuta k'u che ri Jesús: ¿Jachin k'u ri' ri nuk'ul ja?

³⁰ Ri Jesús xub'ij: Upetik jun achi pa Jerusalén, xulanem b'ik rij pa ri tinimit Jericó. Xqaj k'u pa kiq'ab' eleq'omab', xkesaj kan ri ratz'yaq, xkich'ay kanoq, jub'iq' karaj kakamik are xk-itzaq kanoq. ³¹ B'enaq k'u pa ri b'e ri' jun ch'awenel cho ri Dios pa kiwi' ri winaq. Are xrilo, xujelech'uj ub'e, k'a te ri' xusuk'u, xe'ek. ³² Xik'ow xuquje' jun rija'l ri Leví, are xril we achi, xujelech'uj xuquje' ri ub'e, xik'ow b'ik. ³³ B'enaq k'u jun achi aj Samaria pa ri b'e ri'. Are xril ri achi, xel uk'u'x che. ³⁴ Xqeb' ruk', xukunaj ri sokotajik ruk' vino xuquje' aceite rech olivo, xupiso, k'a te ri' xuya b'ik pu'wi' ri ub'ur, xuk'am b'ik pa jun ja chila' xuchajij wi.* ³⁵ Chukab' q'ij xuya kan keb' saq taq pwaq che ri ajchoq'e ri ja warab'al, xub'ij kan che: “Chajij la we achi ri' che la. We k'u k'o kusach na pu'wi' le xinya kan che la, kintoj che la are kintzaliq loq.” ³⁶ ¿Jachin chike we achyab' ri' kab'ij at chi xuk'utu chi qas uk'ulja we achi we xqaj pa kiq'ab' we eleq'omab'?

³⁷ Are ri achi ri xel uk'u'x che, xcha ri eta'manel rech ri taqanik.

Xub'ij k'u ri Jesús che: Jat, ja'b'ana jas ri xub'an we achi ri'.

Ri Jesús kopan cho kachoch ri Marta xuquje' ri María

* **10:34** 10:34 Ri uwa'l ri uva xuquje' ri aceite re olivo xkoj chukunaxik ri sokotajik.

³⁸ Are b'enaq ri Jesús pa ri b'e rachi'l ri utijoxelab' xi'k'ow b'ik pa ri jun le'aj, k'o k'u jun ixoq ub'i' Marta, xuk'amawa'j ri Jesús cho ri rachoch. ³⁹ K'o k'u jun rachalal ub'i' María xpetik, xult'uyul ruk' ri Jesús, xok chutatab'ej ri tajin kub'ij ri Jesús. ⁴⁰ Are k'u ri Marta sib'alaj kel ch'u'j rumal ronojel ri tajin kub'ano. Xqeb' k'u ruk' ri Jesús xub'ij che: Ajawxel, ¿la man kil la inuyo'm kan nutukel le wachalal cho le patanijik? B'ij la che kinuto'o.

⁴¹ Ri Jesús k'ut xub'ij che: Marta, Marta, sib'alaj k'axirinaq awanima' rumal ri uk'iyal ri jastaq tajin kab'ano. ⁴² Xa k'u jun jastaq ri qas sib'alaj rajawaxik ub'anik. Are k'u wa' xucha' ri María, maj k'u jun kesan che.

11

*Kuk'ut ri Jesús jas kab'an che ri ch'awem
(Mateo 6:9-15; 7:7-11)*

¹ Jun q'ijal ri Jesús tajin kub'an ch'awem pa jun le'aj. Are xto'tajik, jun chike ri utijoxelab' xub'ij che: Ajawxel, k'utu la chiqawach jas kaqab'an chub'anik ch'awem, jetaq ri xub'an ri Juan kuk' ri utijoxelab'.

² Xub'ij ri Jesús chike: Are kib'an ch'awem, chib'ij:

Tat, tyoxirisatalik ri b'i' la,
peta ri ajawarem e la.

³ Ya la qawa ronojel q'ij.

⁴ Kuyu la ri qamak
je' jas ri uj ke'qakuy
ri kakib'an k'ax chaqe,

man kujtzaj ta la pa ri mak.

⁵ K'a te ri' xub'ij ri Jesús chike: Qa'nampe che: Jun chi'we k'o jun rech ch'ab'e'n, kopan nik'aj aq'ab' ruk' kub'ij che: “Wech ch'ab'e'n, kingaj na oxib' akaxlan wa. ⁶ Xa xul jun wech ch'ab'e'n cho ja upetik che jun ub'e, maj k'u kinya apanoq che.” ⁷ Ri awech ch'ab'e'n kub'ij loq chawe: “In xuquje' ri ak'alab' uj q'oyol chik, man kinkwin ta chik kinwa'jil chuya'ik we jastaq ri' chawe, man kawesaj ta nuwaram.” ⁸ Kinb'ij chi'we: Pune ri achi man kawa'jil taj rumal at rech ch'ab'e'n, kawa'jil k'u b'ik rumal man katel ta chuchi' ri rachoch, kuya b'ik ri kajawataj chawe. ⁹ Rumal ri' kinb'ij chi'we: Chita', rech kaya'taj chi'we. Chixtzukunoq rech kiriq ri kitzukuj, chixch'awoq rech kajaqataj ri uchi' ja chi'wach. ¹⁰ Rumal cher ri winaq ri kuto, kaya'taj na che, ri katzukunik kuriq na ri kutzukuj, ri kach'awik kajaqataj na ri uchi' ja choch.

¹¹ Ix ix tat, ¿la k'o jun chi'we are kuta jun ukaxlan wa ri iwalk'wa'l chi'we la kiya jun ab'aj che? Xuquje' are kuta jun kar chi'we ¿la jun kumatz kiya che? ¹² O wine kuta jun saqmo'l, ¿la escorpión kaya che? ¹³ We ri ix, ix itzel taq winaq kiya utz laj taq jastaq chike ri i'walk'wa'l, k'o k'u na ri kub'an ri tataxel Dios iwuk', kuya na ri Uxlab'ixel chike ri kakita che.

Ri Jesús rachi'l ri Beelzebú

(Mateo 12:22-30; Marcos 3:19-27)

¹⁴ Jun q'ijal chik ri Jesús tajin karesaj jun itzel uxlab'al ri umemarisam jun achi. Are xesataj ri itzel uxlab'al che ri mem achi, ri achi xch'awik.

Konojel k'u ri winaq xemayijanik. ¹⁵ E k'o jujun winaq xkib'ij: Wa' we achi ri' ke'resaj ri itzel taq uxlab'al ruk' ri ukwinem ri Beelzebú ri kinima'qil ri itzel taq uxlab'al.

¹⁶ E k'o k'u jujun winaq chik xkita etal rech chikajil che ri Jesús xaq rech kakikoj k'a'mab'al pa ri ub'e. ¹⁷ Reta'm k'u ri Jesús ri kichomanik xub'ij chike: Ronojel ajawarem ri ujachom rib', kasach na uwach, xuquje' ri e winaq ri ke'l pa jun ja, we man xaq jun kichomanik, ketukin na ri'. ¹⁸ Xaq jeri' we k'o tukin ib' chikixo'l ri itzel xuquje' ri e rachi'l, ¿la kakwin k'u ri' kajeqi' pa ri rajawarem? Ri ix kib'ij chi ke'nwesaj ri itzel taq uxlab'al ruk' ri ukwinem ri Beelzebú. ¹⁹ We ke'nwesaj in ri itzel taq uxlab'al ruk' ri ukwinem ri Beelzebú, ¿jachin k'u kayo'w kwinem chike ri itijoxelab' ix chi resaxik ri itzel taq u'xlab'al? Rimal ri' a're' la keq'atow na tzij pa iwi'. ²⁰ We ruk' ri ukwinem ri Dios ke'nwesaj b'ik ri itzel taq uxlab'al, wa' kel kub'ij chi xul ri ajawarem rech ri Dios iwuk'.

²¹ We k'o jun achi ri sib'alaj k'o uchuq'ab', xuquje' k'o uch'eyab'al, utz ri' kub'an chuchajixik ri rachoch xuquje' ri umeb'ail. ²² We k'u kape jun achi chirij ri sib'alaj k'o uchuq'ab' choch, kesax ri' ri uch'eyab'al ri ku'l uk'u'x chirij, xuquje' kelaq'ax b'ik ronojel ri jastaq rech.

²³ Ri man wachi'l taj, nuk'ulel ri'. Ri man kinuto' ta chikimulixik ri winaq ri' xa ku'tukij b'ik.

(Mateo 12:43-45)

²⁴ Jun itzel uxlab'al are kel b'ik che jun achi, ke' pa taq ri katz'inow ulew, ku'xlanog. Are

man kuriq ta k'u uxlanem, kub'ij: "Kintzaliq cho wachoch jawje' ri xinél wi loq." ²⁵ Are kopanik, mestal chi ri ja ri xel wi loq sib'alaj suk'umatal chik. ²⁶ Kel k'u b'ik, kub'u' ma loq e wuqub' itzel uxlab'al che rachi'l, kepe ruk' cho ri ja. Xaq jeri' sib'alaj k'ax kakanaj kan ri uk'aslemal ri winaq, sib'alaj k'ax na cho ri ub'anik kan nab'e.

²⁷ Are tajin kub'ij ri Jesús we jastaq ri', jun ixoq ri k'o chikixo'l ri winaq xub'ij che: Sib'alaj utz rech ri ixoq ri xatuya pa ri uwachulew, xuquje' xatutub'isaj.

²⁸ Ri Jesús xub'ij: Are utz ke ri winaq ri kakita ri utzij ri Dios, xuquje' kakinimaj.

*Ri k'amb'ejab'al no'j rech ri Jonás
(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)*

²⁹ Are tajin kakimulij kib' ri winaq, ri Jesús xub'ij chike: Itzel taq winaq ri winaq rech we q'ij junab' ri', are kakaj kab'an jun mayijab'al laj k'utb'al chikiwach, man kaya'taj ta chi k'u jun k'utb'al chike we man are ri k'utb'al rech ri Jonás. ³⁰ Jetaq ri Jonás xux jun k'utb'al chike ri winaq ri a'j tinimit rech Nínive ojer, ri uK'ojol ri Achi xuquje' kux na jun k'utb'al chike ri itzel taq winaq rech we q'ij junab' ri'. ³¹ Ri ixoq taqanel rech ri tinimit Saba kawa'jil na pa ri k'isb'al q'ij, kuq'at na tzij pa kiwi' we winaq ri', rumal are' upetik pa ri k'isb'al taq tinimit xuluta ri reta'mab'al ri Salomón. Waral k'ut k'o jun achi ri are nim uq'ij cho ri Salomón. ³² Ri winaq a'j Nínive rech ojer, kewa'jil na pa ri q'ij rech q'atb'al tzij, kakiq'at na tzij pa kiwi' ri winaq rech we q'ij junab' ri', rumal a're' xkik'ex kik'u'x

are xkita ri q'alajisanik ri xub'an ri Jonás, kamik k'ut k'o jun winaq iwuk' ri nim ub'anik cho ri Jonás.

*Ri utunal jun winaq
(Mateo 5:15; 6:22-23)*

³³ Man k'o ta jun winaq ri kutzij jun tunal, k'a te ri' karawaj, o kukoj ne jun kajon chuch'uqik, xane kuya chikaj rech k'o kitunab'al ri ko'k b'ik pa ri ja. ³⁴ Ri ab'oq'och at are katunan ri atyo'jal, we keka'y ri ab'oq'och, k'o utunal ri' ri atyo'jal, are k'u we k'o sutz' chupam, ronojel ri' ri atyo'jal kak'oji' pa q'equ'mal. ³⁵ Qas chawila na chi ri tunal ri kab'ij k'o awuk' man q'equ'mal taj. ³⁶ Xaq jeri' we ronojel ri atyo'jal k'o utunal, man k'o ta jub'iq' q'equ'mal che, katk'oji' ri' pa ri tunal, jetaq are at tunatal rumal jun nimalaj tunal.

*Ri Jesús ku'tzujuj ri fariseos xuquje' ri a'jtijab'
rech ri taqanik
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)*

³⁷ Are xto'taj ri Jesús che tzijonem, xpe jun fariseo xusik'ij che wa'im, xaq jeri' xok b'ik cho rachoch ri fariseo, xt'uyi' chu ri mexa. ³⁸ Xmayijan k'u ri fariseo are xril ri Jesús man xuch'aj ta rib' are maja' kawa'ik, jetaq ri kub'ij ri naq'atajib'al. ³⁹ Xub'ij ri Jesús: Ri ix, ix fariseos, kich'ajch'ob'ej ri qumub'al xuquje' ri pala't, xa k'u ixnojinaq pa iwanima' che, itzel taq rayinik xuquje' etzelal. ⁴⁰ ¡Maj iweta'mab'al! ¿La man are winaq ri xb'anow ri rij ri jastaq ri xb'anow xuquje' ri upam? ⁴¹ We kib'an ri utzilal kuk' ri

i'k'ulja kach'ajch'ojir ri' ri iwanima' che itzel taq chomab'al.

⁴² ¡K'ax iwe, fariseos! Ri kiya ri ulajujil rech ri menta, ri rora, xuquje' ronojel uwach q'ayes, xa k'u man kib'an ta ri suk'al, xuquje' man kib'an ta ri kub'ij ri uloq'anik ri Dios. Rajawaxik wi kib'an wa' we ri' xuquje' man kasachan ta chi'we ub'anik wa' we jun chik ri'.

⁴³ ¡K'ax iwe, fariseos! ix ri kixkam che uriqik ri nab'e taq t'uyulib'al pa ri Sinagoga, xuquje' kiwaye'j ri rutzil iwach kakiya ri winaq pa taq ri k'ayib'al.

⁴⁴ ¡K'ax iwe! je ri ix k'o ri muqb'al taq kaminaqib', pune je'l kab'antaj ri iwij, xa k'u e sib'alaj chu ri kaminaqib' ri e k'o chi'pam.

⁴⁵ Jun chike ri achyab' ri sib'alaj reta'm ri taqanik, xub'ij che ri Jesús, ajtij: tajin kujyoq' xuquje' la uj, are jeri' katzijon la.

⁴⁶ Xub'ij ri Jesús chike: Je xuquje' ix ri sib'alaj iweta'm ri taqanik. ¡K'ax iwe! ix ri kiya eqa'n ri man q'i'owel taj chikij nik'aj winaq chik xa k'u man kiwa'jilisaj ta apanoq jun uwi' iq'ab' chikito'ik.

⁴⁷ ¡K'ax iwe! ix ri kiyak tz'aq na'tab'al ke ri q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios ri xekamisax kumal ri itat inan ojer. ⁴⁸ Ri ix tajin kib'ij chi utz ri xkib'an ri itat inan ojer rumal cher a're' xekamisan ri e q'alajisal taq utzij ri Dios, ri ix k'ut are tajin kiyak tz'aq na'tab'al ke.

⁴⁹ Rumal ri', ri Dios ruk' ri reta'mab'al xub'ij: Ke'ntaq b'ik q'alajisal taq nutzij xuquje' e tzijol taq we kuk', kakib'an k'u na k'ax chike, xuquje' ke'kikamisaj. ⁵⁰ Rumal wa' kata na kwenta chike

we winaq rech we q'ij junab' ri' che ri kikik'el konojel ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios ri xkichaple'j loq pa ri ujeqetajik ri uwachulew, k'a pa taq ri q'ij rech kamik. ⁵¹ Kachaple'taj loq ruk' ri ukik'el ri Abel, kultoq'ol ruk' ri ukik'el ri Zacarías ri xkam chuxo'l ri tzujb'al sipanik xuquje' ri Tyoxalaj k'olib'al. Je', qas kink'yaqab'a kan ub'ixik, rumal we ri' kaq'at na tzij pa kiwi' we winaq rech we q'ij junab' ri'.*

⁵² ¡K'ax iwe ix ri sib'alaj iweta'm ri taqanik! rumal ib'anom iwe che ri lawe rech ri eta'mab'al. Ix man ixokinaq taj, xuquje' i'q'atem ri rajawam kik'u'x ko'kik.

⁵³ Are xel b'ik ri Jesús chila', ri a'jtijab' rech ri taqanik sib'alaj k'ax xkina'o rumal ri xub'ij, rumal ri' xkichaple'j uk'otik uchi'. ⁵⁴ Are xkaj xkikoj k'a'mab'al pa ri ub'e, rech kasach chub'ixik jun jastaq.

12

Ri Jesús katzijon chirij ri e kawach taq winaq

¹ Sib'alaj e k'i winaq k'ut xkimulij kib', xaq kakitak'ale'la chi kib', xpe k'u ri Jesús xuchaple'j kich'ab'exik, nab'e xub'ij chike ri utijoxelab': Chichajij iwib' che ri ch'am kech ri fariseos, pa nik'aj tzij chik, ri kikawachil. ² Rumal chi maj jun jastaq ri man eta'matal taj ri mat kilitaj na,

* **11:51** 11:51 Ri nab'e achi ri xkamisaxik ub'i'nam Abel, xkamisax rumal ri rachalal. We k'ulmatajik ri' tz'ib'atal pa ri wuj re Génesis 4:1-8. Are k'u ri xk'ulmataj ruk' ri Zacarías, tz'ib'atal pa 2 Crónicas 24:21. Are wa' ri k'isb'al winaq ri xkamisaxik ri kutzijoj rij pa ri Ojer Tyoxalaj Wuj.

xuquje' maj jun jastaq awatalik ri mat keta'mataj na. ³ Rumal ri' ronojel ri ib'im pa ri q'equ'mal katataj na cho ri utunal ri q'ij, xuquje' ri ib'im chi awal are itz'apim ri uchi' ja, karaqaqex na ub'ixik pu'wi' taq ri ja.

Jachin choch rajawaxik kixi'j wi iwib'
(Mateo 10:28-31)

⁴ Chi'we ix wech ch'ab'e'n kinb'ij man kixi'j ta iwib' chike ri kekamisan ri ityo'jal, rumal xwi ri' kekwinik kakib'ano. ⁵ Kinb'ij chi'we jachin choch rajawaxik kixi'j wi iwib', chixi'j iwib' choch ri are kesataj ri k'aslemal rumal, k'o ukwinem kixutaq b'ik pa ri tyo'nel q'aq', je' cho are' rajawaxik kixi'j wi iwib'.

⁶ ¿La man keb' saqa pwaq kajil ri job' chochi'? Pune jeri' man kesachan ta che ri Dios. ⁷ Rumal cher ri Dios rajilam ronojel ri uk'iyal ri iwi' ri k'o pa ijolom, xaq jeri' man kixi'j ta iwib'.

Kaq'alajisax ri Jesucristo chikiwach ri achyab'
(Mateo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Kinb'ij k'u chi'we xapachin ri kinuq'alajisaj chikiwach ri winaq, kaq'alajisax xuquje' na uwach chikiwach ri angelib' rech ri Dios rumal ri uK'ojol ri Achi. ⁹ Xapachin k'u ri karawaj nub'ixik chikiwach ri winaq man kaq'alajisax ta ri ub'i' chikiwach ri angelib' rech ri Dios.

¹⁰ Xapachin ri kub'ij jun itzel tzij che ri uK'ojol ri Achi, kakuyutaj na. Are k'u ri winaq ri karezelaj uwach ri Tyoxalaj Uxlab'ixel ruk' taq tzij, man kakuyutaj taj.

¹¹ Are kixtak'atob' pa ri Sinagoga xuquje' chikiwach ri q'atal taq tzij, xuquje' ri e taqanelab',

man kak'axk'ob' ta iwanima' chuchomaxik jas kib'an chuto'ik iwib'. ¹² Are ri Tyoxalaj Uxlab'ixel kak'utuw chi'wach ri rajawaxik kib'ij.

Ri k'amb'ejab'al no'j rech ri q'inom achi ri maj reta'mab'al

¹³ K'o k'u jun achi chikixo'l ri winaq, xub'ij che ri Jesús: Ajtij, b'ij la che ri wachalal chujacha ri echab'al chiqawach.

¹⁴ Ri Jesús k'ut xub'ij che: Achi, ¿jachin xb'in chawe chi in in q'atal tzij pa iwi'?

¹⁵ Chichajij iwib' che ri k'ark'atem rumal cher man are taj ri uk'iyal ri uq'inomal ri winaq ri kayo'w uk'aslemal.

¹⁶ Xutzijoj k'u chike we jun k'amb'ejab'al no'j ri': K'o jun q'inom achi, ri sib'alaj xwachin ri rulew. ¹⁷ Xuchomaj k'ut: “¿Jas kinb'ano? ¿Jawje' kinyak wi ronojel ri nutiko'n ri xwachinik?”

¹⁸ K'isb'al rech xub'ij: “Weta'm jas kinb'ano, kintukij na ri nuk'olib'al jawje' ri kinyak wi ri uwach ri nutiko'n, kinyak chi na jun sib'alaj nim cho ri k'o kan nab'e, rech utz kinb'an chuyakik ronojel ri nutiko'n. ¹⁹ Kinb'ij k'u na, wan-

ima' sib'alaj k'i ajastaq rech k'i junab' yakalik. Xaq b'a chatuxlanog, chatwo'q, chatqumunog, chaki'koteb'ej ri k'aslemal.” ²⁰ Xub'ij k'u ri Dios che: “¿Konalaj achi! Chaq'ab' kamik katkamik. ¿Jachin k'u pa uq'ab' kakanaj wi kan ri ajastaq ri amulim?” ²¹ Jewa' kak'ulmataj kuk' ri winaq ri kakimulij q'inomal xaq ke a're', man are ta kakitzukuj ku'x q'inomab' cho ri Dios.

*Man kak'axk'ob' ta ik'u'x
(Mateo 6:25-34)*

²² K'a te ri' xub'ij ri Jesús chike ri utijoxelab': Rumal ri' kinb'ij chi'we we are ri Dios yo'winaq ri ik'aslemal, are xuquje' kayo'w na ri iwa, we are ri Dios yo'winaq ri ityo'jal are xuquje' kayo'w na ri iwatz'yaq. ²³ Are nim na rajil ri k'aslemal cho ri tijowik rij, je xuquje' are nim ub'anik ri ityo'jal cho ri iwatz'yaq. ²⁴ ¡Chi'wilampe ri joj! Man ke'tiko'nij taj, xuquje' man kejach'an taj, xuquje'

Man k'o ta kikaxon chuyakik ri kakijach'o. Pune jeri', ri Dios kuya kiwa. Ix k'ut ix k'o na chikiwach ri a'waj ri kerapinik. ²⁵ ¿Jachin ta k'u chi'we ruk' ri kak'axk'ob' uk'u'x kakwinik kuya jub'iq' uwi' ri uk'aslemal? ²⁶ ¿Jas che kak'axk'ob' ik'u'x chike nik'aj winaq chik, la man kina'o chi man kixkwin ta chub'anik xa ta ne jun nitz' laj jastaq?

²⁷ Chiwilampe' ri kotz'i'j, man kechakun taj, man kakisol ta b'atz', pune jeri', ri Salomón ruk' ronojel ri ujuluwem man xkwin taj je xatz'yaqinik jetaq ri a're'. ²⁸ We jeri' kub'an ri Dios kuk' ri q'ayes, ri tikil kamik cho ri saq chwe'q k'ut kaporoxik, are k'u mat kuya iwatz'yaq ix, winaq ri xa nitz' ikojob'al. ²⁹ Xaq jeri' man kak'axk'ob' ta ik'u'x che ri kitijo xuquje' ri kiqu muj, chixtanal che uchomaxik rij. ³⁰ Ri winaq a'juwachulew are kiterene'm utzukuxik ronojel wa' we jastaq ri', ri iTat k'ut reta'm chi rajawaxik ronojel wa' we jastaq ri' chi'we. ³¹ Are chitzukuj ix ri rawajarem ri Dios, xaq k'u katereb'ax na uya'ik ronojel wa' we jastaq ri' chi'we.

Q'inomal rech chikajil

³² Ri utz laj urayib'al uk'u'x ri Tataxel are chi kuya na ri ajawarem chi'we, man kixi'j ta b'a iwib' alaj taq nuchij. ³³ Chik'ayij ri ijastaq rech kiya kirajil ri kajawataj chike. Chiloq'o yakb'al irajil ri man kajar taj, chimulij ri iq'inomal chila' chikaj, jawje' e maj wi eleq'omab', xuquje' maj i'xjut kok che. ³⁴ Rimal ri iwanima' kak'o'ji' na jawje' ri k'o wi ri iq'inomal.

Chiwaye'j ri' upetib'al ri Jesucristo

³⁵ Chitzija b'a ri q'aq' tunab'al, chisuk'umaj iwib', chikojo ri iwatz'yaq ri jas xaqare' chi'we. ³⁶ Je chixno'jinoq jetaq ri kakib'an ri ajchakib' aninaq kakijaq ri uchi' ja cho ri kipatrón ri upetik pa ri nimaq'ij rech jun k'ulanem. ³⁷ Utz ke ri patanijelab' ri kule'riqitajoq kaye'm apanoq ri kajaw. Qas kinb'ij chi'we, are kul ri kajaw kuk'ex ri' ri ratz'yaq, ku'taq pa t'uyulem ri e rajchakib', xuquje' kok chikipatanixik. ³⁸ Je', utz ke ri ajchakib' ri pune nik'aj aq'ab', o sib'alaj aq'ab' kisuk'umam apanoq kib' are kule'riqitajoq. ³⁹ Chich'ob'o k'u rij we ri', we k'o jun ajchoq'e jun ja ri reta'm jas q'otaj kok ri elaq'om pa ri rachoch, kak'asi' ri' chuchajixik rech man kok ta ri elaq'om pa ri ja. ⁴⁰ Rajawaxik je kib'an apanoq ix, rimal chi ri uK'ojol ri Achi kapetik are man ichomanik ta apanoq.

Ri utz laj patanijel xuquje' ri itzel patanijel

⁴¹ Are k'u ri Pedro xub'ij che ri Jesús: Ajawxel ɟla chike konojel le winaq katzijoj wi la we k'amb'ejab'al no'j ri' o xaq chaqe uj?

⁴² Xub'ij ri Jesús: ¿La kariqitaj jun utz laj patanijel ri k'o reta'mab'al, kachilib'ex kan che kuya kiwa ri ajchakib' pa ri k'yaqalik q'otaj? ⁴³ Utz rech ri ajchak ri are katزالij loq ri rajaw tajin kub'an apanoq ri up-atan. ⁴⁴ Qas kinb'ij chi'we, ri' ri winaq ri' kukoj che chajil rech ronojel ri ujastaq. ⁴⁵ Jas k'u kak'ulmataj ri' we kuchomaj ri ajchak chi kab'eyetaj ri' ri wajaw, kuchaple'j k'ut kich'ayik ri ajchakib' achyab' xuquje' ixoqib', kuchaple'j wa'im xuquje' q'ab'arik. ⁴⁶ Katزالij k'u loq ri rajaw we ajchak ri', pa ri q'ij xuquje' pa ri q'otaj ri man aye'tal ta apanoq rumal ri rajchak, kaq'at k'u na tzij pu'wi' jetaq ri kab'an chike ri man e kojonelab' taj.

⁴⁷ Kul ch'aya k'u na ri patanijel ri man ub'anom ta apanoq jas ri karaj ri patrón. ⁴⁸ Ri patanijel k'ut ri man reta'm taj jas ri rayib'al uk'u'x ri rajaw, kub'an k'u apanoq jun jastaq ri man utz taj, kaq'at tzij ri' pu'wi' xa k'u man sib'alaj k'ax taj kab'an che. Ri nim ya'tal che, nim na katoq'ix che, xuquje' ri nim ku'lib'al ku'x ya'tal che, sib'alaj nim na kata che.

Are ri Jesús kakojow na ch'o'j

⁴⁹ Nuk'amom la in q'aq' cho ri uwachulew, k'o ta b'a ne wi kajinin chik. ⁵⁰ Xa k'u kinik'ow na pa ri jun k'ax laj etab'al jetaq ri kab'an che ri qasana', k'axk'ob'inaq k'u ri wanima', k'a pa ri q'ij ri kak'ulmataj na we jastaq ri'. ⁵¹ ¿Te'q pa ik'u'x ix chi ja'maril nuk'amom la cho ri uwachulew? Man je ta k'u ri', tuginem nuk'amom loq. ⁵² Kamik k'ut kachaple'taj b'ik ri

pa'in ib' pa ri ja k'olib'al, jawje' ri e k'o wi job' winaq, o'xib' kakib'an na kik'ulel chike ri e keb', xuquje' ri e keb' winaq ku'x na kik'ulel ri oxib'.
⁵³ Kech'o'jin na ri tat ruk' ri uk'ojol, ri k'ojolaxel kach'o'jin na ruk' ri utat, ri nan kach'o'jin na ruk' ri ral ali, xuquje' ri ali kach'o'jin na ruk' ri unan. Ri alib' chuchu' kach'o'jin na ruk' ri ralib' ali, xuquje' ri alib'atz kach'o'jin na ruk' ri ralib' ixoq.

Ri Jesús kuya k'utu'n chrij ri q'ij junab' ri'

⁵⁴ Xuquje' xub'ij ri Jesús chike ri sib'alaj e k'i winaq: Kib'ij ix chi kub'an jab' are xaq k'a te' kiwilo kapaqi' la jun sutz', qas je k'u wi ri' kak'ulmatajik. ⁵⁵ Are kape ri kyaqiq' chuxukut ulew ri kajich'ich'ik kub'an q'aq' wa' kixcha ix, qas je k'u wi ri' kak'ulmatajik. ⁵⁶ Kawach taq winaq, iweta'm kich'ob' rij ri kak'ulmataj cho ri kaj xuquje' cho ri uwachulew. ¿Jas k'u che man kixkwin taj kisol rij ri q'otaj ri uj k'o wi kamik?

Chixk'ol pa ja'maril kuk' ri ik'ulel

⁵⁷ ¿Jas che man kichomaj taj ri qas suk' ub'anik? ⁵⁸ We k'o ne jun ak'ulel, ri rumal re k'a te cho ri q'atb'al tzij, chatzukuj jas kab'an che utayik toq'ob' che pa ri b'e, rech man katuk'am ta b'ik cho ri q'atal tzij, ri' ri q'atal tzij katuya b'ik pu'q'ab' ri katk'amow b'ik pa che' rech katok kanoq pa che'. ⁵⁹ Kinb'ij k'u chawe chi we man katoj kan ri k'isb'al centaw ak'as, man katel ta la ri' chila'.

13

Kasach na uwach ri winaq ri man kuk'ex ta uk'u'x

¹ Xo'pan nik'aj winaq che ri q'ij ri', xkitzijoj che ri Jesús chi ri Pilato xu'kamisaj nik'aj winaq a'j Galilea, are tajin kakitzuj ri sipanik pa ri Templo. ² Xub'ij k'u ri Jesús chike: ¿Te'q pa ik'u'x chi ri' ri winaq a'j Galilea ri' xkiriq k'ax rumal sib'alaj a'jmakib' chikiwach konojel ri nik'aj winaq chik? ³ Man je' ta ri', xuquje' ix kasach na iwach, we man kik'ex na ik'u'x. ⁴ ¿Te'q pa ik'u'x xuquje' chi ri wajxaq lajaj winaq ri xtzaq loq jun torre chikij pa Siloé xa sib'alaj a'jmakib' chikiwach ri winaq ri ke'l pa Jerusalén? ⁵ Man je' ta ri'. Je xuquje' kak'ulmataj iwuk' iwonojel we man kik'ex ik'u'x.

Ri che' ri man xwachin taj

⁶ Ri Jesús k'ut xutzijoj chike we jun k'amb'ejab'al no'j: K'o jun achi, ri k'o jun uche'al higuera pa ri utikob'al. Are k'u xraj xu'tzukuj uwach ri uche', maj xu'riqa che. ⁷ Xub'ij k'u che ri achi ri chajil rech ri utiko'n: "Chawilampe', xe' oxib' junab' maj uwach we higuera kinriqo. Chaqasaj rech man xaq ta kuya latz' pa we ulew." ⁸ Ri chajil rech ri tiko'n xub'ij: "Ajawxel, ya chi na la kan jun junab', rech kinkwinik kinb'an rij, xuquje' kinya uq'ayisal. ⁹ We ne kawachin na, we man xwachinik, k'a te ri' utz kaqasaj la."*

* **13:9** 13:9 Ri uche'al ri higuera, k'i mul kajunumax ruk' ri tinimit Israel.

Ri Jesús kukunaj jun ixoq ri b'ujb'ik uwo rachaq

¹⁰ Pa jun q'ij sábado, are tajin kuya k'utu'n ri Jesús pa Sinagoga, ¹¹ k'o k'u jun ixoq chila', wajxaq lajuj junab' yawab', rumal cher jun itzelalaj uxlab'al xub'an kan b'ujb'ik cher ri uwo rachaq, man kakwin ta k'ut suk'um katak'i'k. ¹² Are xilitaj rumal ri Jesús, xusik'ij xub'ij che: Ixoq, chatutzir che ri ayab'ilal.

¹³ Are xuya ri uq'ab' ri Jesús pu'wi', aninaq suk'um xtak'i' ri ixoq, xuchaple'j uq'ijila'xik ri Dios. ¹⁴ Ri kinima'qil ri winaq pa ri Sinagoga, xyojtajik are xril ri kunanik xub'an ri Jesús pa ri sábado. Xub'ij chike ri winaq: K'o waqib' q'ij rech kachakun jun, chixpeta pa ri' ri q'ij ri' rech kixkunaxik, man pa ri q'ij taj rech uxlanem.

¹⁵ Ri Jesús xub'ij chike: ¡Kawach taq winaq! ¿la man kitur b'ik ri iwakax pa ri q'ij sábado, kiwesaj b'ik pa ri rachoch rech ku'tija loq ujoron? ¹⁶ La man k'u ya'talik kesax pa we q'ij rech uxlanem, ri jat'ib'al ri ukojom ri itzel, wajxaq lajuj junab' che we ixoq ri', rija'l ri Abraham.

¹⁷ Xek'ix ri u'k'ulel ri Jesús are jewa' xub'ij, e nik'aj winaq chi k'ut xemayijanik are xkil ri mayijab'al taq jastaq ri xub'ano.

K'amb'ejab'al no'j chirij ri ija' rech moxtansia (Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

¹⁸ Ri Jesús xub'ij: ¿Jas ruk' kajunumataj wi ri ajawarem rech ri Dios? ¿Jas ruk' kinjunamaj wi? ¹⁹ Are je' jas jun ija' rech moxtansia, ri xutik jun achi pa ri utikob'al, xk'iy k'ut, xux jun che'.

Xepe ri a'waj ri kerapinik xkib'an kisok pa taq ri uq'ab'.

Ri Jesús kuya k'utu'n chrij ri ch'am ri kaya ruk' ri kaxlan wa
(Mateo 13:33)

²⁰ Xub'ij chi junmul ri Jesús: ¿Jas ruk' kinjunamaj wi ri ajawarem rech ri Dios? ²¹ Je' jetaq ri ch'am ri kaya ruk' ri kaxlan wa, ri xuya ri jun ixoq ruk' ri k'aj, k'a xch'amir na ronojel.

Ri nitz' uwach uchi' ja
(Mateo 7:13-14, 21-23)

²² Are xtzalij ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, xuya kan k'utu'n pa taq ri le'aj xuquje' ri e tinimit ri xik'ow wi b'ik. ²³ K'o k'u jun achi, xuta che: Ajawxel, ¿la xaq e jujun winaq ri kekolotajik?

Ri Jesús, xub'ij che: ²⁴ Chikojo ichuq'ab' rech kixok pa ri uchi' ja ri nitz' uwach, rumal cher e k'i winaq kakaj na ko'k chila' man kekwin ta k'ut. ²⁵ We k'u xtz'apitaj ri uchi' ja rumal ri ajchoq'e ri ja, kixkanaj na kan chirij ja, kichaple'j na k'orok'atik, kib'ij na ri': Ajawxel, jaqa la ri uchi' ja chiqawach. Ri ajchoq'e kub'ij na chi'we man weta'm ta iwach. ²⁶ Kib'ij k'u na, "Lal xyo'w la k'utu'n pa taq ri qak'ayib'al, xuquje' xujwa'ik xujqumunik uk' la." ²⁷ Kub'ij k'u na chi'we: "Kintzalij ub'ixik chi'we, man weta'm ta iwach, chixel b'ik waral b'anal taq etzelal." ²⁸ K'a te ri', k'o oq'ej, xuquje' qut'ut'em ware, are ki'wil ri Abraham, ri Isaac, ri Jacobo xuquje' konojel ri e q'alajisal taq tzij rech ri Dios pa ri ajawarem rech ri Dios, are k'u ri ix chixesax b'ik chirij ja.

²⁹ E k'o k'u winaq kepe na pa ri relib'al q'ij, pa ri uqajib'al q'ij, xuquje' winaq ri ke'l pa uxukut kaj xuquje' pa uxukut ulew kule' t'uyul na pa ri nimaq'ij rech ri ajawarem rech ri Dios. ³⁰ E k'o k'u winaq ri e nab'e ku'x na k'isb'al xuquje' e k'o xuquje' na k'isb'al ri ku'x na e nab'e.

*Ri Jesús karoq'ej uwach ri tinimit Jerusalén
(Mateo 23:37-39)*

³¹ Pa ri q'otaj ri' xeqet nik'aj fariseos ruk' ri Jesús, xkib'ij che: Ri Herodes karaj katukamisaj, chatel b'ik waral jat chi pa jun k'olib'al.

³² Xub'ij k'u ri Jesús chike: Jix ji'b'ij apanoq che ri par ri', kamik xuquje' chwe'q ke'nwesaj na itzel taq uxlab'al xuquje' ke'nkunaj na ri winaq, pa oxib' q'ij kinto'taj chub'anik ri rajawaxik kinb'ano. ³³ Rajawaxik kinb'in na kamik, chwe'q, xuquje' kab'ij, rumal man ya'tal ta che jun q'alajisal utzij ri Dios kakam chi pa jun tinimit chik ri man are ta Jerusalén.

³⁴ ¡Tinimit Jerusalén! ¡Tinimit Jerusalén! At ri ka'kamisaj ri q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios xuquje' kab'an che ab'aj ri ketaq loq awuk'. ¡K'i mul xwaj xe'nmulij ri awalk'wa'l jetaq ri kub'an ri ati't ak' ku'mulij ri alaj taq e ral chuxe' ri uxik', man xawaj ta k'ut! ³⁵ Rumal k'u ri', ri i'wachoch ketoli' na kanoq, man kiwil ta k'u na nuwach k'a pa ri q'ij ri kib'ij: “Tewchi'tal ri ub'i' ri petinaq pa ri ub'i' ri Ajawxel.”✧

14

Ri Jesús kopan cho rachoch jun fariseo

✧ 13:35 13:35 Salmos 118:26.

¹ Jun q'ij rech uxlanem, ri Jesús xe'wo'k cho rachoch jun kinima'qil ri fariseo, e k'o chi k'u nik'aj fariseos ri tajin kakiwalwechij ri jastaq ri kub'an ri Jesús. ² Jun achi k'ut ri k'o sipoj che k'o chila' cho ri Jesús. ³ Ri Jesús k'ut xuta chike ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri fariseos. ¿La ya'talik kab'an kunanik pa ri q'ij rech uxlanem?

⁴ Maj k'u jun xch'awik chike ri e k'o chila'. Ri Jesús k'ut xuk'am apanoq ri yawab', xukunaj b'ik, k'a te ri' xutaq b'ik cho rachoch. ⁵ Xub'ij xuquje': We k'o jun chi'we k'o jun uk'ojol o wine k'o jun uwakax ri katzaq b'ik pa jun jul, ¿la man aninaq ke'resaj loq pune jun q'ij rech uxlanem?

⁶ Maj k'u jas xekwinik xkib'ij che.

⁷ Are xril ri Jesús jas ri kakib'an ri winaq ri e sik'ital pa ri wa'im chucha'ik ri sib'alaj utz taq k'olib'al chwi ri mexa, xutzijoj we jun k'amb'ejab'al no'j.* ⁸ Are katsik'ix pa jun nimaq'ij rech k'ulanem, man katt'uyi' taj pa ri sib'alaj je'l laj k'olib'al ri nim ub'antajik rumal cher ruk' jub'iq' k'o chi na jun winaq sik'italik ri sib'alaj k'o na uq'ij chawach ri sik'italik. ⁹ We jeri', kape ri' ri winaq ri xixsik'inik kub'ij na chawe: “Chaya kan le at'uyulib'al che we achi ri' ruk' k'u k'ixib'al ri' kate' t'uyul pa ri k'isb'al tem.” ¹⁰ Are katsik'ixik pa jun nimaq'ij, are utz we katt'uyi' kan pa ri k'isb'al tem, rech are katril ri winaq ri xatsik'inik kub'ij chawe: “Wech ch'ab'e'n chatq'ax choch, k'o jun je'l laj at'uyulib'al xaq awe at.” Xa jeri' kanimarisax na

* **14:7** 14:7 Ri t'uyulib'al ri e k'o chuxukut ri taqanel, are ri t'uyulib'al kech ri nima'q taq kib'antajik.

aq'ij chikiwach konojel ri e sik'italik. ¹¹ Xapachin k'u ri kunimarisaj rib' kanitz'arisax na uq'ij, xuquje' xapachin ri kunitz'arisaj na rib' kanimarisax na uq'ij.

¹² K'a te ri' xub'ij ri Jesús che ri winaq ri sik'ininaq: Are kab'an jun tzuqu'nijik o kaya ne jun rekeq'ij, man are ta ka'sik'ij ri awech ch'ab'e'n, xuquje' man are ta ka'sik'ij ri awachalal, man are ta ka'sik'ij ri uq'ab' taq alaxik awuk', xuquje' man are ta ka'sik'ij ri e q'inom taq a'k'ulja. Ruk' jub'iq' katsik'ix chi kumal a're' kakitzalij la uk'axel chawe. ¹³ Xane are kab'an nimaq'ij, cha'sik'ij ri e meb'aib', ri man e tz'aqat winaq taj, ri e ch'oke'r, xuquje' e moyab'. ¹⁴ Utz k'u na awe we jeri' kab'ano, pune man kekwin taj katkitoj we winaq ri' chawe, kaya'taj k'u na rajilal uk'axelal chawe pa ri k'astajib'al ke ri e suk' taq winaq.

K'amb'ejab'al no'j chirij ri nimaq'ij

¹⁵ Are xutab'ej rech ri jun achi ri t'uyul pu'wi' ri mexa, xub'ij che ri Jesús: Sib'alaj utz rech ri kawa' pa ri nimaq'ij rech ri ajawarem rech ri Dios.

¹⁶ Ri Jesús xub'ij: Jun q'ijal, k'o jun achi ri xu'sik'ij sib'alaj e k'i winaq, xub'an k'ut jun nimalaj nimaq'ij. ¹⁷ Pa ri q'otaj rech ri nimaq'ij, xutaq b'ik jun chike ri e patanil rech, xe'kib'ij chike ri sik'ital pa ri nimaq'ij: "Ronojel xutzirik, chixanloq." ¹⁸ Konojel k'ut xok chutayik toq'ob', ri nab'e xub'ij, chakuyu numak, xa k'a te xinloq' jub'iq' wulew ke'nwila k'u na, ¹⁹ Ri jun chik xub'ij, chakuyu numak xa k'a te xinloq' e job'

wok nuwakax rech chak, kub'e'n wi la na jas kechakunik. ²⁰ Ri jun chik xub'ij: Xa k'a te xink'uli'k rumal ri' man kinkwin taj kine'ek. ²¹ Xtzalij k'u ri ajchak xu'tzaqa utaqkil che ri rajaw. Are xutab'ej rech ri ajchoq'e ri ja xyojtajik, xusik'ij k'u ri patanil rech xub'ij che: Jat aninaq pa taq ri k'ayib'al xuquje' xo'l taq ri ja, ja b'a k'amaloq ri e meb'aib' xuquje' ri man e tz'aqat taq winaq taj, ri maj kaq'an, xuquje' ri e moy. ²² Ri patanijel xub'ij che ri rajaw: Xb'antaj ri xb'ij la chwe, k'a k'o k'u na k'olib'al. ²³ Ri rajaw xub'ij che: Jat pa ri nima b'e xuquje' pa taq ri solib'al taq b'e, chakojo achuq'ab', chikimulixik loq ri winaq rech kanoj ri wachoch. ²⁴ Qas kinb'ij na chi'we, maj jun chike ri' ri qas xe'nsik'ij kakiki'koteb'ej ri nunimaq'ij.

Ri k'ax ri kuriq jun winaq we kuterene'j ri Cristo

²⁵ Ri Jesús k'ut xtzalq'omij kuk' ri e sib'alaj k'i winaq ri e teren chirij xub'ij chike: ²⁶ We k'u k'o jun ri karaj kuxik nutijoxel rajawaxik k'o na ri kub'an chinuloq'axik chikiwach ri unan, rixoqil, e ralk'wa'l, e rachalal, ranab', xuquje' kinuloq'aj na in cho are'. We man jewa' kano'jin ri winaq, man kakwin taj kux nutijoxel. ²⁷ Ri man kareqaj ta ri uche' ripb'al xuquje' man kinuterene'j taj, man kakwin taj kuxik nutijoxel.

²⁸ Qa'nampe che, k'o jun achi ri karaj kuyak jun nimalaj torre. ¿La man nab'e kat'uyi'k chi rilik janipa kel wi ri kub'ano, xuquje' we k'o nim urajil chuk'isik ri chak? ²⁹ Xaq kayoq' ri' kumal konojel ri winaq ri ki'lowik we xwi kub'an ri

utak'alib'al ri ja, man xkwin taj xuk'iso. ³⁰ “Man xkwin ta le k'in achi chuk'isik ri xumajij,” kecha ri' ri winaq che.

³¹ Xuquje' qa'nampe che k'o jun taqanel kach'o'jin ruk' jun taqanel chik. ¿La man nab'e ri' kat'uyi' chi rilik la ruk' lajuj mil achyab' kakwinik kach'o'jin ruk' ri uk'amom loq juwinaq mil achyab'? ³² Kutaq b'ik u'taqo'n ri' rech ke'kita ja'maril che ri' ri taqanel are naj petinaq wi na, we karilo chi man kakwin taj kach'o'jin ruk'. ³³ Je xuquje' xapachin ri man kuya ta kan ronojel ri uq'inomal, man kakwin taj kux nutijoxel.

(Mateo 5:13; Marcos 9:50)

³⁴ Sib'alaj utz ri atz'am, we k'u kel ri utzayil ri atz'am, ¿la xaq je' k'u ri' utz na kano'wik? ³⁵ Man k'o ta chi ne ri' kutayij, xa ta ne che ri ulew, xa ta ne che uq'ayisal tiko'n, kak'yaq b'ik ri' pa mes. Chutatab'ej b'a ri k'o uxikin chutatab'exik.

15

Ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri ajuyq' ri kuriq ri uchij

¹ E k'i k'u a'jmakib' xuquje' e tal taq alkabal xeqet ruk' ri Jesús chutatab'exik. ² Rumal ri' ri e fariseos xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik xkichaple'j wixwatem xkib'ij: Wa' we achi ri' ku'k'amawa'j xuquje' kawa' kuk' ri a'jmakib'. ³ Ri Jesús k'ut xutzijoj we jun k'amb'ejab'al no'j ri' chike: ⁴ Qa'nampe che jun chi'we e k'o jun ciento uchij, kasach k'u kan jun chike. ¿La man k'u ku'ya kan ri junmuch' b'elej lajuj cho

ri saq, k'a te ri' katzalij chutzukuxik ri xsach kanoq, k'a ku'riqa na loq? ⁵ Are kuriq ri uchij sib'alaj kaki'kotik, kuk'yaq loq chwi uteleb'. ⁶ Katzalij loq cho ri rachoch, ku'mulij ri e rech taq ch'ab'e'n xuquje' ri u'k'ulja ja kub'ij chike: "Chixki'kot wuk', rumal xinriq ri nuchij ri xsach kanoq." ⁷ Je xuquje' kak'ulmataj pa ri kaj kab'an nimaq'ij rumal jun ajmak ri kuk'ex uk'u'x man are ta kab'an nimaq'ij chike ri junmuch' b'elej lajaj e suk' taq winaq ri man kajawataj kakik'ex kik'u'x.

K'amb'ejab'al no'j chirij ri pwaq ri xtzaqik

⁸ Xuquje' qa'nampe che we k'o jun ixoq ri k'o lajaj saqa pwaq ruk', kutzaq k'u jun chike, ¿la man k'u kutzij jun q'aq' ri' pa ri ja, xuquje' kumes ri upaja, kuchaple'j utzukuxik k'a kuriq na? ⁹ Are k'u kuriqo, ku'mulij k'u ronojel ri e rech taq ch'ab'e'n xuquje' ri u'k'ulja are, kub'ij ri' chike: "Chixki'kot wuk' xinriq le nurajil le xtzaqik." ¹⁰ Ri Dios xuquje' e rachi'l ri angelib' keki'kotik are kuk'ex uk'u'x ri jun ajmak.

Ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri alk'wa'laxel ri xsachik

¹¹ Ri Jesús xub'ij: K'o jun achi, ri e k'o keb' ralk'wa'l. ¹² Ri ko'l chike xub'ij che ri utat: "Tat, ya la ri wechab'al." Xaq jeri' ri tat xujach ri umeb'ail chike ri u'k'ojol. ¹³ Are xik'ow keb' oxib' q'ij, ri k'ojolaxel xumulij ronojel ri k'o ruk', xuk'ayij kanoq. K'a te ri' xe' pa jun naj alaj tinimit, chila' xk'o'ji' wi, xusachachej ronojel ri pwaq rajil ri rechab'al, maj pa suk' ri xub'ano. ¹⁴ Xa k'u are xsachtaj ronojel ri urajil, xpe jun

nimalaj wi'jal pa ri tinimit ri', xuchaple'j k'u numik. ¹⁵ *Xuriq k'u jun achi, xuta uchak che. Ri achi xuya uchak ri ala, xutaq b'ik chikiyuq'uxik aq cho jun saq. ¹⁶ Sib'alaj are k'u karaj kutij ri kecha' ri aq, xa k'u maj jachin ri kayo'w che. ¹⁷ K'isb'al k'u rech xuchomaj: "Sib'alaj k'o kiwa ri rajchak ri nutat, ri in k'ut tajin kinkam che numik waral. ¹⁸ Kintzaliq wa' cho rachoch ri nutat, kinb'ij wa' che: 'Xinmakun cho ri Dios xuquje' cho la nutat. ¹⁹ Man taqal ta chi chwe kab'ij k'ojol la chwe, b'ana la chi kinux jun ajchak la.' "

²⁰ Xwa'jilik, xutaqej ri ub'e, xtzaliq k'u cho rachoch ri utat. K'anaj k'u na k'o wi loq, xtoq'ob'ax uwach are xilitaj apanoq rumal ri utat, kaxik'anik xu'k'ulaj apanoq, xumatzej ri uk'ojol xuquje' xutz'umaj.

²¹ "Tat, ri in xinmakunik cho ri kaj xuquje' cho la, taqal ta chi chwe kab'ij k'ojol la chwe," xcha ri ala.

²² Are k'u ri tataxel aninaq xtaqan chike ri e patanil taq rech, xub'ij: "Aninaq chik'ama loq ri je'l laj atz'yaq rech kukojo, xuquje' chikojo jun mulq'ab' che ri uq'ab', xuquje' chikojo ux-ajab' che ri raqan.† ²³ Ji'k'ama loq xuquje' chikamisaj ri chomalaj wakax rech kaqab'an nimaq'ij. ²⁴ Rumal cher ri nuk'ojol ri xkamik,

* **15:15** 15:15 Ri utaqanik ri Moisés kub'ij chi man kuya taj katij ri recha' aq, rumal sib'alaj k'ixib'al chi jewa' kab'anik. † **15:22** 15:22 Ri e patanijelab' man ya'tal ta chike kakikoj mulq'ab', xuquje' man k'o ta kixajab' xwi ri nim kib'antajik ya'tal chike kakikoj we jastaq ri'.

xk'astaj chi k'u na loq, wa' sachik, xa k'u xqariq na." Xaq jeri' xkichaple'j ub'anik nimaq'ij.

²⁵ Are k'u ri nab'yal k'ojolaxel b'enaq cho ri saq, are k'u xtzalij loq xuta ri q'ojom rech ri xojow. ²⁶ Xusik'ij k'u jun chike ri patanijelab', xuta che jas tajin kak'ulmatajik. ²⁷ Xub'ij k'u ri patanijel che: "Xtzalij loq ri achaq', utz uwach, rumal k'u rech xtaqan ri atat chukamisaxik ri chomalaj wakax." ²⁸ Sib'alaj xyakataj k'u royawal ri nab'yal k'ojolaxel man xraj ta k'ut xok b'ik, xel k'u na loq ri tataxel chutayik toq'ob' che chi kok b'ik pa ja. ²⁹ Ri nab'yal k'ojolaxel xub'ij che ri utat: "Xwimpe chila' la sib'alaj k'i junab' nupatanim la, xa ta ne nitz' ink'ulula'ninaq che la, xa ta k'u ne jun laj nuk'isik' ya'om la chwe rech kinb'an nimaq'ij kuk' ri e wech taq ch'ab'e'n. ³⁰ Are k'u xul we k'ojol la ri', ri xusach kan ronojel ri q'inomal la kuk' taq ixoqib', lal kataqan la che ukamisaxik ri chom laj wakax." ³¹ Ri tataxel xub'ij che: "Nuk'ojol, at k'olinaq wi at wuk', ronojel ri nujastaq awe at. ³² Xa k'u rajawaxik xqab'an nimaq'ij, xuquje' xujki'kotik rumal cher we awachalal we xkamik, xk'astaj loq, pune xsach na, xqariq chi k'u na."

16

K'amb'ejab'al no'j chirij ri achi ri chajil taq rech ri jastaq rech ri rajaw

¹ Ri Jesús xuquje' xutzijoj jun k'amb'ejab'al no'j chike ri utijoxelab': K'o jun q'inom achi, ri xk'oji'k jun rajchak chajil re ri uq'inomal. Ri q'inom achi xreta'maj chi ri rajchak xaq

tajin kusach ri urajil pa taq jastaq ri man k'o ta kutayij. ² Ri q'inom achi xusik'ij ri rajchak, xub'ij che: "¿Jas ri' ri xinto kab'ix chawe? Man katkwin ta chik katchakun wuk', chajacha kan ronojel ri akwenta." ³ Ri ajchak xuchomaj, xub'ij: "¿Jas kinb'ano? Maj nuchuq'ab' chuk'otik jul, xuquje' k'ixib'al ri' we kinta nulimoxna. ⁴ Weta'm k'ut jas ri kinb'ano, rajawaxik ke'ntzukuj winaq ri kinkik'amawa'j cho taq ri kachoch are kinesax b'ik pa ri nuchak." ⁵ Xuchaple'j k'u kisik'ixik pa jujunal konojel ri winaq ri k'o kik'as. Xuta k'u che ri nab'e: "¿Janipa ak'as ruk' ri wajaw?" ⁶ Xub'ij ri ajk'as che: "Jun ciento tonel aceite olivo nuk'as." Xub'ij k'u ri kab'an rech pu'wi' ronojel ri jastaq che: "Ri' le uwujil ri ak'as. Chatt'uyuloq, chatz'ib'aj kanoq chi xa nik'aj ciento chik ak'as." ⁷ Xuta chi k'u che ri jun e ri at: "¿Janipa ak'as ruk' ri wajaw?" Ri ajk'as xub'ij che: "Jun ciento koxtar tiriko." Ri kab'an rech pu'wi' ronojel ri jastaq xub'ij che: "Ri' le awuj, chatz'ib'aj kanoq xa chi wajxaqib' koxtar tiriko ak'as." ⁸ Xya k'u uq'ij ri ajchak rumal ri rajaw rumal ri xno'jin kuk' ri winaq. Ri e winaq ri a'juwachulew are k'o na kino'jib'al rumal ri kakib'an kuk' taq ri e kech winaq, k'o na ri kechoman chikiwach ri e winaq ri kik'amawa'm ri tunal.

⁹ Rumal la' kinb'ij in chi'we: Chikojo b'a ri iq'inomal rech uwachulew chikich'ekik iwach taq ch'ab'e'n, rech are kak'is wa' we q'inomal ri', k'o kixk'amawa'n ix pa ri jun alik k'aslemal.

¹⁰ Ri suk' ranima' ruk' ri nitz' jastaq, suk' xuquje' na ri' ruk' ri nima'q taj jastaq, xuquje'

ri tz'aqat ruk' ri nitz' jastaq, tz'aqat xuquje' na ri' kano'jin ruk' ri nimalaj taq jastaq. ¹¹ Rumal la' kinb'ij chi'we, we man suk' kixno'jin chukojik ri q'inomal rech uwachulew, ¿jachin ta k'u ri' ri kakub'i' uk'u'x chi'we che uchajixik ri q'inomal rech chikajil? ¹² Xuquje' we man suk' ix no'jininaq ruk' ri man iwech taj ¿jachin ta k'u ri' ri kayo'w iwechab'al?

¹³ Man k'o ta jun patanijel kakwinik ku'patanij e keb' upatrón. Karetzelaj uwach ri jun, xuquje' kuloq'aj uwach jun chik, o wine kupatanij ri' ri jun xa k'u karetzelaj uwach ri jun chik. Man ya'tal ta k'ut kapatánix ri q'inomal xuquje' ri Dios.

¹⁴ Xkichaple'j uyoq'ik ri Jesús ri fariseos, ri b'enaq kik'u'x ruk' ri pwaq are xkitatab'ej ri xub'ij. ¹⁵ Xub'ij k'u ri Jesús chike: Kijaluj chi ix utz taq winaq, xa k'u reta'm ri iwanima' ri Dios. Na'taj chi'we karetzelaj ri Dios ri jastaq sib'alaj kakiya uq'ij ri winaq.

Ri taqanik xuquje' ri ajawarem rech ri Dios

¹⁶ Ri taqanik xuquje' ri kiwuj ri q'alajisal taq utzij ri Dios xul utzijoxik k'a pa taq ri uq'ij ri Juan. Che ri' xchaple'taj loq utzijoxik ri utz laj taq tzij rech ri ajawarem rech ri Dios xuquje' che ri q'ij xkichaple'j ri winaq ukojik kichuq'ab' ko'k chila'.

¹⁷ Are man k'ax taj usachik uwach ri kaj xuquje' ri uwachulew cho ri kasach jun juch' rech ri taqanik.

Ri Jesús kuya k'utu'n chrij ri jachoj ib' ke ri k'ulanik taq winaq

¹⁸ Xapachin ri kujach ri rixoqil, kak'uli' chi k'u ruk' jun ixoq chik, kamakunik rumal kek'o'ji' keb' rixoqil. Xuquje' ri kak'uli' ruk' ri ixoq ri jachtal kanoq rumal ri rachajil, kamakun xuquje' rumal kek'o'ji' e keb' rachajil.

Ri q'inom achi xuquje' ri Lázaro

¹⁹ K'o jun q'inomalaj achi, kukoj je'lalaj taq atz'yaq xuquje' ronojel q'ij kub'an nimaq'ij. ²⁰ Chuchi' k'u ri rachoch, kat'uyi' jun achi ub'i' Lázaro, nojinaq ri utyo'jal che ch'a'k xuquje' kuta ulimoxna. ²¹ Ri meb'a' kurayij utijik ri uxe'r taq jastaq ri katzaq chuxe' ri umexa ri q'inom achi, xuquje' ri tz'i' kegeb' churiq'ik ri ch'a'k ri k'o che. ²² Jas ta wa', xk'am b'i ri meb'a' achi kumal e angelib' rech ke'k'ol chuxukut ri Abraham. Ri q'inom achi xkam xuquje' xe'muq kanoq. ²³ Are k'o chi ri q'inom achi pa ri kik'olib'al ri kaminaqib' jawje' ri k'o wi nimalaj k'axk'olal, are k'o pa ri k'axk'olal, xka'y chikaj, xe'ril apanoq ri Abraham rachi'l ri Lázaro naj e k'o wi apanoq che. ²⁴ Xaq jeri' xuch'ab'ej apanoq, xuraq uchi' xub'ij: "Tataxel Abraham, chel ku'x la chwe, taqa la loq ri Lázaro chumu'loq ri uwi' uq'ab' pa joron, rech kuluya pu'wi' ri waq' rumal cher tajin kinriq k'ax pa we q'aq' ri'." ²⁵ Ri Abraham k'ut xub'ij che: "Achi, na'taj chawe chi are at k'aslik sib'alaj je'l xab'an chi rik'owisaxik ronojel ri ak'aslemal, are k'u we Lázaro sib'alaj k'ax xuriqo. Chanim k'ut are' kuk'amawa'j na ri kub'sab'al uk'u'x are', are k'u ri at chana' na ri k'axk'olal. ²⁶ Xuquje' jun nimalaj siwan k'o chiqaxo'l, rumal ri' ri kekaj keq'ax je la' iwuk'

man kekwin taj, xuquje' man kekwin taj keq'ax loq jewa' quk' uj."

²⁷ Ri q'inom xutzalij uwach ri xb'ix che, xub'ij: Tat, kinb'ochi'j ku'x la, taqa la b'ik ri Lázaro cho rachoch ri nutat, ²⁸ rech ku'b'ij chike ri e job' wachalal, rech man kepe ta pa we k'axalaj k'olib'al ri'.

²⁹ Xub'ij k'u ri Abraham che: "K'o kuk' a're' ri utz'ib'am kan ri Moisés, xuquje' ri kitz'ib'am kan ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios, are che'kitatab'ej ri a're'."

³⁰ Xub'ij k'u ri q'inom: "Tat Abraham, man ke'kitatab'ej ta ri', are kakitatab'ej ri' xuquje' kakik'ex kanima' we are kopan jun kaminaq chub'ixik chike."

³¹ Xub'ij ri Abraham che: "We man kakinimaj ri Moisés, we man ke'kinimaj ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios, man kekojon ta wi ri' pune jun kaminaq kawa'jil b'ik chub'ixik chike."

17

Ri makaj, ri kojob'al xuquje' ri rajawaxik kab'anik

(Mateo 18:6-7, 21-22; Marcos 9:42)

¹ Xub'ij ri Jesús chike ri utijoxelab': Xa chi k'o wi la' le topib'al taq aqanaj, k'ax k'u re ri winaq ri rumal rech katzaq jun chik. ² Are katanik kajat'ix b'ik jun k'a chuqul kak'yaq b'ik pa ri plo, cho ri xaq ku'taqchi'j ri alaj taq e ch'uti'n chub'anik makaj. ³ Xaq jeri' chichajij iwib', we kamakun ri awachalal, chayaja apanoq xuquje' chakuyu we kuk'ex uk'u'x.

⁴ Pune kasach apanoq awuk' wuqub' mul pa jun q'ij, Chakuyu umak we kopan awuk' kub'ij chawe: Kink'ex nuk'u'x chinakuyu'.

⁵ Ri apóstoles k'ut xkib'ij che ri Jesús: Tat, nimarisaj la ri qakojob'al.

⁶ Ri Jesús k'ut xub'ij chike: We ta k'o jun ikojob'al jetaq ri uwach ri moxtansia, ri' kixunimaj jun che' we kib'ij che chatb'oqob'ob' b'ik chatq'ax pa le plo.

⁷ Qa'nampe che, we jun chi'we k'o jun rajchak ri xchakun apanoq cho ri saq, o wine xu'chajij ri chij, are k'u katzalij cho ri ja la kib'ij che: "chatan loq chatt'uyul pu'wi' le mexa" ¿la kixcha che? ⁸ ¿La man k'u jewa' kib'ij che: "chak'exa ri awatz'yaq, chab'ana nuwa, k'a te katwa' kan at are kinwalej in"? ⁹ ¿La utz k'u ri' katyoxix na che ri ajchak xwi rumal xub'ano ri upatan? ¹⁰ Ri ix are xb'antaj ronojel ri ipatan chib'ij: "Uj patanijelab' ri maj kaqatayij, xaq xwi xujkwinik xqab'an ri qapatan."

Kekunax e lajuj ch'akib' rumal ri Jesús

¹¹ Jun q'ijal b'enam rij ri Jesús pa ri tinimit Jerusalén, tajin k'u ki'kow b'ik pa ri tinimit Samaria xuquje' pa Galilea. ¹² Okem k'u b'ik rij pa ri jun tinimit, xe'l loq e lajuj achyab' e ch'a'kib', rumal k'u cher naj e k'o wi loq. ¹³ Xkiraq kichi' xkib'ij: Ajtij, Jesús, che'l ku'x la chage.

14 Are xe'rilo, xub'ij chike: Jix, ji'k'utu iwib' chkiwach ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq.*

E b'enaq k'u pa ri b'e are xech'ajch'ob'etajik.

15 Are k'u xril jun chike ri achyab' chi xutzirik, xtzalijik kuraqaqej uchi' kuq'ijila'j ri Dios.

16 Xukulik xqaj cho ri Jesús, xtyoxin che, pune aj Samaria we achi ri'. 17 Xub'ij k'u ri Jesús che: ¿La man k'u e lajuy achyab' ri xech'ajch'ob'etajik? ¿Jawje' k'u e k'o wi ri e b'elejeb' chik? 18 ¿La maj chi jun ri xtzalij loq chuya'ik uq'ij ri Dios, la xaq xwi we achi ri man qawinaqil taj?

19 Xub'ij k'u ri Jesús che ri achi: Chatwa'jiloq, jat, xatkunataj rumal ri akojob'al.

Ri q'otaj rech ri upetib'al ri ajawarem rech ri Dios

20 Ri e fariseos xkita che ri Jesús chirij ri upetib'al ri ajawarem rech ri Dios, xub'ij k'u chike: Maj jun kakwinik gas kuchomaj jas ri gas upetib'al ri ajawarem rech ri Dios. 21 Man kib'ij taj: “Chiwilampe', chi ri' k'o wi, chiwilampe', je la' k'o wi”. Chiwila' chi pa ri iwanima' k'o wi ri ajawarem rech ri Dios.

22 Xub'ij k'u ri Jesús chike ri utijoxelab': Kopan na ri q'ij ri sib'alaj kirayij kiwil ri uq'ijal ri uK'ojol ri Achi, man kiwil ta k'ut. 23 Man kixe' ta k'u kuk' xuquje' man ki'terene'j taj ri winaq

* **17:14** 17:14 Ri Jesús xub'ij che ri achi chi ku'k'utu rib' cho ri ch'awenel cho ri Dios. Ri ch'awenel cho ri Dios are ri' ri achi ri katzujuw sipanik cho ri Dios we xkunataj ri ch'a'k jeri' kub'ij ri utaqanik ri Moisés. Are ri ch'awenel cho ri Dios kab'in la che ri winaq we utz chik katzijon kuk' ri winaq. Levítico 13:1-46.

ri' kakib'ij na chi'we: "Ji'wilampe' k'o jewa', chiwilampe' k'o chi ri'." ²⁴ Rumal chi ri uq'ijal ri upetib'al ri uK'ojol ri Achi, je' jas ri kayapa' ri karepq'un chuxukut kaj kaqaj chuxukut ulew. ²⁵ Xa k'u nab'e na kuriq na k'ax xuquje' ketzela na uwach kumal ri winaq rech we q'ij junab' ri'. ²⁶ Ri upetib'al ri uK'ojol ri Achi, je' jas ri xk'ulmataj pa taq ri uq'ij ri Noé. ²⁷ Ri winaq kewa'ik, kequmunik, kek'uli' taq xuquje' keya pa taq k'ulanem, k'a xopan na ri q'ij are xok ri Noé pa ri arca, xpe k'u ri q'eqaq jab', xu'kamisaj kan konojel ri winaq. ²⁸ Je xuquje' xk'ulmatajik pa taq ri q'ij rech ri' Lot: ri winaq kewa'ik, kequmunik, keloq'o'manik, xuquje' kek'ayinik, ketiko'nijik xuquje' kakiyak taj ja. ²⁹ Xa k'u are xuriq ri q'ij ri xel b'ik ri Lot pa ri tinimit Sodoma, xtzaq loq q'aaq' rech chikajil xuquje' azufre, xuk'is pa kiwi' konojel ri winaq. ³⁰ Jeri' kak'ulmataj na are kuk'ut rib' ri uK'ojol ri Achi.

³¹ Pa ri q'ij ri', ri winaq ri k'o pu'wi' ri rachoch, maqaj b'ik chutzukuxik ri ujastaq ri k'o kan pa ri rachoch,† je xuquje' ri tajin kachakun cho ri saq, matzaliq chuk'amik ri man xna'taj ta b'ik che. ³² Xwi na'taj chi'we ri xk'ulmataj ruk' ri rixoqil ri Lot. ³³ Xapachin k'u ri karaj kukol ri uk'aslemal, kutzaq na ri', xapachin k'u ri kutzaq ri uk'aslemal, kukol na ri'.

³⁴ Qas tzij kinb'ij chi'we chi che ri aq'ab' ri', kek'oji' na keb' winaq pa jun ch'at. Jun kak'am b'ik chike, ri jun chik kakanaj kanoq. ³⁵ E keb' ixoqib' keke'n na junam, jun k'ut kak'am na b'ik,

† **17:31** 17:31 Ri ja ojer utz kab'an b'inem pu'wi'. Utz kewa'kat jun pu'wi'.

ri jun chik kakanaj kanoq. ³⁶ E keb' achyab' kechakun na cho ri saq, jun kak'am na b'ik, ri jun chik kakanaj kanoq.

³⁷ Xkita k'u che: Ajawxel ¿Jawje' kak'ulmataj wi wa' we ri'?

Ri Jesús xub'ij chike: Ri e k'uch kakimulij kib' ri' xapawje' k'o wi jun kaminaq.

18

Ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri malka'n ixoq rachi'l ri q'atal tzij

¹ Ri Jesús xutzijoj jun k'amb'ejab'al no'j chike ri utijoxelab' chuk'utik chi sib'alaj choq'aq' wi kakib'an ch'awem man kak'is taj ta kik'u'x. ² Xub'ij k'u chike: K'o jun q'atal tzij pa jun tinimit ri man kuxi'j ta rib' cho ri Dios, xuquje' man ku'nimaj ta ri winaq. ³ Pa ri tinimit xuquje' k'o jun malka'n ixoq ri k'o jun uch'o'j, xe' k'u ruk' ri q'atal tzij chutayik chi kuq'at tzij pu'wi' ri uk'ulel. ⁴ Pune naj q'otaj man xraj taj xub'an ri q'atoj tzij, k'isb'al k'u rech xub'ij: “Pune man kinxi'j ta wib' cho ri Dios, xuquje' man ke' ta nuk'u'x ruk' jun chike. ⁵ Xa k'u rumal man kel ta we ixoq ri' wuk', kinb'an wa' ri q'atoj tzij, ruk' jub'iq' kinq'i'taj are kape sib'alaj k'i mul chiwilik.”

⁶ Xub'ij k'u ri Ajawxel Jesús: Qas kichomaj rij ri xub'ij ri itzel q'atal tzij. ⁷ ¿La man k'u kuq'at tzij ri Dios kuk' ri winaq ri ucha'om, we chi paq'ij chi chaq'ab' kech'aw ruk'? ¿La k'ama'tam ta k'u ri' kutzalij uwach ri kich'awem? ⁸ Qas kub'an wi na ri' ri q'atoj tzij pa kiwi' aninaq, pune jeri'

are kape ri Uk'ojol ri Achi, ¿la kulu winaq ri ku'l kik'u'x che ri Dios?

K'amb'ejab'al no'j chirij ri fariseo xuquje' ri toq'il alkabal

⁹ E k'o k'u jujun winaq ri ku'l kik'u'x chib'il taq kib', e suk' kakina'o, kaketzelay kiwach ri e nik'aj winaq chik. Rumal ri' ri Jesús xutzijoj jun k'amb'ejab'al no'j chike: ¹⁰ E k'o keb' achyab', xeb'e pa ri Templo chub'anik ch'awem, ri jun fariseo, ri jun chik jun toq'il alkabal. ¹¹ Are xub'an ch'awem ri fariseo xub'ij: “Kintyoxin che la o Dios, rumal man in junam ta kuk' ri eleq'omab' taq achyab', e b'anal taq k'ax, e kakab' kixoxil, xuquje' man in junam ta ruk' we achi ri' we toq'il alkabal. ¹² Ri in king'ip wib' che nuwa'im keb' mul pa wuqub' q'ij, xuquje' kinya ri ulajujil rech ronojel ri nuch'ekoj.” ¹³ Are k'u ri toq'il alkabal naj xkanaj wi kanoq, xa ta ne kuwa'jilisaj ri uwach cho ri kaj, kut'ikita' ri uwach uk'u'x xub'ij: “Che'l k'u'x la chwe o Dios, weta'm chi in ajmak.” ¹⁴ Qas tzij kinb'ij chi'we chi we achi ri', suk' ranima' xtzalij cho rachoch man je ta k'u ri fariseo, rumal iweta'm chi xapachin ri kunimarisaj rib' kanitz'arisax na uq'ij, xapachin xuquje' ri kumoch' rib' kanimarisax na uq'ij.

Ketewechi'x ri ak'alab' rumal ri Jesús

(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

¹⁵ Xek'am k'u b'ik ak'alab' cho ri Jesús rech kuya ri uq'ab' pa kiwi'. Are xkil ri tijoxelab', xe'kiyaj ri e k'amowinaq b'ik. ¹⁶ Ri Jesús k'ut xu'sik'ij ri ak'alab', k'a te ri' xub'ij chike ri winaq:

Chiya b'e chike ri ak'alab' kepe wuk', man ki'q'il taj, rumal chi are ajchoq'e ri ajawarem rech ri Dios ri winaq ri kakub'i' kik'u'x jetaq ri ak'alab'.
 17 Qas tzij kinb'ij chi'we, ri man kuk'amawa'j ta ri ajawarem rech ri Dios jetaq ri kub'an jun laj ak'al, man kwinel ta ri' kok chila'.

Katzijon ri Jesús ruk' ri q'inom achi

18 Jun chike ri k'amal b'e xuta che ri Jesús: Utz laj ajtij, ¿jas rajawaxik kinb'ano chi rechab'exik ri jun alik k'aslemal?

19 Ri Jesús xub'ij che: ¿Jas che kab'ij chi in utz? Man k'o ta chi jun winaq ri utz, xwi ri Dios.

20 Aweta'm ri kub'ij ri taqanik: man katzukuj ta chi jun awixoqil, man kab'an ta kamisanik, man katelaq' taj, man kab'an ta b'anoj tzij chirij jun winaq chik, xuquje' cha'nimaj ri atat anan. ☆

21 Ri achi xub'ij che ri Jesús: Pa ri walk'a'lal numajim la unimaxik wa' we ri, k'a xaq je' ne kinnimaj kamik.

22 Are xuta ri Jesús ri xub'ij ri achi che, xub'ij: Xa chi jun jastaq kajawataj chawe, chak'ayij kan ronojel ri k'o awuk'. K'a te ri' chajacha ri rajil chike ri e meb'aib', kaya'taj k'u na aq'inomal chila' chikaj. K'a te ri' chatan loq chinaterene'j.

23 Are xutab'ej rech ri achi, xk'axk'ob' ri ranima', rumal sib'alaj q'inom. 24 Are xril ri Jesús chi xk'axk'ob' ranima' xub'ij: Sib'alaj k'ax okem ke ri q'inomab' pa ri ajawarem rech ri Dios. 25 Are man k'ax taj kub'an jun kamey kik'ow pa ri uteq'al ri b'aq rech t'iso'mab'al cho

☆ **18:20** 18:20 Éxodo 20:12-16; Deuteronomio 5:16-20.

ri jun q'inom ri karaj kok pa ri ajawarem rech ri Dios.

²⁶ Ri winaq ri xetow ri xub'ij ri Jesús, xkib'ij: ¿Jachin k'u ri' kakwin chukolik rib'?

²⁷ Ri Jesús xub'ij chike: Ri Dios kwinel chub'anik ri man kakwin ta ri achi che.

²⁸ Ri Pedro xub'ij che: Chilampe la, ri uj xqaya kan ronojel ri qajastaq rumal terene'xik la.

²⁹ Ri Jesús xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we chi ri winaq ri xuya kan rachoch, rixoqil, e rachalal, utat unan xuquje' e ralk'wa'l ³⁰ kaya'taj na k'i uk'axelal che, xuquje' pa ri q'otaj ri petinaq, kaya'taj na che ri jun alik k'aslemaal.

Ri Jesús kutzijoj chi junmul ri ukamikal

(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

³¹ Ri Jesús xuk'am b'ik ri kab'lajuj utijoxelab' xaq kitukel, xub'ij chike: Chanim kuje' pa Jerusalén, chila' kak'ulmataj wi ronojel ri xkitz'ib'aj ri e q'alajisal taq tzij rech ri Dios kak'ulmataj na ruk' ri Uk'ojol ri Achi. ³² Kajach na pa kiq'ab' ri winaq ri man a'j Israel taj, kayoq' na, kab'ix na k'ax taq tzij che, kachub'ax na upalaj. ³³ Karapux na, xuquje' kakamisax na, xa k'u kak'astaj na churox q'ij.

³⁴ Ri tijoxelab' man xkich'ob' taj ri xb'ix chike. Rumal cher xawax chikiwach ri kel kub'ij we jastaq ri'.

Kakunax ri moy achi

(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

³⁵ Are xopan ri Jesús chuxukut ri tinimit Jericó, k'o jun moy t'uyul chuchi' ri b'e, kuta ulimoxna.

³⁶ Are xuto chi e k'i winaq tajin ki'k'owik, xuta

chike ri winaq jas ri tajin kak'ulmatajik. ³⁷ Ri winaq xkib'ij che: Are ri Jesús aj Nazaret ri tajin kik'ow waral.

³⁸ Ri moy xuraqajej uchi', xub'ij: Jesús, Ralk'wa'l ri David, che'l ku'x la chwe.

³⁹ Ri winaq ri e nab'e apanoq choch xkib'ij che chi katanik, xa k'u k'o na ri xub'an churaqik uchi': Ralk'wa'l ri David, che la ku'x la chwe.

⁴⁰ Xtak'i' k'u ri Jesús, xtaqan chuk'amik apanoq ri achi. Are xqet chuxukut, ri Jesús xuta che: ⁴¹ ¿Jas kawaj kinb'an chawe?

Ri moy xub'ij: Ajawxel, kawaj kinka'yik.

⁴² Ri Jesús xub'ij che: Chak'amawa'j ri aka'yeb'al. Xatutzir rumal ri akobj'al.

⁴³ Aninaq xka'yik, xteri' k'u chirij ri Jesús, kuq'ijila'j ri Dios, konojel k'u ri winaq ri xkilo xkiq'ijila'j ri ub'i' ri Dios.

19

Ri Jesús xuquje' ri Zaqueo

¹ Are xopan ri Jesús pa Jericó, xuchaple'j k'u b'ik ik'owem pa ri tinimit. ² K'o k'u jun q'inom achi ub'i' Zaqueo, k'amal b'e ke ri e toq'il taq alkabal. ³ We achi ri' karaj karil ri Jesús, man kakwin ta k'ut rumal ri kik'iyal ri winaq xuquje' rumal ko'l raqan. ⁴ Rumal ri' kaxik'anik xnab'ejik, xwache'n che jun che' rech sicómoro rech karil ri Jesús are kik'ow b'ik. ⁵ Are xopan ri Jesús chila', xka'y chikaj, xub'ij: Zaqueo, chatqaj loq aninaq, kamik kinkanaj kan cho awachoch.

⁶ Aninaq k'ut xqaj loq, sib'alaj kaki'kotik, xuk'amawa'j ri Jesús cho ri rachoch. ⁷ Are xkil

ri winaq we xk'ulmatajik, xkichaple'j ub'ixik: Le Jesús xkanaj kan cho rachoch jun ajmak. ⁸ Are k'u ri Zaqueo xub'ij: Ajawxel, chilampe la. Chanim kinya pa nik'aj che ri nuq'inomal chike ri meb'aib', we k'u nub'anom k'ax che jun chik, kinya kajib' mul uk'axelal.

⁹ Ri Jesús xub'ij che: Kamik xul ri koltajem cho ri ja k'olib'al ri', rumal we achi ri' ralk'wa'l xuquje' ri Abraham. ¹⁰ Rumal ri uK'ojol ri Achi xpe chutzukuxik xuquje' chukolik ri winaq ri sachinaq.

K'amb'ejab'al no'j chirij ri pwaq

¹¹ Are tajin kakitatab'ej ri kub'ij ri Jesús, xutzijoj jun k'amb'ejab'al no'j chike rumal xa jub'iq' chik karaj kopan pa ri tinimit Jerusalén, xuquje' rumal pa kik'u'x ri winaq chi xaq k'a te' kuk'ut rib' ri ajawarem re ri Dios. ¹² Xaq jeri' xub'ij ri Jesús chike: K'o jun achi, ralk'wa'l jun nim taqanel, xe' chi pa jun tinimit rech kab'an la taqanel che, k'a te ri' katzalij loq. ¹³ Xu'sik'ij k'u e lajuj chike ri e rajchakib', xuya kan nik'aj pwaq chike, xuquje' xub'ij chike: Chixchakun ruk' we pwaq ri', k'a te kitzalij chwe are kintzalij loq. ¹⁴ Are k'u ri winaq rech ri tinimit xe'kitaq b'ik jun wok winaq chub'ixik: Man keqaj ta we achi ri' kataqan pa qawi'. ¹⁵ Pune jeri' xkib'ano, ri achi xok wi che taqanel. Are xtzalij loq pa ri utinimit, xu'sik'ij ri e rajchakib' ri xuya kan pwaq chike, rech kareta'maj janipa xkich'eko. ¹⁶ Xopan k'u ri nab'e ajchak xub'ij: Ajawxel, ri rajil la, xuch'ek chi lajuj mul cho ri xya la kan chwe.

¹⁷ Ri taqanel xub'ij che: Sib'alaj utz ri xab'ano, at utz laj ajchak. Rumal k'u ri utz xab'an chi rilik ri nitz' jastaq, kinya taqanik pa aq'ab' pa kiwi' lajuj tinimit.

¹⁸ Xopan chi ri ukab' ajchak xub'ij: Ajawxel, ri rajil la xuya job' mul cho ri xya la kan chwe.

¹⁹ Ri taqanel xub'ij che: Chawe at kinya taqanik pa aq'ab' pu'wi' job' tinimit.

²⁰ Xopan chi ri jun ajchak xub'ij: Ajawxel, ri' le rajil la. Xinyako, xinjat'ij pa jun atz'yaq.

²¹ Xinxi'j wib' cho la, rumal cher katoq'ij la ri man xya ta la, xuquje' kayak la ri man xtik ta la.

²² Ri taqanel xub'ij che: Itzel laj ajchak, king'at tzij pa'wi' ruk' ri xab'ij, ¿xaq jeri' chi aweta'm chi sib'alaj in k'a'n, xuquje' chi kink'am ri jastaq ri man in taj xintikowik? ²³ ¿Jas che k'ut man xaya taj ri nurajil kuk' ri winaq ri kakiyak pwaq, rech are kintzalij loq kulintoq'ij ri ral ri nurajil?

²⁴ K'a te ri' xub'ij chike ri e winaq ri e k'o chila': Chik'ama le pwaq che, chiya che ri ajchak ri xtoj lajuj mul che.

²⁵ Ri winaq xkib'ij: Ajawxel, le achi le' k'o chi lajuj mul urajil.

²⁶ Ri taqanel xub'ij chike: Qas tzij kinb'ij chi'we, ri k'o, k'o ruk', nim kaya'taj na che. Are k'u ri maj k'o ruk', kamaj na che ri jub'iq' ri k'o ruk'. ²⁷ Are k'u ri winaq ri man kakaj taj kinux taqanel pa kiwi', chik'ama loq, xuquje' chi'kamisaj chinuwach.

*Ri Jesús kok b'ik pa ri tinimit Jerusalén
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)*

28 Are xb'i'taj we tzij ri' rumal ri Jesús, xnab'ej chikiwach ri utijoxelab', xpaqi' pa ri tinimit Jerusalén. 29 Are xqeteqob' chuxukut ri tinimit ub'i' Betfagé, xuquje' chuxukut ri tinimit Betania, ri k'o chuxukut ri juyub' ub'i' Olivos, xu'taq b'ik e keb' chike ri utijoxelab', xub'ij chike: 30 Jix pa ri le'aj ri k'o apanoq chiqawach, chila' kiriq wi jun laj b'ur jat'ital kanoq, ri maj jun winaq kejeninaq. Chikira loq xuquje' chik'ama loq. 31 We k'o jun katow chi'we: “¿Jas che tajin kikir le b'ur?” chib'ij che: “Xa kajawataj che ri Ajawxel.”

32 Xeb'e k'u ri utijoxelab', qas xe'kiriqa wi, jetaq ri xb'ix chike. 33 Ri ajchoq'e k'ut xkita chike: ¿Jas che kikir le k'in laj b'ur?

34 A're' xkib'ij: Xa kajawataj che ri Ajawxel.

35 Xkik'am k'u b'ik, xe'kiya che ri Jesús, xkiya ri katz'yaq chirij ri b'ur, k'a te ri' xkito' ri Jesús rech kukejej ri b'ur. 36 Ri winaq xkichaple'j ulik'ik ri kimanta pa taq ri b'e, ri b'enaq wi ri b'ur ri ukejem ri Jesús.* 37 Are xqeteqob' b'ik ri Jesús chuxukut ri xulanik cho ri juyub' Olivos, xkichaple'j ki'kotem konojel ri tijoxelab' xuquje' xkichaple'j uq'ijila'xik ri Dios rumal ronojel ri mayijab'al taq jastaq ri xkilo xub'an ri Jesús. Kakiraqagej kichi' kakib'ij: 38 *Tewchi'tal ri ub'i' ri Taqanel ri petinaq pa ri ub'i' ri Ajawxel.*☆ Ja'maril pa ri kaj xuquje' juluwem rech chikajil.

* **19:36** 19:36 Ri winaq ojer kakiya ri uq'ab' taq che' pa ri b'e rech jeri' kakik'utu chi keki'kotik kaye'm apanoq che ri nim taqanel ri petinaq. ☆ **19:38** 19:38 Salmos 118:26.

³⁹ E k'o k'u jujun chike ri fariseos chkixo'l ri winaq, xkib'ij che ri Jesús: Ajtij, cha'yaja ri atijoxelab'.

⁴⁰ Ri Jesús xub'ij chike: We ku'xlan wa' a're', are kakiraq na kichi' ri ab'aj.

Ri Jesús kok pa ri Templo

⁴¹ Are xenaqajin che ri tinimit Jerusalén, ri Jesús xril ri tinimit, k'a te ri' xroq'ej. ⁴² K'a te ri' xub'ij: We ta k'o b'anom wi kaweta'maj jachin ri kayo'w ja'maril chawe, xa k'u awatal chawach.

⁴³ Kape k'u na q'ij ri kewa'jil na ri ak'ulel chawij, kakimulij na kib' chawij, kakitz'apij na ri ab'e.

⁴⁴ Kakiwulij na ri tapya ri k'o chirij ri atinimit, ke'kikamisaj na ri awalk'wa'l. Xa ta ne jun ab'aj kakanaj chi kan pu'wi' jun ab'aj chik, rumal man xachomaj ta ri q'otaj ri xpe ri Dios che akolik.

(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

⁴⁵ K'a te ri' xok b'ik pa ri Templo, xe'resaj loq konojel ri a'jk'ayib' ri e k'o chila'. ⁴⁶ Xub'ij chike ri winaq: Tz'ib'atalik: *Ri wachoch rech b'anb'al ch'awem, ib'anom k'u ix kijul eleq'omab' che.*✧

⁴⁷ Ronojel k'u q'ij ri Jesús xuya k'utu'n pa ri Templo, are k'u ri k'amal b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios, xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik are kakaj kakikamisaj. ⁴⁸ Man kakiriq ta k'ut jas kakib'an chukamisaxik, rumal konojel ri winaq kakitatab'ej ri uk'utu'n ruk' ronojel kanima'.

✧ **19:46** 19:46 Jeremías 7:11.

20

Ri e k'amal taq b'e kakita che ri Jesús jachin xyo'w kwinem che chub'anik taq we jastaq ri'

(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

¹ Jun q'ijal are tajin kuya k'utu'n ri Jesús pa ri Templo chirij ri utz laj taq tzij, xeget ruk' ri k'amal taq b'e ke ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, ri a'jtijab' xuquje' ri e k'amal taq b'e. ² Xkib'ij che: ¿Jachin at taqowinaq chub'anik wa' we ri'? ¿Jachin yo'winaq kwinem chawe?

³ Ri Jesús xub'ij chike: Ri in xuquje' kinb'an jun k'otb'al chi' chi'we, chib'ij chwe: ⁴ Ri qasana' ri xub'an ri Juan ¿la jun taqanik rech achi o rech ri Dios?

⁵ Xkitzijob'ej k'u rij, xkib'ij k'ut: We kaqab'ij chi rech ri Dios, ¿jas k'u che man xikoj taj, kacha la' chaqe? ⁶ We k'u kaqab'ij chi rech achi, kujkib'an che ab'aj la' le winaq, rumal keta'm chi ri Juan are jun q'alajisal utzij ri Dios.

⁷ Xaq jeri' xe'kib'ij che: Man qeta'm taj jawje' upetik wi. ⁸ Xub'ij k'u ri Jesús chike: Man kinb'ij ta xuquje' in jachin yo'winaq kwinem chwe chub'anik wa we jastaq ri'.

Ri k'amb'ejab'al no'j chirij ri itzel taq ajchakib' (Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

⁹ Ri Jesús xutzijoj we jun k'amb'ejab'al no'j chike ri winaq: K'o jun achi xutik uvas pa jun ulew,* xuya k'u kan ri ulew pa qajik chike nik'aj winaq rumal xe' pa jun naj laj utaqkil. ¹⁰ Are k'u

* **20:9** 20:9 Pa ri Ojer Tyoxalaj Wuj, ri winaq a'j Israel kejunumax ruk' ri tikb'al uvas.

xuriq ri q'otaj rech yako, xutaq b'ik jun rajchak kuk' ri ajtikolob' rech kuta rech ri xwachinik. Are k'u ri ajtikolob' xkich'ayo, k'a te ri' xkitaq b'ik cho rachoch, maj jas xkiya b'ik che. ¹¹ Ri ajchoq'e ri ulew xutaq chi b'ik jun ajchak kuk' xkich'ey xuquje' loq, xuquje' maj xkiya loq che. ¹² Xutaq chi k'u b'ik jun urox ajchak kuk', xkesaj k'u loq pa ri ulew, xkib'an loq k'ax che.

¹³ Are k'u ri ajchoq'e ri ulew xub'ij: “¿Jas ta k'u kinb'ano? Kintaq na b'ik ri nuk'ojol, kakinimaj wa' are'.” ¹⁴ Ri ajchakib' are xkilo, xkitzijob'ej rij, xkib'ij: “Are wa' kech'ab'en kan ri ulew, qakamisaj” xecha', “rech keqechab'ej kan le ulew.” ¹⁵ Xaq jeri' xkesaj loq pa ri ulew k'a te ri' xkikamisaj. ¿Jas kub'an ri ajchoq'e ri ulew chike we ajchakib' ri'? ¹⁶ Kuk'is pa kiwi' ri ajchakib' are katzalij loq, k'a te ri' kuya chi kan ri ulew chike nik'aj winaq chik. Are xkita ri winaq xkib'ij: K'o ta b'a ne wi mat karaj ri Dios.

¹⁷ Ri Jesús ko xu'ka'yej ri winaq, xub'ij: ¿Jas k'u kel wa' ri tz'ib'atalik ri kub'ij: *Ri ab'aj ri xketzelaj uwach ri e yakol taq ja, xux na ri ab'aj ri qas k'o kutayij chikiwach ri nik'aj ab'aj chik?*✧ ¹⁸ Xapachin ri katzaq pu'wi' ri ab'aj ri' kamuchu'litajik, xuquje' kajaq'in ri winaq we katzaq we ab'aj ri' chirij.

(Mateo 21:45-46; 22:15-22; Marcos 12:12-17)

¹⁹ Are xkinab'ej ri a'jtijab' rech ri taqanik xuquje' ri e k'amal taq b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios chi a're' xtzijox kij pa ri k'amb'ejab'al no'j, xkaj xkiq'at tzij pu'wi' ri Jesús, xkixi'j k'u

✧ **20:17** 20:17 Salmos 118:22.

kib' chikiwach ri winaq rech ri tinimit. ²⁰ Xaq jeri' xe'kitaq b'ik winaq ri kakijaluj chi nima'q kib'anik, rech kakikoj jun k'amb'ejab'al pa ub'e ri Jesús rech ruk' ri' kekwinik kakik'am b'ik cho ri q'atal tzij. ²¹ Ri winaq ri xetaq b'ik xkib'ij: Ajtij, qeta'm chi suk' ronojel ri kab'ij la, xuquje' ri kak'ut la xuquje' man kaq'at ta la tzij pa kiwi' ri winaq rumal ri keka'yik, xane qas are wi kak'ut la ri b'e ruk' ri Dios. ²² ¿La ya'tal chaqe kaqatoj alkabal che ri César o man ya'tal taj?

²³ Ri Jesús k'ut xuch'ob' ri itzel taq ki-chomab'al, rumal ri' xub'ij chike: ²⁴ Chik'utumpe jun pwaq kech ri a'j Roma chinuwach. ¿Jachin ajchoq'e we palajaj xuquje' we tz'ib' we k'o choch?

Rech ri César, xecha ri winaq.

²⁵ Ri Jesús xub'ij chike: Chiya che ri César ri rech ri César, xuquje' chiya che ri Dios ri rech ri Dios.

²⁶ Man xekwin ta k'ut xkikoj k'a'mab'al pa ri ub'e, ruk' ri kub'ij chike ri winaq, xemayijanik are xkita ri tzalib'al uwach ri xub'ij chike, xaq jeri' maj chi jas xkib'ij.

*Ri k'astajib'al wach xuquje' ri k'ulanem
(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)*

²⁷ Are k'u ri e saduceos, ri kakib'ij chi maj k'astajib'al wach, xeqet chuxukut ri Jesús, xkib'ij we k'ulmatajik che:

²⁸ Ajtij, ri Moisés kuk'ut chiqawach pa ri wuj ri xutz'ib'aj chi we kakam jun achi, maj kan ralk'wa'l ruk' ri rixoqil, choq'aq' wi chi ri rachalal we achi ri' kak'uli' ruk' ri ixoq ri xya

kanoq rech kek'oji' rija'l ri rachalal ri xkamik.
 ✧ 29 E k'o k'u e wuqub' achyab' alaxik. Ri nab'e xk'uli'k, xa k'u e maj ralk'wa'l xek'oji' kan ruk' ri rixoqil. 30 Ri ukab' xk'uli' ruk' ri rixoqil ri rachalal, xuquje' maj e ralk'wa'l xek'oji' kan ruk' ri ixoq 31 Ri urox achi xuquje' xk'uli' ruk' ri malka'n ixoq maj xuquje' ralk'wa'l xek'oji' ruk', jeri' xkib'an ri e wuqub' alaxik. Konojel xek'uli' ruk' ri ixoq, xa k'u maj kalk'wa'l xek'oji' kan ruk' ri ixoq. 32 K'isb'al k'u rech, xkam xuquje' ri ixoq. 33 Are k'u kuriq ri q'ij rech k'astajib'al çjachin chike ri e wuqub' alaxik karachajilaj na ri ixoq, rumal chi konojel ri e wuqub' achyab' xek'uli' ruk'?

34 Ri Jesús xub'ij chike: Ri winaq rech ri uwachulew kek'uli' xuquje' kakiya kib' pa taq k'ulanem. 35 Are k'u ri ya'tal chike kek'astaj na rech kek'oji' pa ri jun alik k'aslemal ri kape na, ri winaq ri' man kek'uli' taj xuquje' man keya taj pa k'ulanem. 36 Man kekam taj xuquje' je ku'x na jetaq ri angelib', e ralk'wa'l ri Dios rumal ya'tal b'e chike kek'astaj na, jun q'ijal. 37 Pa ri uwuj ri Moisés jawje' ri xk'ut wi choch ri k'ix ri kajinow pa q'aq', kuq'alajisaj chi ri e kaminaqib' kek'astaj na, rumal kub'ij che ri Ajawxel, chi are kiDios ri Abraham, ri Isaac xuquje' ri Jacob. ✧ 38 Ri Dios man kiDios ta kaminaqib', xane kiDios e k'aslik winaq, konojel e k'aslik cho are'.

39 E jujun k'ut chike ri a'jtijab' rech ri taqanik xkib'ij che ri Jesús: Sib'alaj utz ri xb'ij la ajtij.

40 Maj chi k'u jun xk'otow uchi' ri Jesús.

✧ 20:28 20:28 Deuteronomio 25:5. ✧ 20:37 20:37 Éxodo 3:6.

*Ri Cristo are qas Ralk'wa'l ri Dios
(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)*

⁴¹ Ri Jesús k'ut xuk'ot kichi' ri winaq xub'ij: ¿Jas che kib'ij chi ri Cristo Ralk'wa'l ri David? ⁴² Are ri David xtz'ib'an pa ri wuj rech Salmos: *Ri Dios xub'ij che ri wAjaw: Chatt'uyul pa ri nuwiiq'ab'*. ⁴³ *K'a katch'eken na chike ri ak'uul xuquje' kek'oji' na xe' raqan aq'ab'*. ✧ ⁴⁴ We ri David kub'ij wAjaw che, ¿jas k'u che ri' kub'ij uk'ojol che?†

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

⁴⁵ Are tajin katatab'ex ri Jesús kumal ri winaq, xub'ij chike ri utijoxelab': ⁴⁶ Chichajij iwib' chike ri a'jtijab' rech ri taqanik. Ri a're utz kakina'o kewa'kat ruk' ri katz'yaq ri sib'alaj kachuplinik, xuquje' sib'alaj je'l chike kaya rutzil kiwach pa taq ri k'ayib'al, xuquje' kakicha' ri je'l laj taq k'olib'al pa taq ri Sinagoga, xuquje' kakicha' ri je'l laj taq k'olib'al pa taq ri nimaq'ij. ⁴⁷ Utz xuquje' kakina'o kakimaj ri e kachoch xuquje' ri kimeb'ail ri e malka'nib', kakib'an xuquje' naj taq ch'awem rech ketatab'ex kumal nik'aj winaq chik rumal ri' nim k'ax kape na pa kiwi'.

21

*Ri usipanik ri jun malka'n ixoq
(Marcos 12:41-44)*

¹ Ri Jesús xu'ka'yej ri q'inomab' are tajin kakiya ri kisipanik pa taq ri k'olib'al rech pa ri

✧ **20:43** 20:43 Salmos 110:1. † **20:44** 20:44 Rija'l ri David, are wa' ri jun ub'i' chik ri Cristo, ri qakolonel.

Templo rech ri Dios. ² Xril xuquje' jun meb'a malka'n ixoq ri xuya keb' q'ana pwaq pa ri k'olib'al rech ri sipanik. ³ Xaq jeri' xub'ij: Qas tzij kinb'ij chi'we chi we meb'a malka'n ixoq ri', are nim ri usipanik xuya chkiwach konojel ri winaq. ⁴ Konojel ri winaq xkiya jub'iq' che ri k'o kuk', are k'u we meb'a' ixoq ri' xuya ronojel ri urajil tzuqb'al rib'.

Ri kak'ulmataj na pa ri k'isb'al rech ri uwachulew

⁵ E k'o k'u jujun chike ri utijoxelab' ri Jesús, tajin kakitzijoj rij ri Templo rech ri Dios, chi sib'alaj je'l kaka'yik rumal ri je'l taq ab'aj ri kojtal che, xuquje' ronojel ri sipanik ri e k'o chupam ri e tzujtal che ri Dios, are k'u ri Jesús xub'ij chike: ⁶ Ku'riqa na q'ij chi ronojel wa' we kiwilo ri' kewulix na, maj jun ab'aj kakanaj kan pu'wi' jun ab'aj chik.

(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

⁷ Xkib'ij k'u che: Ajtij, ¿jampa' k'u kak'ulmataj we ri', xuquje' jas retal chi xa jub'iq' chik karaj kak'ulmatajik?

⁸ Ri Jesús xub'ij chike: Qas chichajij iwib', man kiya ta iwib' pa menk'etixik, rumal cher e k'i winaq kepe na, kakikoj ri nub'i' xuquje' kakib'ij: In in Mesías, *xnaqajir loq ri q'otaj*. Man ki'terene'j ta k'u ri winaq ri'. ⁹ Man kixi'j ta iwib' are kito chi k'o ch'o'j kak'ulmatajik xuquje' jastaq ri kek'exk'ob'ik, rumal choq'aq' wi chi kape na wa' we ri' nab'e, xa k'u man are ta k'isb'al rech ri uwachulew.

¹⁰ K'a te ri' xub'ij: Kech'o'jin na tinimit kuk' tinimit xuquje' e wok tinimit kuk' taq e wok

taq tinimit. ¹¹ Kape na nimalaj taq kab'raçan, numik, xuquje' yab'il pa ronojel ri tinimit rech uwachulew, xuquje' kak'ulmataj na xib'ib'al taq k'utb'al cho ri kaj.

¹² Xa k'u nab'e kakib'an na k'ax chi'we, kix-kichap na xuquje' kixkik'am na b'ik pa taq ri Sinagoga xuquje' kixkikoj na pa che' rumal rech ri uq'alajisaxik ri nub'i', kixkik'am na b'ik chikiwach e taqanel xuquje' e q'atal taq tzij. ¹³ Xaq jeri' kaya'taj na b'e rech kiniq'alajisaj chikiwach. ¹⁴ Na'taj chi'we chi man rajawaxik taj kichomaj b'ik rij jas kib'an chuto'ik iwib'. ¹⁵ Rumal in kinya iweta'mab'al xuquje' ri tzij ri kitzalib'ej uwach ri ik'ulel rech man kakiriq taj jas kakib'an chutzalixik uwach ri itzij, xuquje' man kekwin taj kakikoj k'a'mab'al pa ib'e. ¹⁶ Kab'an na b'anoj tzij chi'wij kumal ri i'tat, i'wachalal, xuquje' ri uq'ab' taq alaxik iwuk', kekamisax k'u na jujun chi'we. ¹⁷ Konojel ri winaq cho ri uwachulew kixketzelaj na rumal rech ri nub'i'. ¹⁸ Pune jeri' xa ta ne jun iwi' katzaq na. ¹⁹ We ko kixtak'i' pa ri ikojob'al, kixkolotaj na.

²⁰ Xa k'u chiweta'maj chi xqeteqob' loq ri k'axk'olal are kiwil ri tinimit Jerusalén sutital rij kumal ri ajch'o'jab'. ²¹ Che ri q'ij ri', ri winaq ri e k'o pa ri tinimit Judea cha'nimaj b'ik pa taq ri juyub', xuquje' ri e k'o pa ri tinimit Jerusalén, che' la b'ik chila', ri e k'o xuquje' cho ri saq, metzalij loq pa ri tinimit. ²² Are wa' ri q'otaj rech ri q'atoj tzij, jawje' ri kak'ulmataj wi ronojel ri tz'ib'atalik. ²³ ¡K'ax rech ri yawab' ixoq, xuquje' ri tajin kutub'isaj ral pa taq ri q'ij ri! Jeri'

rumal nimalaj k'axk'olal kape cho ri uwachulew, xuquje' k'axk'olal pu'wi' we tinimit ri'. ²⁴ E k'o winaq kekamisax na chi sak'ib'al, xuquje' e k'o kek'am na b'ik, ri winaq ri man a'j Israel taj kakib'an na k'ax chike ri winaq a'j Jerusalén, k'a katz'aqat na ri q'ij ri b'i'tal loq.

(Mateo 24:29-35, 42-44; Marcos 13:24-37)

²⁵ Kak'exk'ob' na le q'ij, le ik' xuquje' le e ch'umil. Ri winaq ri ke'l pa taq ri tinimit kak'axk'ob' na kanima', xuquje' kemayijan na rumal ri uch'u'jarem ri plo. ²⁶ Kekam na konojel ri winaq che xib'in ib', rumal cher kab'irirex na ronojel le uwach le kaj. ²⁷ K'a te ri' kakil k'u na ri upetib'al ri uK'ojol ri Achi pa jun sutz', ruk' kwinem xuquje' juluwem. ²⁸ Are kuchaple'j k'ulmatajik wa' we jastaq ri', chik'amawa'j ichuq'ab', chiwa'jilisaj ri kixka'yik rumal cher ri ikolotajem tajin kanaqajir loq chi'we.

²⁹ Ri Jesús xutzijoj chike we jun k'amb'ejab'al no'j ri': Chiwilampe' ri uche'al ri higuera xuquje' ri nik'aj taq che' chik. ³⁰ Are kakichaple'j uk'iyik loq ri kixaq, ix iweta'm chi are xqet loq ri q'alaj.*

³¹ Je xuquje' chiweta'maj chi are kek'ulmataj we jastaq ri', xqeteqob' la ri' ri ajawarem rech ri Dios.

³² Qas tzij kinb'ij chi'we kik'ow na ronojel we jastaq ri' k'a te ri' kik'ow we q'ij junab' ri'. ³³ Ri kaj xuquje' ri uwachulew kasach na kiwach, are k'u ri nutzij man kasach ta uwach.

* **21:30** 21:30 Pa kaxla'n tzij ri tzij verano are ri saq'ij man kajjunmataj ta k'u kuk' ri kitzijob'al ri a'j Israel rumal chi ri verano are ri q'alaj.

³⁴ Qas chichajij iwib', rech man kakowir ta ri iwanima' rumal ri kark'atem, xuquje' ri q'ab'arik, je xuquje' rumal kak'axir iwanima' rumal taq ri jastaq rech uwachulew, rumal ta ne ri' maj kinab'ej are kuriq ri q'ij ri'. ³⁵ Rumal ri q'ij ri', je k'o jun k'a'mab'al chike konojel ri winaq rech ri uwachulew. ³⁶ Qas chixk'asloq, chib'ana ch'awem rech man kiriq ta ri k'axk'olal ri xa jub'iq' karaj kak'ulmatajik, rech kixkwinik ki'wila uwach ri uK'ojol ri Achi.

³⁷ Ri Jesús chi paq'ij xuya k'utu'n pa ri Templo, chaq'ab' xe' pu'wi' ri juyub' ub'i' Olivos. ³⁸ Konojel ri winaq sib'alaj aq'ab' xkimulij kib' chutatab'exik ri utzij pa ri Templo.

22

Kak'ayix ri Jesús rumal ri Judas

(Mateo 26:1-5, 14-16; Marcos 14:1-2, 10-11; Juan 11:45-53)

¹ Are tajin kaqeteqob' loq ri nimaq'ij rech kaxlan wa ri maj ch'am ruk', ub'i'nam Pascua.

² Ri e k'amal taq b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, kakaj kakisach uwach ri Jesús, rumal kakixi'j kib' chikiwach ri winaq.

³ Are k'u ri Itzel xok pa ranima' ri Judas ub'i'nam Iscariote, jun chike ri kab'lajuj tijoxelab'. ⁴ Ri Judas xe' kuk' ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri e k'amal taq b'e ke ri chajil rech ri Templo, chuchomaxik jas je' kub'an chujachik ri Jesús chike. ⁵ Xeki'kot k'ut are xkita ri xb'ix

chike, xaq jeri' xkichomaj uya'ik pwaq che ri Judas. ⁶ Are' xuk'am ri pwaq, xuquje' xutzukuj jun q'otaj jawje' e maj wi winaq rech kujach ri Jesús.

Katij ri k'isb'al rekeq'ij ruk' ri Ajawxel

(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

⁷ Are xopan ri nimaq'ij rech ri kaxlan wa ri maj ch'am ruk', che ri' xuquje' kakamisax ri chij rech ri Pascua. ⁸ Ri Jesús xu'taq b'ik ri Pedro xuquje' ri Juan, xub'ij chike: Jix ji'suk'umaj apanoq ri jastaq ri kajawataj chaqe, rech kaqab'an ri wa'im rech Pascua.

⁹ Ri tijoxelab' xkita che: ¿Jawje' kaj wi la ke'qab'ana wi?

¹⁰ Ri Jesús xub'ij chike: Are kixok b'ik pa ri tinimit, kik'ulaj jun achi, ruk'a'm jun q'eb'al ja', chiterene'j b'ik, k'a pa ri ja ri kopan wi. ¹¹ K'a te ri' chita che ri ajchoq'e ri ja, kuta ri ajtij: “¿Jawje' k'o wi ri ja ri kinwik'owisaj wi ri Pascua kuk' ri nutijoxelab'?” ¹² Kuk'ut ri' chi'wach jun nima ja ri k'o chikaj, suk'umatalik, chila' chib'ana wi ri rekeq'ij.

¹³ Ri e tijoxelab' xeb'e k'u pa ri tinimit, xe'kiriga k'ut ronojel jetaq ri xub'ij ri Jesús chike. Xkib'an k'u ri rekeq'ij rech ri Pascua.

¹⁴ Are xopan ri q'otaj rech ri wa'im, ri Jesús xt'uyi' kuk' ri utijoxelab' chwi ri mexa. ¹⁵ K'a te ri' xub'ij chike: Sib'alaj nurayim loq utijik wa' we rekeq'ij ri' iwuk' nab'e cho ri nukamikal. ¹⁶ Rumal k'a te kintij chi wa' junmul are kopan ri q'ij rech ri ajawarem rech ri Dios.

¹⁷ Xuk'am k'u ri qumub'al vino, xutyoxij che ri Dios, k'a te ri' xub'ij: Chijacha chi'wach, chixqumunog. ¹⁸ Qas tzij kinb'ij chi'we chi man kingumuj ta chi na ri uwa'l uva, k'a pa ri q'ij ri kape ri ajawarem rech ri Dios.

¹⁹ Xuquje' xuk'am ri kaxlan wa, are xtyoxitaj rumal che ri Dios xuya chike ri utijoxelab', xub'ij: We kaxlan wa ri' are retwachil nub'aqil ri kajach na rumal iwe, chitija' che na'tab'al we.

²⁰ Are xtijtaj ri kirekeq'ij, xuk'am ri qumub'al xub'ij: Are wa' retwachil ri k'ak' chomanik ri kab'antaj na pa ri nukik'el ri katixtob' na rumal iwe.

²¹ Chiweta'maj k'ut chi k'o wuk' pu'wi' ri mexa ri uq'ab' ri kinjachow na. ²² Qas tzij ri Uk'ojol ri Achi kajach na jetaq ri tz'ib'atal loq, xa k'u k'ax rech ri kajachow na.

²³ Ri tijoxelab' k'ut xkichaple'j utatab'elo'xik chib'il taq kib': ¿Jachin kab'anow na wa we ri'?

²⁴ Xuquje' kakitatab'ela chib'il taq kib' jachin ri nim ub'anik chikixo'l. ²⁵ Ri Jesús k'ut xub'ij chike: Ri e taqanel pa kiwi' ri e tinimit kakib'an k'ax chike ri kiwinaq, xuquje' are keq'inomar pa kiwi' ri winaq, kakib'ij chi sib'alaj e utz, xa k'u man je ta ri'. ²⁶ Man je' ta k'u ri' kixno'jin ix, xane ri winaq ri karaj kux nim uq'ij, rajawaxik kunitz'arisaj rib'. Xuquje' ri karaj kataqanik are chuxoq patanijel. ²⁷ Rumal ¿jachin ta k'u ri' ri nim uq'ij? ¿La are ri winaq ri kat'uyi' chwi ri mexa o are ri kapatanijik? ¿La man k'u are nim uq'ij ri kat'uyi' pu'wi' ri mexa? Pune jeri', in k'o in chi'xo'l che ipatanixik.

28 Ix k'ut, ixk'olinaq wuk' pa ronojel ri k'axk'olal ri wik'owisam. 29 Rumal k'u ri' kinya chi'we ri jun ajawarem, jetaq ri xuya chwe in, ri tataxel. 30 Rech kixt'uyi' na wuk' pa ri nuajawarem, xuquje' kixt'uyi' pa ri je'lik tem kiq'at tzij pa kiwi' ri lajuj wok winaq a'j Israel.

(*Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38*)

31 Simón, ri Itzel xatuto rech karetz'ab'ej awach, jetaq ri kak'ulmataj ruk' ri tiriko.* 32 Xa k'u xinb'an ch'awem pa'wi' rech man kattzaq ta pa ri akojob'al, xuquje' are kattzaliq wuk' kaya kichuq'ab' ri awachalal.

33 Xub'ij ri Simón Pedro che: Rajawam nuk'u'x kine' uk' la, pune ke' la pa ri che', xuquje' we kakam la.

34 Ri Jesús xub'ij: Pedro, kamik are maja' katzitziriq'i'n ri ak', kawawaj na ub'ixik oxib' mul chi aweta'm nuwach.

35 K'a te ri' xub'ij ri Jesús chike konojel ri utijoxelab': Are xixintaq b'ik, xinb'ij chi'we chi maj k'olib'al irajil kik'amb'ik, xuquje' maj ixajab' kik'amb'ik, ¿la k'o k'u xajawataj chi'we?

Ri tijoxelab' xkib'ij: Man k'o taj.

36 Chanim k'ut ri k'o yakb'al urajil chuk'ama b'ik, je xuquje' ri k'o uchim, are k'u ri maj k'o ruk' chuk'ayij ri umanta chuloq'o jun usak'ib'al.

37 Rumal kinb'ij chi'we chi kak'ulmataj na ronojel ri tz'ib'atal loq: *Ri are' xajilax chkixo'l ri*

* **22:31** 22:31 Are xaq kub'ij jetaq ri kak'ulmataj ruk' ri tiriko are kub'ij jas ri kub'an ri itzel ku'taqchi'j ri winaq pa mak.

e b'anal taq k'ax.✧ Tajin k'u kak'ulmataj ri tz'ib'atal loq chwij.

³⁸ Ri tijoxelab' xkib'ij: Ajawxel, k'o keb' sak'ib'al quk'.

Ri Jesús xub'ij chike: Xaqare' la'.

Ri Jesús kub'an ch'awem pa ri juyub' Olivos

³⁹ Xel b'ik ri Jesús pa ri tinimit jetaq ri naq'atal che, xe' pa ri juyub' Olivos. Ri utijoxelab' xeteri' b'ik ri chirij.

(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

⁴⁰ Are xo'pan pa ri juyub', xub'ij chike: Chib'ana ch'awem rech man kixtzaq ta pa ri mak.

⁴¹ Ri Jesús k'ut xutas apanoq rib' chike ri utijoxelab', k'a te ri' xuki'k xub'an ch'awem.

⁴² Xub'ij k'ut: Tat, k'o ta b'a ne wi, kaj la man kinriq ta wa' we k'axal ri', xa k'u man in taj kab'an we, xane lal.

⁴³ Xuk'ut k'u rib' jun ángel cho chuya'ik uchuq'ab'. ⁴⁴ Sib'alaj k'ax k'u ri ranima' xub'an k'u ch'awem ruk' chuq'ab', sib'alaj xel k'u pa ja', ri ja' ri xel che jer k'o ri utzatzal ri kik' xtz'utuw pa ri ulew.

⁴⁵ Are xto'taj che ch'awem, xtzalij kuk' ri utijoxelab', tajin k'u kewarik xub'u'riqa', rumal sib'alaj e q'i'tajinaq rumal ri b'is ri kak'ina'o. ⁴⁶ Xub'ij ri Jesús chike: ¿Jas che tajin kixwarik? Chixwa'jiloq, chib'ana ch'awem rech man kixtzaq ta pa mak.

Kachap ri Jesús kumal ri uk'ulel

(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

✧ **22:37** 22:37 Isaías 53:12.

⁴⁷ K'a tajin na katzijon ri Jesús are xaq k'a te' xo'pan sib'alaj e k'i winaq, nab'e b'ik chikiwach jun chike ri tijoxelab' ub'i' Judas. Ri Judas xqet chuxukut ri Jesús, rech xutz'umaj. ⁴⁸ Ri Jesús xuta che ri Judas: ¿La ruk' jun tz'umanik kak'ayij ri uK'ojol ri Achi?

⁴⁹ Are k'u ri e tijoxelab' ri kisutim rij ri Jesús, are xkilo ri tajin kak'ulmatajik xkib'ij: Ajawxel, ¿la utz kujch'o'jin ruk' sak'ib'al?

⁵⁰ Jun k'ut chike ri tijoxelab' xusak'ij b'ik ri wiqiq'ab' uxikin ri patanil re ri kinimal ri ch'awenel cho ri Dios chikiwach ri winaq. ⁵¹ Ri Jesús xub'ij chike: Chiya chila'.

Xuchap k'u ri uxikin ri achi, xukunaj. ⁵² K'a te ri' xub'ij chike ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, chike ri e chajil taq ri Templo rech ri Dios, xuquje' chike ri e k'amal taq kib'e ri winaq, ri xu'lik chuchapik. ¿La in jun elaq'om k'ut che ri kixpe chinuchapik ruk' sak'ib'al rachi'l che'? ⁵³ Xink'o'ji' ya ronojel q'ij iwuk' pa ri Templo, maj ya jun xutzaq uq'ab' chwij, xa k'u xopan ri q'otaj are ri q'equ'mal kab'an rech.

Ri Pedro karawaj ub'ixik ri Jesús

(Mateo 26:57-58, 69-75; Marcos 14:53-54, 66-72; Juan 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Xkichap k'u ri Jesús, xkik'am b'ik cho rachoch ri ki kinima'qil ri ch'awenel cho ri Dios pa kiwi' ri winaq. Ri Pedro k'ut uterene'm ri Jesús, xa k'u naj k'o wi kan che. ⁵⁵ Xkikuch jun q'aq' cho ri ja, konojel xkimulij kib' chirij, ri Pedro xt'uyi' xuquje' kuk'. ⁵⁶ Xa k'u k'o jun aj

ik' xrilo chi t'uyul qaj ri Pedro kuk', k'o xuka'yej xub'ij che: Wa' we achi ri' rachi'l xuquje' ri Jesús.

⁵⁷ Ri Pedro k'ut xrawaj ub'ixik, xub'ij: Ixoq, man weta'm ta in uwach ri achi ri'.

⁵⁸ Man naj ta q'otaj ik'owinaq are xpe chi jun achi, xub'ij che ri Pedro: At xuquje' at kachi'l.

Ri Pedro xub'ij: Achi, man e wachi'l ta in.

⁵⁹ Are xik'ow jun hora, k'o chi jun achi xub'ij che ri Pedro: Wa' we achi ri' rachi'l ri Jesús, aj Galilea xuquje'.

⁶⁰ Ri Pedro xub'ij: Achi man weta'm ta in jas ri' tajin katzijoj rij. Qas che ri q'otaj ri xutzalij uwach ri tzij, xtzitziriqui'n ri ama' ak'. ⁶¹ Are k'u ri Ajawxel xtzalq'omijik, xuka'yej ri Pedro. Xna'taj k'u che ri Pedro jas ri b'i'tal che rumal ri Ajawxel: K'amaja' na katzitziriqui'n ri ak' are kawowaj uq'alajisaxik nuwach oxib' mul. ⁶² Xel k'u loq chila' xutzoqopij jun b'isob'al laj roq'ej.

Katze'x uwach ri Jesús kumal ri ajch'o'jab' chajil tinimit

(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

⁶³ Ri achyab' k'ut ri e chajininaq ri Jesús xkichaple'j uch'ayik xuquje' utze'xik uwach.

⁶⁴ Xkich'uq ri ub'oq'och, k'a te ri' kakita che: Chariqa' jachin xatch'ayowik.

⁶⁵ Je xuquje' sib'alaj k'i k'ax taq tzij xkib'ij che.

Ri Jesús kopan cho ri Pilato xuquje' cho ri Herodes

(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

⁶⁶ Are xsaqirik, xkimulij kib' konojel ri e k'amal taq b'e ke ri tinimit, ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, je xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, xkikoj kichuq'ab' chi ke' ri Jesús chkiwach ri e q'atal taq tzij. ⁶⁷ Xkib'ij k'u che: chab'ij chage we at ri, ri at Cristo.

Ri Jesús, xub'ij: Pune kinb'ij chi'we, ri' man kinikoj taj. ⁶⁸ We ta kinb'an xuquje' k'otb'al chi' chi'we, man kitzalij ta ri' uwach. ⁶⁹ Xa k'u kamik ri' ri uK'ojol ri Achi kat'uyi' na pa ri uwiqiq'ab' ri Dios, ri kwinel che ronojel.

⁷⁰ Konojel k'u ri winaq junam xkib'ij: ¿La at k'ut at uk'ojol ri Dios?

Ri Jesús xub'ij: Ix xixb'inik.

⁷¹ Ri winaq k'ut xkib'ij: ¿La ka'jawataj k'u na winaq rech kakiq'alajisaj chage ri xub'ij? Uj xqata ruk' ri qaxikin ri xub'ij ruk' ri uchi'.

23

Ri Jesús k'o cho ri q'atal tzij Pilato

(Mateo 27:1-2, 11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

¹ Xewa'jil k'u konojel ri winaq, k'a te ri' xkik'am b'ik ri Jesús cho ri Pilato. ² Xkichaple'j k'u utzujuxik, jewa' xkib'ij: Xqariq we achi ri', tajin ku'sach ri winaq pa ri qatinimit, man karaj ta xuquje' kutoj ri alkabal che ri nim q'atal tzij pa Roma. Kub'ij xuquje' chi are Cristo, jun taqanel.

³ Xaq jeri' ri Pilato xuk'ot uchi' ri Jesús: ¿La at, ri at kitaqanel ri winaq a'j Israel?

Ri Jesús xub'ij che: At xatb'inik.

⁴ Ri Pilato k'ut xub'ij chike ri e k'amal taq b'e ke ri ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' chike ri sib'alaj e k'i winaq: Maj mak kinriq chrij we achi ri'.

⁵ Ri winaq k'ut xkib'ij: We achi ri' uchapple'm loq pa Galilea xuquje' pa ronojel Judea, xul k'a waral, ruk' ri uk'utu'n, kusach kik'u'x ri winaq rech ri tinimit.

⁶ Are xuta ri Pilato ri xb'ix che, xuta chike ri winaq we a'j Galilea ri achi ri. ⁷ Xutab'ej k'u rech chi ri Jesús kel pa ri tinimit jawje' ri kaq'atow wi tzij ri Herodes, xu'taq b'ik je la', rumal che taq ri q'ij ri', ri Herodes k'o pa Jerusalén. ⁸ Ri Herodes are xril ri Jesús sib'alaj xki'kotik, rumal cher raye'm karil jun nimalaj k'utb'al jetaq ri kub'an ri Jesús, xaq utom ri kakitzijoj ri winaq chirij ri Jesús. ⁹ Xuta k'u sib'alaj k'i k'otb'al chi che ri Jesús, xa ta k'u ne jun tzij xub'ij ri Jesús che.

¹⁰ Kakimol k'u koq umak ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri a'jtijab' rech ri taqanik, kakimol koq umak. ¹¹ Ri Herodes k'ut xuquje' ri e rajch'o'jab' chajil tinimit xkichapple'j uyoq'ik ri Jesús xuquje' kaketzelay uwach. Xetaqan k'u chukojik jun atz'yaq ri sib'alaj kachuplinik chirij ri Jesús, k'a te ri' xkitaq chi b'ik junmul cho ri Pilato. ¹² Ri Herodes xuquje' ri Pilato man kech'ab'en ta ib' kanoq, xa k'u che ri q'ij ri' xu'tzirik.

(Mateo 27:15-20; Marcos 15:6-15; Juan 18:39; 19:6)

¹³ Xu'mulij k'u ri Pilato ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq, xuquje' ri e q'atal taq tzij, je xuquje' ri winaq.

¹⁴ Pilato xub'ij chike ri winaq: Ix xik'am loq we achi ri', kitzujuj chi tajin ku'taqchi'j ri winaq che ub'anik itzel taq jastaq, are xink'ot uchi', xiwilo chi maj mak xinriq che. ¹⁵ Xuquje' q'alaj chi ri Herodes, maj mak xuriq chirij rumal la' xutzalijisaj loq chinuwach, xaq jeri', chiwila' chi maj jun makaj xub'ano ri rumal re ya'talik kakamik. ¹⁶ Rumal k'u la kintaqan chuch'ayik, k'a te ri' kintzoqopij b'ik.

¹⁷ Xa k'u naq'atal wi che ri Pilato, pa taq ri nimaq'ij rech Pascua, kutzoqopij jun b'anal k'ax. ¹⁸ Are k'u ri winaq pa junamam xkib'ij: Chakamisaj le achi le', are chatzoqopij ri Barrabás.

¹⁹ Ri Barrabás k'ut jun achi, kojtal pa che' rumal ri k'ax ub'anom pa ri tinimit, xuquje' rumal kamisanik. ²⁰ Ri Pilato rumal are karaj kutzoqopij ri Jesús xuta chi junmul chike ri winaq. ²¹ Ri winaq k'ut xkiraq kichi', xkib'ij: ¡Ripoq! ¡Ripoq!

²² Xch'aw chi ri Pilato churox mul, xuta chike ri winaq: ¿Jas k'u ri xumakuj we achi ri? Man k'o ta makaj ub'anom ri rumal ri taqalik kakamik, pune jeri' kintaqan chuch'ayik, k'a te ri' kintzoqopij b'ik.

²³ Ri winaq k'ut man xetani' ta churaqik kichi', xkita chi kakamisax ri Jesús. ²⁴ K'isb'al rech, ri Pilato xuya b'e che ri xkitoq'ij ri winaq. ²⁵ Xutzozoqopij ri achi ri xkitoq'ij ri winaq, ri k'o pa che' rumal man kaniman taj chike ri q'atb'al tzij xuquje' rumal kamisanik ri ub'anom, xuquje' xuya b'e chike ri winaq kakib'an ruk' ri Jesús jas ri karaj kik'u'x.

Karip ri Jesús

(*Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27*)

²⁶ Are xkik'am b'ik ri Jesús pa ripik, xkib'ij che ri jun achi ub'i' Simón ri kel pa ri tinimit Cirene, utzalijik loq che ri uchak cho ri saq, kareqaj b'ik ri ripb'al, kuterene'j ri Jesús.

²⁷ E k'i winaq ri a'j pa ri tinimit xkiterene'j ri Jesús, xuquje' e ki' ixoqib', ri xkit'ikita' uwa kik'u'x. xkib'isoj uwach ri Jesús. ²⁸ Ri Jesús k'ut xtzalq'omijik, xub'ij chike: Ixoqib' a'j Jerusalén, man kiniwoq'ej taj in, are chiwoq'ej iwib' ix, xuquje' chi'woq'ej ri i'wal. ²⁹ Qas tzij kinb'ij chi'we, ku'riqa na q'otaj ri kab'ix na, utz ke ri ixoqib' ri man kek'oji' ta kal, xuquje' ri man xetub'isan ta wi. ³⁰ Kakib'ij k'u na chike ri juyub', *Chixtzaq loq pa qawi*,^{*} xuquje' kakib'ij na chike ri juyub'. *Chujich'uju kanoq.* ³¹ Rumal we kab'an we ri', are rax ri che', jas ta k'u ri man kak'ulmataj taj are chaqi'j ri che'.

³² Xuquje' ri winaq xe'kik'am b'ik keb' e b'anal taq k'ax rech kekamisax xuquje' kanoq. ³³ Are xo'pan pa ri jun le'aj ub'i'nam Calavera, xkirip ri Jesús xuquje' ri e keb' e b'anal taq k'ax, jun pa ri uwiqiq'ab' ri Jesús, jun pa ri umox. ³⁴ Xub'ij k'u ri Jesús: Tataxel, kuyu la kimak, xa man keta'm ta la ri kakib'ano.

Are jewa' tajin kub'ij, xo'k che retz'ab'exik jachin kech'ab'en kan ri ratz'yaq ri Jesús. ³⁵ Are k'u ri winaq kakika'yej apanoq ri Jesús, ri e q'atal taq tzij k'ut kakiyoq' apanoq ri Jesús,

^{*} **23:30** 23:30 Oseas 10:8.

xkib'ij: Xu'kol ya nik'aj winaq chik. We k'u qas are Cristo, ri cha'talik, chukolo xuqub'a rib'.

³⁶ Xeget xuquje' ri ajch'o'jab' chajil tinimit, xkichaple'j uyoq'ik ri Jesús, xkitzuj k'u vinagre che. ³⁷ Xkib'ij che: Chakolo awib' we at ri' ri at kirey ri winaq a'j Israel.

³⁸ Kojom k'u jun tz'ib'atalik pu'wi' ri Jesús, ri kub'ij: ARE WA' RI KIREY RI WINAQ A'J ISRAEL.

³⁹ Jun chike ri e b'anal taq k'ax, ri riptalik xuchaple'j uyoq'ik ri Jesús, xub'ij che: ¿La man k'u at ri' ri at Cristo? Chakolo awib' xuquje' chujakolo uj.

⁴⁰ Ri jun b'anal k'ax chik xuyaj ri rachi'l xub'ij: ¿Man kaxi'j ta ne lo awib' cho ri Dios, pune tajin kaq'at tzij pa'wi'? ⁴¹ Ri uj qas taqal chaqe we q'atoj tzij kab'an chaqe, rumal are tajin kaqatoj ri qamak, are k'u we achi ri', maj etzelal ub'anom.

⁴² K'a te ri' xub'ij che ri Jesús: Chinna'taj che la are kape la pa ri ajawarem e la.

⁴³ Ri Jesús xub'ij che: Qas tzij kinb'ij chawe, kamik katk'o'ji' na wuk' pa ri je'lalaj k'olib'al.

Ri ukamikal ri Jesús

(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

⁴⁴ Ri uwachulew k'ut xmuqi' pa ri q'equ'mal, xchaple'taj pa ri unik'aj q'ij k'a pa ri unik'aj ri b'enaq q'ij. ⁴⁵ Xchup ri q'ij, xuquje' xjisjob' pa keb' ri tasb'al upam ri tyoxalaj k'olib'al ri k'o pa ri Templo re ri Dios. ⁴⁶ Are k'u ri Jesús ruk' chuq'ab' xuraq uchi', xub'ij: *Tat, kinwuqxa'nij ri wanima' pa ri q'ab' la*, ✧ k'a te ri' xkamik.

✧ **23:46** 23:46 Salmos 31:5.

⁴⁷ Ri kinima'qil ri ajch'o'jab' chajil tinimit, are xril ri xk'ulmatajik, xuq'ijila'j ri Dios, xub'ij: Qas tzij sib'alaj suk' wa' we achi ri'.

⁴⁸ Konojel k'u ri winaq ri xkimulij kib' che rilik ri xk'ulmatajik, kakit'ikita' ri uwo kik'u'x ⁴⁹ Are k'u ri winaq ri keta'm uwach ri Jesús xuquje' ri ixoqib' ri xkiterene'j loq are xel loq pa Galilea, kakika'yey apanoq, naj e k'o wi che.

Kamuq ri Jesús

(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

⁵⁰ K'o k'u jun achi, jun utz achi, suk' ranima', ub'i'nam José, kachi'l ri e k'amal taq b'e. ⁵¹ Man xuk'am ta k'u uq'ab' ruk' ri kichomanik ri rachi'l, xuquje' ruk' ri xeno'jinik. Ri achi ri' kel pa ri tinimit Arimatea, raye'm ri upetib'al ri ajawarem rech ri Dios. ⁵² We achi ri' xuta ri ub'aqil ri Jesús che ri Pilato rech ku'muqu kanoq. ⁵³ Are xqasataj loq rumal, xub'olq'otij b'ik pa ri jun atz'yaq b'antal che lino, xu'ya kan pa ri muqb'al ri k'o pa ri jun ab'aj, jawje' xa ta ne jun winaq muqtal chila'. ⁵⁴ We q'ij ri' are q'ij rech b'anb'al taq jastaq rech ri q'ij rech uxlanem, ri jub'iq' karaj kachaple'tajik.

⁵⁵ Ri ixoqib' ri xeteri' loq chirij ri Jesús are xel loq pa Galilea xkiterene'j b'ik ri José, xe'kila' jawje' kamuqi' wi kan ri Jesús, xuquje' jas kab'an kan che ri ub'aqil pa ri jul. ⁵⁶ K'a te ri' xetzalij cho kachoch, xkitzukuj ri k'ok'alaj taq kunab'al. K'a te ri' xuxlanik jetaq ri kub'ij ri taqanik.

24

Kak'astaj b'ik ri Jesús chkixo'l ri kaminaqib'
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

¹ Sib'alaj aq'ab' xeb'e ri ixoqib' pa ri nab'e q'ij rech ri wuq q'ij, xo'pan k'u chuchi' ri muqb'al. Xkik'am b'ik ri k'ok'alaj taq kunab'al ri kiyakom kanoq. ² K'a te xkilo esatal kan ri ab'aj chuchi' ri muqb'al. ³ Are k'u xo'k b'ik, man xkiriq ta ri ub'aqil ri Ajawxel Jesús. ⁴ Are k'u tajin kakitzijoj rij ri xk'ulmatajik, xaq k'a te' xetak'atob' e keb' achyab' kachuplin ri katz'yaq. ⁵ Xkixi'j k'u kib' ri ixoqib', xexuki'k xkiya ri kupalaj pa ri ulew, ri achyab' k'ut xkib'ij chike: ¿Jas che kitzukuj ri K'aslik chikixo'l ri kaminaqib'? ⁶ Man k'o ta waral, xk'astaj uwach, na'taj chi'we ri xub'ij chi'we are k'o na iwuk' je la' pa Galilea: ⁷ “Ri uK'ojol ri Achi kajach na pa kiq'ab' ri achyab' a'jmakib', karip xuquje' na, churox q'ij k'ut kak'astaj na uwach.”

⁸ Are jewa' xkito, xna'taj k'u chike ri utzij ri Jesús. ⁹ Are xetzalij loq, xiltaj kan ri muqb'al kumal, xkitzijoj ronojel ri xkilo, chike ri e lajuj, xuquje' chike konojel ri e k'o chila'. ¹⁰ Are wa' ri ixoqib' ri xe'kisolij ri muqb'al: ri María Magdalena, ri Juana, ri María unan ri Jacobo, xuquje' nik'aj ixoqib' chik. ¹¹ Are k'u ri tijoxelab' man xkikoj taj ri xb'ix chike, pa kik'u'x chi xaq kikonan ri ixoqib'.

¹² Ri Pedro kaxik'anik, xe'ek pa ri muqb'al, xqet chuxukut. Are xk'ayik, xwi' k'o kan ri atz'yaq rech lino, ri xb'alq'otix wi ri Jesús.

Kamayijan k'ut, xtzalij cho rachoch rumal ri xk'ulmatajik.

*Ri xk'ulmataj pa ri b'e ri ke' pa ri tinimit Emaús
(Marcos 16:12-13)*

¹³ Pa we q'ij ri' e b'enaq pa ri b'e keb' chike ri tijoxelab'. B'enam ke pa jun alaj tinimit ub'i' Emaús, julajuj kilómetros uxo'l ruk' ri tinimit Jerusalén. ¹⁴ Are kakitzijoj rij ri xk'ulmataj pa ri tinimit Jerusalén. ¹⁵ Tajin k'u kakitzijoj rij are xqet ri Jesús, xuchaple'j b'inem kuk'. ¹⁶ Man xkich'ob' ta k'u uwach rumal cher tz'apital ri kib'oq'och. ¹⁷ Xuk'ot k'u kichi', xub'ij: ¿Jas ri tajin kitzijoj la rij?

Ri e tijoxelab' xetak'i', xkichiqib'a ri kipalaj pa ri ulew.

¹⁸ Jun chike ri tijoxelab' ub'i'nam Cleofas xub'ij che: ¿La xaq xwi ri at, ri at solinel pa ri tinimit Jerusalén, ri man xaweta'maj ta ri xk'ulmatajik?

¹⁹ Ri Jesús xuta chike: ¿Jas k'u ri' ri xk'ulmatajik? Are ri Jesús aj Nazaret, jun q'alajisal utzij ri Dios, sib'alaj kwinel che nimaq taq chak, xuquje' sib'alaj utz ri katzijon cho ri Dios xuquje' chkiwach ri winaq. ²⁰ Are k'u ri e q'atal taq qatzij, xuquje' ri e k'amal taq kib'e ri e ch'awenelab' cho ri Dios pa kiwi' ri winaq xkijacho rech kaq'at tzij pu'wi', rech kakamisaxik xuquje' rech karipik. ²¹ Ku'l k'u qak'u'x uj chi are' kakolow ri qatinimit Israel, xe' k'u oxib' q'ij ri xb'antaj we k'ulmatajem ri'. ²² E k'o xuquje' e nik'aj e qachi'l ixoqib' ri xeb'e pa ri muqb'al che we aq'ab'il ri', xilkitzijoj k'u ri mayijab'al jastaq chaqe. ²³ Man xkiriq ta

ri ub'aqil ri Jesús, xaq xwi xkitzijoj chaqe chi xkik'ut kib' jujun angelib' chkiwach, xkib'ij chike chi ri Jesús k'aslik. ²⁴ E k'o chi k'u nik'aj e qachi'l ri xeb'e pa ri muqb'al, xe'kiriqa' jetaq ri xulkib'ij ri qachi'l ixoqib' chaqe, xa k'u man xkil ta uwach ri Jesús.

²⁵ Ri Jesús xub'ij chike: Sib'alaj maj iweta'mab'al, xuquje' sib'alaj kakab'alaj ik'u'x, chukojik ronojel ri xkib'ij kan ri e q'alajisal taq utzij ri Dios. ²⁶ ¿La man k'u choq'aq' na kuriq taq wa' we k'ax ri', ri Cristo are maja' kok pa ri rajawarem?

²⁷ Xuchaple'j k'u utzijoxik rij ri b'i'tal loq chirij kumal ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios, xuchaple'j la ruk' ri Moisés xuquje' konojel ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios, ri kitz'ib'am loq pa ri uchoch wuj.

²⁸ Are xenaqajin che ri le'aj ri kekanaj wi kan ri tijoxelab', ri Jesús xujaluj chi naj ri ke' wi na. ²⁹ Ri tijoxelab' k'ut xkib'ij che: Xe' le q'ij, chatkanaj kan quk', kok aq'ab' chawe. Xaq jeri' xkanaj kan kuk'. ³⁰ Are e k'o pu'wi' ri mexa, xuk'am ri kaxlan wa, xutewechi'j, xupirij, k'a te ri' xujach chike. ³¹ Xjaqataj k'u ri kib'oq'och, xkichomaj k'u uwach, xaq k'u k'a te' xsachik. ³² Kakib'ij k'u chib'il taq kib': ¿La chi man kaq'aq'an ri qanima' are tajin katzijon la quk' pa ri b'e chirij ri uchoch wuj?

³³ Aninaq xewa'jilik, xetzalij loq pa Jerusalén, chila' xule'kiriqa wi ri e julajuj tijoxelab', kimulim kib', xuquje' ri e winaq ri e k'o kuk'.

³⁴ Ri e julajuj xkib'ij che: Qas xk'astaj wi ri Ajawxel, xuk'ut rib' cho ri Simón.

³⁵ Ri e keb' tijoxelab' k'ut xkitzijoj jas ri xk'ulmataj kuk' pa ri b'e, xuquje' xkitzijoj chi k'a te xkich'ob' uwach ri Jesús are xujach ri kaxlan wa.

Ri Jesús kuk'ut rib' chkiwach ri utijoxelab'

(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-

23)

³⁶ K'a tajin na kakitzijoj rij ri xk'ulmatajik, are xtak'atob' ri Jesús chikixo'l. "Ja'maril chi'we," xcha chike.

³⁷ Sib'alaj xkixi'j kib' pa kik'u'x chi jun sub'unel xkilo. ³⁸ Ri Jesús k'ut xuta chike: ¿Jas che sib'alaj kixi'j iwib'? ¿Jas che sib'alaj kakab'alaj ik'u'x? ³⁹ Chiwila le waqan xuquje' le nuq'ab'. Qas in wi, chinichapa' rech qas kiwilo. Jun uxlab'al maj b'aq che xuquje' maj utyo'jal, ri in k'ut utz kinichapo.

⁴⁰ Are xb'i'taj we ri', xuk'ut ri uq'ab' xuquje' ri raqan chkiwach. ⁴¹ K'amaja' k'u kakikojo chi qas are', rumal ri ki'kotemal xuquje' rumal kemayijanik, ri Jesús k'ut xuta chike: ¿La k'o jastaq tijowik rij iwuk'?

⁴² Xkiya k'u ch'aga'p b'olom kar che. ⁴³ Xuk'am k'ut, k'a te ri' chkiwach xutijo, k'a te ri' xub'ij chike: ⁴⁴ Are xink'oji' iwuk', xinb'ij chi'we chi kak'ulmataj ronojel ri tz'ib'atal loq chwij, pa ri taqanik rech ri Moisés, xuquje' pa ri kiwuj ri e q'alajisal taq rech ri utzij ri Dios, xuquje' pa ri wuj rech Salmos.

⁴⁵ Xujaq k'u ri kichomab'al rech kakich'ob' ri tz'ib'atal kan pa ri uchoch wuj. ⁴⁶ Xub'ij k'u

chike: Are wa' ri tz'ib'atalik: “Ri Cristo kuriq na k'ax, xuquje' kak'astaj na churox q'ij. ⁴⁷ Xuquje' pa ri ub'i' katzijox na ri k'exoj k'u'x xuquje' ri kuyb'al mak pa ronojel ri tinimit, kachaple'taj b'ik pa Jerusalén.” ⁴⁸ Ri ix ix q'alajisal taq rech wa' we jastaq ri'. ⁴⁹ Kintaq k'u na loq, ri utzujum kan ri nuTat chi'we, xaq jeri' chixkanaj na kanoq pa we tinimit ri', k'a kaya'taj na ri chuq'ab' rech chikajil chi'we.

Kapaqi' ri Jesús chikaj
(*Marcos 16:19-20*)

⁵⁰ Te k'u ri' xu'k'am b'ik ri utijoxelab', chuxukut ri tinimit Betania, xuyak k'u ri uq'ab' xu'tewechi'j. ⁵¹ Tajin k'u ku'tewechi'j na are xna-jtin chike, rumal xk'am b'ik chikaj. ⁵² Ri utijoxelab' k'ut xkiq'ijila'j, k'a te ri' sib'alaj xeki'kotik xetzalij pa ri tinimit Jerusalén. ⁵³ Amaq'el k'ut xek'oji' pa ri Templo xkiq'ijila'j ri Dios.

**RI K'AK' TESTAMENTO PA TZIJOB'AL
K'ICHE'
The New Testament in the K'iche' of Totonacapan
language of Guatemala
Nuevo Testamento K'iche' de Totonacapan**

copyright © 2022 Pioneer Bible Translators

Language: Qach'abel (K'iche')

Dialect: Totonacapan

Contributor: Pioneer Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2023-04-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 14 Apr 2023

80589b2e-3159-52d6-a29f-253eca70f2bd